

**TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NDA ALTIN VE
YABANCI PARA DEĞERLEMESİ VE OLUŞAN KUR
FARKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ**

Evşen ÖZYÖRÜK

Danışman

Prof. Dr. Nalan Akdoğan

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Muhasebe Genel Müdürlüğü

Ankara, Mart 2005

ÖNSÖZ

Değerleme iktisadi kıymetlerin işletme bilançolarında cari değerleri ile raporlanmasını sağlar. Yeni Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinin sürekli değişmesi nedeniyle bir işletmenin altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerinin finansal tablo dönemlerinde değerlendirilmesi gerekir. Gerek değerlendirme işlemi gerekse değerlendirme sonucu ortaya çıkan kur farklarının muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda raporlanması sırasında izlenecek yöntem, işletme faaliyetlerinin finansal tablolara yansımalarını ve finansal tablo kullanıcılarına işletme hakkında doğru bilgiler verilmesini önemli ölçüde etkiler.

Bu çalışmada altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi ve oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesine ilişkin genel esaslar, konu ile ilgili Türkiye mevzuatı, uluslararası muhasebe standartlarıncı getirilen düzenlemeler, Avrupa Merkez Bankası ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nde ve Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi'nde devam eden uygulamalar ile Türkiye'de faaliyet gösteren bankalarda uygulanan yöntemler incelenerek Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda altın ve yabancı para değerlendirilmesi ve kur farkı muhasebesine yönelik düzenlemeler analiz edilmiştir.

Çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Nalan Akdoğan'a, katkılarıyla çalışmamı zenginleştiren Muhasebe Genel Müdür Yardımcısı Mesut Arslan ve Bilanço ve Hesapları İzleme Müdürü Derya Yücel'e ve desteklerini esirgemeyen çalışma arkadaşlarıma ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

E.ÖZYÖRÜK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	ix
KISALTMA LİSTESİ.....	x
EK LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLME İLKELERİ.....	3
1.1. Temel Kavramlar.....	3
1.1.1. Varlıklar.....	3
1.1.2. Yükümlülükler.....	3
1.1.3. Altın.....	3
1.1.4. Yabancı Para.....	4
1.1.5. Kur Farkı.....	5
1.1.6. Kur Riski.....	5
1.1.7. Değerleme.....	6
1.2. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Muhasebeleştirilme İlkeleri.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ İLE İLGİLİ TÜRKİYE MEVZUATINA GENEL BAKIŞ.....	11
2.1. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar.....	11
2.2. Türk Vergi Mevzuatında Yer Alan Değerleme Hükümleri.....	13
2.2.1. Vergi Usul Kanununda Yer Alan Değerleme Hükümleri.....	13
2.2.1.1. Genel Esaslar.....	13

2.2.1.2. Altın ve Yabancı Para Değerleme Hükümleri.....	16
2.2.1.2.1. Yabancı Para Cinsinden Düzenlenmiş Menkul Kıymetlerin Değerlemesi.....	19
2.2.1.3. Kur Farkı İle İlgili Hükümler.....	20
2.3. Türk Ticaret Kanununda Yer Alan Değerleme Hükümleri.....	22
2.3.1. Değerleme Ölçüleri.....	23
2.4. Bankacılık Mevzuatında Yer Alan Altın ve Yabancı Para Değerlemesi ve Kur Farkı Hükümleri.....	24
2.4.1. Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi.....	26
2.4.1.1. Genel Esaslar.....	27
2.4.1.2. Altın ve Yabancı Para Hesaplarda Değerleme.....	28
2.4.1.3. Vadeli Döviz Alım ve Satım İşlemlerine İlişkin Değerleme.....	30
2.4.1.4. Döviz Kurlarına, Altın Fiyatlarına ve Diğer Finansal Göstegelere Endeksli Aktif ve Pasiflerde Değerleme.....	31
2.4.2. Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı.....	31
2.4.3. Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı.....	34
2.4.3.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Kayda Alınması ve Değerlemesi.....	35
2.4.3.2. Kur Farkı Muhasebesi.....	35
2.4.3.3. Yurtdışında Kurulu İştirak Yatırımları İle Yapılan Yabancı Para Cinsinden İşlemler.....	36
2.4.3.4. Mali Tablolarda Açıklanması Zorunlu Bilgiler.....	37
2.5. Sermaye Piyasası Mevzuatında Yer Alan Altın ve Yabancı Para Değerlemesi ve Kur Farkı Hükümleri.....	37
2.5.1. Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ.....	38
2.5.1.2. Değerleme, Altın ve Döviz Dayalı İşlemler ve Kur Farkları İle İlgili Hükümler.....	38
2.5.2. Seri: XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ.....	40
2.5.2.1. Genel Hükümler.....	40
2.5.2.2. Finansal Araçların Değerlemesi.....	41
2.5.2.3. Kur Değişiminin Etkileri.....	43

	<u>Sayfa No</u>
2.5.2.3.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemler.....	44
2.5.2.3.2. İlk Kayıt.....	45
2.5.2.3.3. Değerleme.....	46
2.5.2.3.4. Kur Farklarının Mali Tablolara Alınması	46
2.5.2.3.5. Yabancı İşletmede Net Yatırımla İlgili Kur Farklarının Mali Tablolara Alınması.....	47
2.5.2.3.6. Kamuya Açıklanacak Hususlar.....	48
2.6. Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Yabancı Para Cinsinden İşlemler ve Kur Farkı Muhasebesi.....	48
2.6.1. Türkiye Muhasebe Standardı 12 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi.....	49
2.6.1.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Muhasebesi İle İlgili Hükümler.....	50
2.6.1.2. Kur Farkları İle İlgili Hükümler.....	51
2.6.1.3. Raporlanacak Bilgiler	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ.....	54
3.1. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu.....	54
3.2. Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Yabancı Para Kurlarındaki Değişimlerin Etkileri.....	56
3.2.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemler.....	57
3.2.1.1. İlk Kayıt.....	57
3.2.1.2. İzleyen Bilanço Tarihlerinde Raporlama.....	57
3.2.2. Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi.....	58
3.2.3. Yabancı İşletmedeki Net Yatırım.....	58
3.2.4. Kur Farklarının Vergi Etkileri.....	59
3.2.5. Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Yabancı Para Kurlarındaki Değişimlerin Etkileri İle İlgili Yorumlar.....	59
3.2.6. Kamuya Açıklama	61
3.2.7. Uluslararası Muhasebe Standardı 21'de Öngörülen Değişiklikler.....	61
3.3. Yabancı Para Cinsinden Finansal Araçlar İle İlgili Uluslararası Muhasebe Standartlarındaki Düzenlemeler.....	65

Sayfa No

3.3.1. Uluslararası Muhasebe Standardı 39 Finansal Araçlar; Kayda Alma ve Değerleme Kapsamında Yabancı Para Cinsinden Finansal Araçların Değerlemesi.....	66
3.3.1.1. UMS 39'da Öngörülen Değişiklikler.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA MERKEZ BANKASI VE AVRUPA MERKEZ BANKALARI SİSTEMİNDE ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER.....	71
4.1. Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi.....	71
4.2. Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nde Muhasebe ve Finansal Raporlama.....	72
4.2.1 Bilanço Değerleme Kuralları.....	75
4.2.2. İşlem Maliyetleri.....	78
4.2.2.1. Genel Kurallar.....	78
4.2.2.2. Altın ve Yabancı Para Cinsinden İşlemler İçin Düzenlenmiş Özel Kurallar.....	79
4.2.3. Bilanço Dışı Enstrümanlara İlişkin Muhasebe Kuralları.....	80
4.2.3.1. Genel Kurallar.....	80
4.2.3.2. Döviz Forward İşlemleri.....	80
4.2.3.3. Döviz Swap İşlemleri.....	81
4.2.3.4. Futures Sözleşmeleri.....	81
4.2.3.5. Faiz Swapları.....	82
4.2.3.6. Forward Faiz Sözleşmeleri.....	82
4.2.3.7. Forward Menkul Kıymet İşlemleri.....	83
4.2.4. Avrupa Merkez Bankası'nda Gelirin Kapsamı ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi.....	84

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ MERKEZ BANKASI SİSTEMİNDE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ ESASLARI.....	86
5.1. Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi.....	86
5.2. ABD'de Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri ve ABDMBS'nde Finansal Muhasebe.....	88
5.2.1. Altın İşlemleri.....	89
5.2.2. Yabancı Para Cinsinden İşlemler.....	90
5.2.2.1. Özel Çekme Hakları İle İlgili İşlemler.....	90

	<u>Sayfa No</u>
5.2.2.2. Yabancı Para Cinsinden Yatırımlar.....	91
5.2.2.3. Yabancı Para Cinsinden Swap İşlemleri.....	91
5.2.2.4. Depolama Anlaşmaları.....	92
5.2.2.5. Ortak Hesaplar.....	92
5.2.3. ABDMBS'nde Değerleme ve Kur Farkları Muhasebesi.....	93
5.3. Finansal Muhasebe Standardı No. 52 Yabancı Para Dönüşümü.....	94
5.3.1. Finansal Muhasebe Standardı No. 52 Yabancı Para Dönüşümü Çerçevesinde Yabancı Para Cinsinden İşlemler ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi.....	94
5.3.1.1. Yabancı Para Birimine Dayalı İşlemlerin Fonksiyonel Para Birimine Dönüştürülmesi.....	95
5.3.1.2. Forward Döviz Sözleşmeleri.....	97
5.3.1.3. Raporlanacak Bilgiler.....	98

ALTINCI BÖLÜM

BANKALARDA ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ UYGULAMASI.....	99
6.1. Altın İşlemleri ve Muhasebesi.....	99
6.1.1. İstanbul Altın Borsası Nezdinde Yapılan İşlemler.....	100
6.1.1.1. İstanbul Altın Borsası İzniyle Altın İthalı.....	100
6.1.1.2. İstanbul Altın Borsası İle Fiziki Altın Alım Satım İşlemleri.....	100
6.1.1.3. Altına Dayalı Vadeli İşlemler.....	101
6.1.2. Altın Bankacılığı İşlemleri.....	103
6.1.3. Banka Müşterileri İle Yapılan Altın İşlemleri.....	105
6.1.4. Altın Hesaplarının Değerlemesi.....	106
6.2. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi.....	107
6.2.1. Efektif İşlemleri.....	107
6.2.2. Döviz İşlemleri.....	109
6.2.3. Türev İşlemler.....	110
6.2.4. Yabancı Para Hesaplarının Değerlemesi ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi.....	112
6.2.4.1. Alım Satım Hesaplarının Değerlemesi.....	112
6.2.4.2. Sabit Kur Üzerinden İşlem Gören Hesapların Değerlemesi.....	114

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NDA ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ ESASLARI.....116

7.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Hesap Planı ve Muhasebe Uygulamaları..... 116

7.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda Altına Dayalı İşlemler.....117

7.2.1. Türkiye'de Altın ve TCMB.....118

7.2.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Altın Varlık ve Yükümlülükleri..... 118

7.2.3. Altın Alım Satım İşlemleri.....119

7.2.4. Altın Depo İşlemleri.....121

7.2.5. Altın Varlık ve Yükümlülüklerin Değerlemesi.....122

7.3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda Yabancı Para Cinsinden Varlık ve Yükümlülükler.....124

7.3.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Muhasebesinde Genel Esaslar.....126

7.3.2. Döviz Alım Satım İşlemleri.....127

7.3.3. Efektif Alım Satım İşlemleri.....129

7.3.4. Yabancı Para Cinsinden İştirakler.....131

7.3.5. Yabancı Para Cinsinden Menkul Kıymet Yatırımları.....131

7.3.6. Özel Çekme Hakları İşlemleri.....131

7.3.6.1. Uluslararası Para Fonu'ndan Rezerv ve Bütçe Amaçlı Kaynak Aktarımı.....132

7.3.6.2. Uluslararası Para Fonu'na Kredi Geri Ödeme İşlemleri.....134

7.3.7. Yabancı Para Cinsinden Türev İşlemler.....136

7.3.8. Yabancı Para Cinsinden Varlık ve Yükümlülüklerin Değerlemesi.....143

7.4. Kur Farkı Muhasebesi Esasları.....146

7.4.1. Değerleme Hesabı.....146

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NDA ALTIN VE YABANCI PARA DEĞERLEMESİ VE KUR FARKI MUHASEBESİ UYGULAMASININ İRDELENMESİ.....148

8.1. TCMB Uygulamaları ile Türkiye Mevzuatının Karşılaştırılması.....148

8.2. TCMB Uygulamaları ile Banka Uygulamalarının Karşılaştırılması.....151

	<u>Sayfa No</u>
8.3. TCMB Uygulamaları ile Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi Uygulamalarının Karşılaştırılması.....	152
8.4. TCMB Uygulamaları ile Avrupa Merkez Bankası Uygulamalarının Karşılaştırılması.....	153
8.5. TCMB Uygulamaları ile Uluslararası Muhasebe Standartları Hükümlerinin Karşılaştırılması.....	154
8.5.1.Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Merkez Bankalarında Uygulanabilirlik.....	155
8.6. TCMB’nda Altın ve Yabancı Para Değerlemesi ve Kur Farkı Muhasebesine Yönelik Değerlendirme.....	158

DOKUZUNCU BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	164
KAYNAKÇA.....	168
EKLER.....	173

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1. Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesinde Ülke Uygulamaları.....	10
Tablo 6.1. B Bankası Efektif Alım Satım Hesabı Değerlemesi.....	113
Tablo 7.1. Döviz Hesaplarının Değerlemesi.....	143
Tablo 8.1. Gerçekleşmiş Kar Zarar Tablosu.....	163

KISALTMA LİSTESİ

ABDMBS	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
AMBS	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
İAB	: İstanbul Altın Borsası
GYK	: Geçerli Yorumlar Komitesi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMS	: Türkiye Muhasebe Standardı
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
TMUDESK	: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TMSK	: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standardı
UMSKo	: Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
UMSK	: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
UMSV	: Uluslararası Muhasebe Standartları Vakfı
VUK	: Vergi Usul Kanunu

EK LİSTESİ

Sayfa No

- Ek 1. AMB Yöntemine Göre Net Yabancı Para Girişi Durumunda USD Varlık Pozisyonunun Ortalama Maliyetinin ve Gerçekleşmiş Kur Kar Zararının Hesaplanması.....174
- Ek 2 .AMB Yöntemine Göre Net Yabancı Para Çıkışı Durumunda USD Varlık Pozisyonunun Ortalama Maliyetinin ve Gerçekleşmiş Kur Kar Zararının Hesaplanması.....175
- Ek 3. AMB Yöntemine Göre Net Yabancı Para Girişi Durumunda USD Yükümlülük Pozisyonunun Ortalama Maliyetinin ve Gerçekleşmiş Kur Kar Zararının Hesaplanması.....176
- Ek 4. AMB Yöntemine Göre Net Yabancı Para Çıkışı Durumunda USD Yükümlülük Pozisyonunun Ortalama Maliyetinin ve Gerçekleşmiş Kur Kar Zararının Hesaplanması.....177
- Ek 5. TCMB'nda USD Alım Satım İşlemleri Sonucu Oluşan Gerçekleşmiş Kur Kar Zararının Hesaplanması.....178

ÖZET

Altın yüzyıllardır para olarak kullanılmış, halen uluslararası rezerv birimi olarak kullanılan bir kıymetli madendir. Yabancı para bir işletmenin fonksiyonel para birimi dışındaki diğer para birimlerini ifade eder. Fonksiyonel para ise işletmenin faaliyette bulunduğu ekonomik çevrenin para birimidir. İşletmeler faaliyet alanları gereğince altın ve yabancı para cinsinden işlemler yapabilirler. Türkiye’de faaliyet gösteren gerek bankalar gerekse diğer işletmelerin fonksiyonel para birimleri Yeni Türk Lirası olduğundan altın ve yabancı paraların Yeni Türk Lirası değeri değişme göstermektedir. İşletmeler, altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerini finansal tablolarında cari değerleri ile raporlayabilmek için değerlendirme yaparlar. Kur farkı, aynı miktar altın veya yabancı paranın farklı fiyat veya kur kullanılarak değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan farklardır. Kur farkları, ilgili oldukları işlemin sonuçlanmış olup olmamasına göre gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş kur farkı olarak sınıflandırılır. Altın ve yabancı paraların değerlendirilmesi ve oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntem işletme faaliyetlerinin finansal tablolara yansımalarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada altın ve yabancı para değerlendirilmesi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi incelenmiştir. Merkez bankası muhasebesi açısından kur farkı muhasebesi tartışmalı bir konudur ve çeşitli merkez bankaları arasında uygulama farklılıkları vardır. İlk önce konu ile ilgili temel kavramlar ve uygulama esasları açıklanmış, daha sonra Türkiye mevzuatı, uluslararası muhasebe standartları incelenmiş ve altın ve yabancı para cinsinden işlemler, değerlendirme yöntemleri ve kur farkı muhasebesine yönelik Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi’nde ve Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankalardaki uygulamalar analiz edilerek ve TCMB uygulamaları ile karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak Avrupa Merkez Bankası’nca uygulanan

ortalama maliyet yöntemi ile gerçekleşmiş kur kazanç veya kaybının hesaplanmasının altın ve yabancı para cinsinden olan işlemlerin sonuçlarını finansal tablolara daha iyi yansıtacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altın, Yabancı Para, Varlık, Yükümlülük, Değerleme, Kur Farkı, TCMB, AMB, AMBS, ABDMBS, UMS.

ABSTRACT

Gold is a precious metal that has been used as money for centuries and is still being used as international reserves. Foreign currency is a monetary unit that is different from the functional currency. Functional currency is the monetary unit of the environment in which an enterprise operates. Enterprises may engage in gold and foreign currency transactions depending on their business activities. Since banks and other enterprises operating in Turkey have the New Turkish Lira as functional currency, the New Turkish Lira values of gold and foreign currency items change. In order to report their gold and foreign currency assets and liabilities at current values on the financial statements, enterprises do valuation. Valuation differences arise when the same amount of gold or foreign currency is valued with different prices or foreign exchange rates. Valuation differences are classified as realised or unrealised depending on the transaction that is related to the valuation difference is finalized or not. The method that is being used for gold and foreign currency valuation and accounting for valuation differences would significantly affect the reflection of enterprises's activities on the financial statements.

In this study, the valuation of gold and foreign exchange and accounting for valuation differences are examined. In terms of central bank accounting, accounting for foreign exchange valuation differences is a debated issue and practice in various central banks are different from each other. Firstly, basic concepts and practice principles related to the subject are explained, then Turkish legislation and international accounting standards on the issue are examined and practices of European Central Bank, European System of Central Banks, U.S. Federal Reserve System and commercial banks operating in Turkey on gold and foreign exchange transactions, valuation and accounting for valuation differences are examined and compared to the CBRT practices.

As a result, the use of average cost method that is been carried out by European Central Bank, in the calculation of realised gold and foreign exchange valuation gains or losses would better reflect the effects of gold and foreign exchange transactions on the financial statements.

Key Words : Gold, Foreign Currency, Asset, Liability, Valuation, Valuation Difference, CBRT, ECB, ESCB, Federal Reserve System, IAS.

GİRİŞ

Değerleme iktisadi kıymetlerin işletmelerin finansal tablolarında cari değerleri ile gösterilmesini amaçlar. Türkiye’de defter kayıtlarının ve belgelerin Yeni Türk Lirası üzerinden düzenlenmesi nedeniyle cari değerleri sürekli değişen altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin finansal tablo dönemlerinde değerlendirilmesi gerekir. Değerleme işleminde ve altın ve yabancı paraların Yeni Türk Lirası karşısındaki değerlerinin değişmesinden dolayı ortaya çıkan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde uygulanacak yöntem işletmenin faaliyet sonuçları üzerinde önemli bir etkiye sahip olacaktır. Varlık ve yükümlülüklerin doğru şekilde değerlendirilmesi hem finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu yansıtması hem de iktisadi kıymetlerin vergilendirilmesi açısından önemlidir. Benzer şekilde altın ve yabancı para cinsinden işlemler sonucu oluşan kur farklarının finansal tablolarda gösterimi, söz konusu farkların vergilendirilmesi sonucunu doğurabilmektedir.

Çalışmada altın ve yabancı para değerlendirilmesi ve kur farklarının finansal tablolarda gösterimi konusunda Türkiye mevzuatında yer alan hükümler, ticari banka uygulamaları, uluslararası muhasebe standartlarının öngördüğü hükümler ile Avrupa Merkez Bankası ve Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankaları Sisteminde altın ve yabancı para değerlendirilmesi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesine yönelik düzenlemeler incelenmiştir. Yabancı ülkelerdeki faaliyetlere ilişkin finansal tabloların Yeni Türk Lirasına dönüştürülmesi ve Yeni Türk Lirası üzerinden düzenlenmiş finansal tablolar ile konsolide edilmesi çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Dokuz bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde konu ile ilgili temel kavramlar ve yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleştirilme ilkeleri, ikinci bölümde ise konu ile ilgili Türkiye mevzuatında yer alan düzenlemeler ele alınmıştır. Uluslararası muhasebe standartlarında yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve kur

farklarına ilişkin hükümler üçüncü bölümde incelenmiştir. Dördüncü bölümde Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sisteminde, beşinci bölümde ise Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sisteminde yapılan altın ve yabancı para cinsinden işlemler ile kur farklarının muhasebeleştirilmesi ile ilgili uygulamalara yer verilmiştir.

Türkiye’de faaliyet gösteren bankalardaki uygulamalar altıncı bölümde, TCMB’nda altın ve yabancı para cinsinden işlemler ve kur farklarının muhasebesine yönelik düzenlemeler ise yedinci bölümde yer almaktadır. Sekizinci bölümde TCMB uygulamaları ile diğer uygulamalar karşılaştırılarak altın ve yabancı para değerlemesi ve gerçekleşmiş kur kazanç ve kayıplarının hesaplanmasına ilişkin bir öneri sunulmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise konu ile ilgili Türkiye mevzuatı, ticari banka uygulamaları, uluslararası muhasebe standartları ve incelenen diğer merkez bankalarındaki uygulamalar dikkate alınarak TCMB’nda altın ve yabancı para değerlemesi ve kur farklarının muhasebesine ilişkin genel değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLME İLKELERİ

1.1. Temel Kavramlar

1.1.1. Varlıklar

Varlık, geçmiş olaylar sonucunda işletme tarafından kontrol edilen ve işletmeye gelecekte ekonomik yarar sağlaması beklenen bir değeri ifade eder (International Accounting Standards Committee, 1997). Para veya nakit; diğer bir teşebbüsten nakit veya diğer bir finansal varlık iktisabına ilişkin sözleşme hakkı; diğer bir teşebbüsle potansiyel olarak elverişli şartlarda finansal enstrümanların değiştirilmesine ilişkin sözleşme hakkı ve diğer bir teşebbüsün sermayesini temsil eden enstrümanlar işletmenin varlıklarını oluşturur.

1.1.2. Yükümlülükler

Yükümlülük, geçmiş olaylardan doğan ve ödemesi işletme için ekonomik yarar sağlayan değerlerin işletmeden çıkışını gerektiren halihazırdaki bir işletme borcunu ifade eder (International Accounting Standards Committee, 1997).

Diğer bir teşebbüse para veya nakit ve/veya diğer bir finansal varlık teslim edilmesine ve diğer bir teşebbüsle potansiyel olarak elverişsiz şartlarda finansal enstrümanların değiştirilmesine dair herhangi bir sözleşme işletmenin yükümlülüğünü diğer bir deyişle borçlarını ifade eder.

1.1.3. Altın

Altın yüzyıllarca para ve mücevher yapımında kullanılmış, günümüzde de uluslararası rezerv olarak da kullanılmaya devam edilen bir madendir. Atom numarası 79, atom ağırlığı 197 olan altının özgül ağırlığı

19.3 gr/cm³, erime noktası 1,063 C⁰ , dayanıklılığı ise 119 kg/m² dir.Uluslararası alım ve satım işlemlerinde troy ons ve kg ölçü birimleri kullanılmaktadır. Ortadoğu ülkelerinde altın için yerel ölçü birimi TOLA kullanılmaktadır.

Altın, gümüş ve bakır gibi diğer madenlerle alaşım halinde kullanılır. Altın metalinin alaşım ağırlığına oranı altının saflığını ifade etmektedir. Saflık, binde olarak belirtilir (Arslan, 2001, s.6-7). Karat sistemine göre ise 24 ayar altın en saf olandır. Uluslararası altın piyasasında ticarete konu olan külçe altınlar genellikle 995/1000 saflık oranındadır.

Altın talebini, endüstriyel altın talebi, merkez bankalarının altın talebi, saklama ve yatırım amaçlı altın talebi oluşturur. Altın arzı ise maden üretimi, merkez bankalarından gelen satışlar, hurda altın arzı ve vadeli satışlardan sağlanır (Vural, 2003, s.1-6).

Dünyada altın piyasaları, altının uluslararası stratejik önem taşıyan bir mal ve rezerv aracı olması nedeniyle mal borsalarından ayrı olarak yapılanmışlardır. Londra, Zürih, New York, Hong Kong ve Tokyo altın borsaları işlem hacmi en fazla olan borsalardır. Altın varlıkları bir işletmenin sahip olduğu altın kaynaklarını ifade ederken, altın yükümlülükleri, altın cinsinden ödemek zorunda olduğu borçlarını gösterir.

Türkiye’de altın talebi 26.07.1995’de açılan İstanbul Altın Borsası (İAB) tarafından karşılanmaktadır. İstanbul Altın Borsası’nın kurulması ile birlikte borsaya üye bankalar ve aracı kurumlar altın ithalatı yapabilmektedirler (Arslan, 2001, s.3).

1.1.4. Yabancı Para

Yabancı para, ilgili kuruluşun fonksiyonel parası dışındaki diğer para birimlerini ifade eder (Karacan, 1985, s.58). Fonksiyonel para ise bir kuruluşun esas faaliyette bulunduğu ekonomik çevrenin parası olup, bu kuruluşun esas itibarıyla nakit imkanlarını yarattığı ve giderlerini yaptığı para cinsidir. Yabancı paralı işlemler, itfası yabancı bir para üzerinden ifade edilmiş ya da belirlenmiş işlemdir. Yabancı para varlık ve yükümlülükler ise

fonksiyonel para dışındaki para birimleri cinsinden olan ekonomik kaynaklar ile borçları ifade eder.

1.1.5. Kur Farkı

Kur, yabancı paraların ulusal para cinsinden değerini ifade eder. Kur farkı ise yabancı paraların ulusal para cinsinden değerlerindeki değişimler sonucu doğar. Arbitraj işlemleri ve kar realizasyonu yapılmadıkça kur farkları bir kazancı değil işlemlerin bedelinin istikrarlı bir para cinsinden ifadesinin muhasebeye pozitif veya negatif bir unsur olarak yansımadır (Yılmaz, 2000, s.629).

1.1.6. Kur Riski

Döviz kurlarındaki değişimler, işletmelerin cari ve gelecekteki faaliyet sonuçlarını doğrudan ve önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Kur riski, gelecekte döviz kurlarının değişmesi olasılığından kaynaklanır. Serbest döviz kuru sistemi, gelecekteki döviz kurlarının tahminini zorlaştırdığından, kur riskini de arttırmaktadır. Kur riskinin büyüklüğü, döviz kurunda bir birimlik yüzde değişme karşısında işletme değerinde meydana gelen yüzde değişme olarak ifade edilebilir. Riskin yönü ise, döviz kuru değişmelerinin işletmelere kazanç veya kayıp olarak yansımadır. Kur riski, ekonomik risk ve dönüştürme riski olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenebilir (Çelik, 2002, s.31).

Ekonomik risk, döviz kuru değişmelerinin işletmenin nakit akımlarını ve sermaye maliyetlerini değiştirerek işletme değerini etkilemesidir. Ekonomik riskin büyüklüğü hem uluslararası işlemlerin toplam işletme faaliyetindeki payına hem de işletmenin faaliyet gösterdiği ekonominin dışa açıklık derecesine bağlıdır.

Ekonomik risk, tarihi veya cari kurlarla belirlenmiş nakit akımlarının bugünkü değeri ile yeni veya beklenen kurlara göre belirlenmiş nakit akımlarının bugünkü değeri arasındaki farktır. İşletmelerin içinde buldukları rekabet çevresi ve kendi fonksiyonel yapıları ekonomik riskin işletme üzerindeki etkisi ile ilişkilidir. Ekonomik risk, işlem riski ve faaliyet riski olmak

üzere ikiye ayrılır. İşlem riski, yabancı para birimi cinsinden ödeme gerektiren mal veya hizmet ithali, ihracı veya borç alma ve verme gibi sözleşmelerden kaynaklanır ve yabancı para cinsinden yükümlülüklerin ve alacakların izleyen dönemlerde döviz kurlarındaki değişme sonucu değişmesi riskidir. İşlem riski, kısa süreli olup, sözleşme veya anlaşma sonucu oluşmuş işlemlerden kaynaklanır. Faaliyet riski, döviz kuru değişmelerinin gelecekteki nakit akımları üzerindeki etkilerini ifade eder. Faaliyet riski döviz kuru değişimlerinin olası etkilerini içerdiğinden işlem riskine göre ölçülmesi daha zordur (Çelik, 2002, s.32-35).

Dönüştürme riski, muhasebe riski veya bilanço riski olarak da adlandırılır, yabancı para cinsinden ifade edilmiş işlemlerin işletmenin raporlama para birimine dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır. Dönüştürme riski, döviz kuru değişimlerinin finansal tablolar üzerindeki etkilerini ölçer ve işletme üzerindeki etkisi yabancı paralı işlemlerin muhasebeleştirilmesinde ve yabancı işletmelerin finansal tablolarının işletmenin finansal tabloları ile konsolidasyonunda ortaya çıkar.

Değeri döviz kuru değişmelerinden etkilenen, yabancı para ile ifade edilmiş aktif ve pasifler kur riskine açık aktif ve pasifler olarak adlandırılır. Dönüştürme riskinin büyüklüğü, dönüştürme sonucunda ortaya çıkan kazanç veya kayıpların büyüklüğü ile ölçülür. İşletmeler kur riskinden korunmak amacıyla finansal türev ürünler kullanmakta, üretim, pazarlama, finansman çeşitlendirmesi yapmakta veya riske açık aktifler ile pasiflerini eşitleyen para birimlerini seçmektedirler (Çelik, 2002, s.36-48).

1.1.7. Değerleme

Değerleme esas olarak bir iktisadi kıymetin belli bir zamandaki değerinin tespitidir (Yılmaz, 2000, s.5). Değerleme işlemi, bir işletmenin bilançosundaki iktisadi kıymetlerin cari değerleri ile ifade edilmelerini sağlar.

1.2. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Muhasebeleştirilme İlkeleri

Bir işletmenin yabancı para birimine dayalı faaliyetleri yabancı para birimine dayalı işlemler ve yabancı ülkelerdeki faaliyetler olmak üzere ikiye

ayrılır. Yabancı para birimine dayalı faaliyetlerin raporlama para birimine dönüştürülmesi yabancı para birimine dayalı işlemlerin muhasebeleştirilmesi ile yabancı ülkede faaliyet gösteren işletmelerin yabancı para birimi ile düzenlenmiş finansal tablolarının ana işletmenin raporlama birimine dönüştürülmesini kapsar. Yabancı para birimine dayalı işlemlerin muhasebeleştirilmesi yabancı para birimine dayalı olarak gerçekleştirilen borç alma ve verme, varlık alma ve satma gibi işlemlerin raporlama para birimine dönüştürülmesi ile bu işlemlerin raporlama para birimi üzerinden muhasebeleştirilmesini kapsar. İşletme yabancı bir ülkede faaliyet gösteriyor ise yabancı para üzerinden düzenlenmiş finansal tabloların da raporlama para birimine dönüştürülmesi gerekir (Çelik, 2002, s.56-57).

Yabancı para birimi cinsinden işlemlerin raporlama para birimine dönüştürülmesi için belirlenmesi gereken iki temel unsur raporlama para birimine dönüştürmede hangi döviz kurunun esas alınacağı ve kur değişim etkilerinin finansal tablolara nasıl yansıtılacağıdır. Belirli bir zamanda iki para birimi arasında birden fazla döviz kuru oluşabilmektedir, işletme bu kurlardan hangisini kullanacağına karar verirken öncelikle işletme faaliyetlerini tam olarak yansıtacak döviz kurunu seçmelidir. Yabancı para cinsinden işlemlerin raporlama para birimine dönüştürülmesi işleminde kullanılacak döviz kurları işletmenin faaliyet sonuçları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Çelik, 2002, s.54). Döviz kuru değişimleri sonucu ortaya çıkan raporlama para birimi cinsinden kur farklarının, işlemlerin muhasebe kayıtlarına yansıtılarak finansal tablolarda tam ve gerçeğe uygun şekilde raporlanması gerekir. Dönüştürme kazanç veya kaybı olarak ortaya çıkan kur farklarının finansal tablolarda raporlanması, finansal tablo kullanıcılarına işletmenin yabancı para birimine dayalı faaliyet sonuçlarının tam olarak sunulmasını sağlayacaktır.

Yabancı para cinsinden işlemler, işlemin yapıldığı tarihteki kurlar kullanılarak işletmenin muhasebe kayıtlarına yansıtılır. Dönüştürme işleminde kullanılacak döviz kuru, işletmenin raporlanan faaliyet sonuçlarını ve karşılaştığı döviz kuru riskinin büyüklüğünü etkiler. İşletmelerin yabancı para birimine dayalı işlemlerinin raporlama para birimine dönüştürülmesinde yaygın olarak kullanılan kurlar cari kur, tarihi kur ve ortalama kurdur. Cari kur, dönem sonundaki kurdur ve bilanço tarihindeki kuru ifade ettiği için kapanış

kuru olarak da adlandırılır. Tarihi kur, yabancı para birimine dayalı varlığın veya yükümlülüğün ilk muhasebe kaydının yapıldığı tarihteki kurdur. Cari döviz kuru yabancı para cinsinden işlemlerin dönem sonu değeri ile tarihi kur ise tarihi maliyetle finansal tablolara yansımalarını sağlar. Ortalama kur ise belirli bir dönemin ortalama kurudur. Yabancı para birimine dayalı işlemin türüne göre, ortalama döviz kuru, hesap döneminin ortalama kuru olabileceği gibi üç aylık, aylık veya haftalık ortalama kurlar da olabilir (Çelik, 2002, s.55). Yabancı para cinsinden işlemler, raporlama para birimine dönüştürme işleminde kullanılan döviz kuruna bağlı olarak finansal tablolara farklı yansır.

Kur farkı, işlem tarihi ile yabancı para birimine dayalı işlemin sonuçlandığı tarih veya finansal tabloların hazırlandığı tarih arasındaki döviz kuru değişimlerinden kaynaklanır. Yabancı para cinsinden işlemler nedeniyle oluşan kur farkları işlem kazanç veya kaybı olarak ifade edilir (Choi ve diğerleri, 1999, s.165). Yabancı para birimine dayalı işlemlerden kaynaklanan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde yabancı para birimine dayalı işlemin sonuçlanmış veya sonuçlanmamış olması önem taşımaktadır. Yabancı para birimine dayalı işlem, meydana geldiği hesap döneminde sonuçlanıyor ise bu tür işlemler sonuçlanmış olarak nitelenir. Sonuçlanmış işlemlerden kaynaklanan kur farkları işlemin sonuçlandığı muhasebe döneminde tahakkuk ettirilerek finansal tablolarda raporlanır. Sonuçlanmış işlemlerden kaynaklanan kur farkları, işlemin meydana geldiği tarih ile sonuçlandığı tarihin aynı hesap döneminde olmasından dolayı gerçekleşmiş kazanç veya kayıp olarak finansal tablolara yansır. Yabancı para birimine dayalı işlem, meydana geldiği hesap dönemini izleyen muhasebe dönemlerinde sonuçlanıyorsa sonuçlanmamış işlem olarak adlandırılır. Sonuçlanmamış işlemlerden kaynaklanan kur farkları, işlemin tamamlanmasından önce finansal tabloların hazırlanması durumunda ortaya çıkar. Her hesap döneminde sonuçlanmamış işlemlerden kaynaklanan kur farkları ilgili olduğu dönemde muhasebeleştirilerek finansal tablolara yansır.

Kur farklarının finansal tablolarda raporlanması bakımından sonuçlanmış veya sonuçlanmamış yabancı para birimine dayalı işlem ayırımının yapılması gerekir. Sonuçlanmamış yabancı para işlemlerinden doğan kur farklarının finansal tablolarda raporlanması, gerçekleşmemiş

kazanç ve kayıpların raporlanması anlamına gelir. Döviz kuru değişmelerinin yabancı para cinsinden olan işlemler üzerindeki net etkisi işlemin sonuçlandığı tarihte ortaya çıkacaktır (Nobes ve Parker, 2000, s.342). Sonuçlanmamış yabancı para cinsinden işlemlerden kaynaklanan kur farklarının işlemin sonuçlanma tarihinden önce finansal tablolarda raporlanmasının gerekip gerekmediği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Sonuçlanmamış işlemlerden doğan kur farklarının işlemin sonuçlanmasından önce finansal tablolarda raporlanmasının, işletmenin faaliyet sonuçlarında dalgalanmaya neden olacağı ve finansal tablo kullanıcılarına yanlış bilgi vereceği ileri sürülmektedir (Choi ve diğerleri, 1999, s.167). Sonuçlanmamış işlemlerden kaynaklanan gerçekleşmemiş gelir ve giderlerin finansal tablolarda raporlanması durumunda bunların gerçekleşmiş gelir ve giderlerden ayrı olarak raporlanması gerekir. Kur farkları gelir tablosunda ve bazı ülke uygulamalarında geniş kapsamlı dönem karı kaleminin bir parçası olarak raporlanır (Çelik, 2002. s.75).

Tablo 1.1. yabancı para cinsinden işlemler ve yabancı ülkelerdeki faaliyetlerden doğan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde çeşitli ülke uygulamalarını özetlemektedir. Kısa ya da uzun vadeli yabancı para cinsinden parasal kalemlerden kaynaklanan kur farkları çoğunlukla gelir tablosunda ve yabancı faaliyetlerden kaynaklanan kur farkları özkaynaklar içinde raporlanmaktadır ki bu durum uluslararası muhasebe standartları ile de uyumludur. Genel uygulamaya istisna olarak Almanya ve Fransa'da parasal kalemlerden kaynaklanan kur farkı kazançları ertelenmekte ancak kur farkı kayıpları gider olarak raporlanmaktadır. Nijerya'da ise uzun vadeli parasal kalemlerden kaynaklanan kur farkları ertelenebilmektedir.

TABLO 1.1. KUR FARKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE ÜLKE UYGULAMALARI

ÜLKE/ÖRGÜT	YABANCI PARALI İŞLEMLER		YABANCI FAALİYETLER
	KISA VADELİ PARASAL KALEMLER	UZUN VADELİ PARASAL KALEMLER	
IASCF	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Özkaynaklar
ABD	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Özkaynaklar
İNGİLTERE	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Özkaynaklar
JAPONYA	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Ertelenebilir
ALMANYA	Kur Kazancı Ertelenir ve Kur Kaybı Gelir Tablosunda	Kur Kazancı Ertelenir ve Kur Kaybı Gelir Tablosunda	Düzenleme Yok
FRANSA	Kur Kazancı Ertelenir ve Kur Kaybı Gelir Tablosunda	Kur Kazancı Ertelenir ve Kur Kaybı Gelir Tablosunda	Özkaynaklar
KANADA	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Özkaynaklar
HOLLANDA	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Özkaynaklar
MEKSİKA	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Düzenleme Yok
AVUSTRALYA	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Özkaynaklar
NİJERYA	Gelir Tablosu	Ertelenebilir	Özkaynaklar
BREZİLYA	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu	Gelir Tablosu

Kaynak: Çelik, 2002

İKİNCİ BÖLÜM

ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ İLE İLGİLİ TÜRKİYE MEVZUATINA GENEL BAKIŞ

Yabancı para ve altına dayalı işlemler ile kur farklarının muhasebeleştirilmesine ilişkin Türkiye mevzuatının genel çerçevesi Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) ve Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile çizilmiştir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca (BDDK) yürütülen Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi'nde yer alan altın ve yabancı para değerlendirme hükümleri, 1 sayılı Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi standardı ve 11 sayılı Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi standardı bankacılık sektörünün, Sermaye Piyasası Kurulu'nca (SPK) yayınlanan Seri No:25 Muhasebe Standartları Tebliği'nde yer alan değerlendirme ve kur değişiminin etkilerine ilişkin hükümler halka açık işletmelerin ve Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nca (TMUDESK) yayınlanmış olan Türkiye Muhasebe Standardı-12 Kur değişim etkilerinin muhasebeleştirilmesi Türkiye'deki tüm işletmelerin tabi oldukları düzenlemelerdir.

2.1. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar

Türkiye'de kambiyo rejimi 1930 tarihli 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ile 1989'da Resmi Gazete'de yayınlanmış olan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar tarafından düzenlenmektedir. Kararı Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakan yürütmektedir. Karara göre;

"Türk parası kıymetini korumak amacıyla, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesine, döviz ve dövizli temsil eden belgelere ilişkin tüm işlemler ile dövizlerin tasarruf ve idaresine, Türk parası ve Türk parasını temsil eden belgelerin ithal ve ihracına, kıymetli maden, taş ve eşyalara ilişkin işlemlere, prim tahsili suretiyle bedelsiz ithal izni vermeye, ihracata, ithalata, özelliği olan

ihracat ve ithalata, örünmeyen işlemlere, sermaye hareketlerine ilişkin kambiyo işlemlerine ait düzenleyici, sınırlayıcı esaslar bu Karar ile tayin ve tesbit edilmiştir.”

Kararın döviz kurları ile ilgili maddesinde, yabancı paraların Türk parası karşısındaki değeri T.C. Merkez Bankası'nca (TCMB) tesbit edilen usuller çerçevesinde belirlenir. Ayrıca döviz alım ve satım işlemlerinin işlem tarihinde geçerli kurlar üzerinden yapılması ve mahsup işlemleriyle ilgili döviz alım ve satım belgelerinin düzenlenmesinde işlem tarihindeki döviz alış kurlarının uygulanması öngörülmüştür. Dövizle ilişkin işlemleri düzenleyen maddede, söz konusu işlemlerin TCMB'nca belirlenen konvertibl dövizler üzerinden TCMB, bankalar, özel finans kurumları, yetkili müesseseler ve kıymetli maden aracı kuruluşlarınca yapılacağı ve konvertibl olmayan dövizlerin alış ve satışında TCMB'nca belirlenip ilan edilen esaslara uyulacağı belirtilmiştir.

Karara göre, TCMB vadeli döviz alım satımına ilişkin düzenlemeleri yapmaya yetkilidir. Kıymetli maden aracı kuruluşları ve bankalar da vadeli döviz alım satım işlemi yapabilirler. Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) de Bakanlıkça uygun görülen durumlarda dövizle ilişkin işlemler yapabilir. Döviz işlemi yapabilen kurumlarca düzenlenecek döviz alım satım belgelerine ilişkin usul ve esaslar TCMB'nca belirlenir. TCMB ve bankaların Türkiye'de ve yurtdışında yerleşik kişiler adına döviz tevdiat ve altın depo hesapları açabilmelerine ve bu hesaplar nedeniyle doğacak lehte ve aleyhteki kur farklarının ise ilgililere ait olmasına karar verilmiştir.

Kararda yurt içinde üretilen her türlü kıymetli madenlerin alım satım işlemlerinin İstanbul Altın Borsası'nca belirlenen yönetmeliklere göre yapılmasına, TCMB ve Kıymetli Maden Aracı Kuruluşlarının ithal ettikleri işlenmemiş kıymetli madenlerin yurt içindeki alım ve satım işlemlerini sadece İstanbul Altın Borsası'nda yapmalarına hükmedilmiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 16.10.2004).

31 Aralık 2004 tarih ve 25687 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda değişiklik yapılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı uyarınca Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası'nda bankalar ve özel finans kurumları döviz ve altına dayalı vadeli

işlem ve opsiyon sözleşmesi yapabilirler. Karara göre dövize ve kıymetli madene dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil sermaye piyasası mevzuatına göre düzenlenmiş her türlü türev araçlarının alım satımı Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmiş aracı kuruluşlarca sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde teşkilatlanmış borsalarda gerçekleştirilecektir. Karar kapsamındaki dövize ilişkin işlemler TCMB'nca belirlenen konvertibl dövizler üzerinden TCMB, bankalar ve özel finans kurumlarınca, konvertibl olmayan dövizlerin alışı ve satışı ise TCMB'nca belirlenecek esaslar dahilinde yapılacaktır. PTT, yetkili müesseseler ve kıymetli maden aracı kuruluşları efektif alım satımı yapabilecekler ancak bunun dışında dövize dayalı olarak yapabilecekleri diğer işlemler Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlık tarafından belirlenecektir (Resmi Gazete, 2004).

2.2. Türk Vergi Mevzuatında Yer Alan Değerleme Hükümleri

Vergi mevzuatında değerlendirme ile ilgili genel esaslar 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda yer almaktadır. Kur farklarının muhasebesine yönelik olarak ise Vergi Usul Kanunu tebliğleri mevcuttur.

2.2.1. Vergi Usul Kanununda Yer Alan Değerleme Hükümleri

2.2.1.1. Genel Esaslar

Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesine göre, değerlendirme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir. Ancak iktisadi kıymetin değerinin tespit edilememesi durumunda vergi matrahının tespiti için değer belirlenerek dayanarak hesaplanmasını sağlamak amacıyla takdir esası da değerlemenin tanımına alınmıştır. Değerleri takdir ve tespit edilecek iktisadi kıymetler vergisel işlemlere konu maddi ve gayri maddi mal ve haklardır (Yılmaz, 2000, s.5).

Kanunda, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda sahip oldukları kıymetlerin değerlendirilmede esas alınacağı belirtilmiştir ve değerlemenin yapılacağı gün, vergi kanunlarında gösterilen gün ve zaman olarak belirlenmiştir (Uluatam, 1990, s.164). Gün ve zaman

hesap döneminin son günü olabildiği gibi, iktisadi kıymetin alındığı, satıldığı, imal ve inşasının bittiği, işletmeye dahil edildiği ya da işletmeden çıktığı gün de olabilir. Hesap dönemi içinde işletmeden çekilen veya satılan kıymetlerin değerlendirme günü işletmeden çekişin veya satışın yapıldığı gündür. İşletmeye dahil edilme veya devralınma durumunda işletmeye alınma veya devralınma günü değerlendirme günü olarak kabul edilir. Değerlemede esas iktisadi kıymetlerin her birinin tek başına değerlendirilmesidir. Teamülen aynı cinsten sayılan malları ve düşük kıymetli eşyaları toplu olarak değerlendirmek mümkündür. Değerleme işlemlerinin kayıtları ve hesaplamalarına ilişkin bilgilerin ayrı belgelerde izlenmesi gerekir.

Değerleme ölçüleri VUK 261. maddede yer almaktadır. İktisadi kıymetler çeşit ve niteliklerine göre maliyet bedeli, borsa rayici, tasarruf değeri, mukayyet değer, itibari değer, vergi değeri, rayiç bedel, emsal bedeli ve ücreti, alış bedeli ve diğer ölçüler ile değerlendirilir (Özbalcı, 2004, s.606). Bir iktisadi kıymetin yalnızca bir değerlendirme ölçüsü ile değerlendirilmesi gerekir. Kanunun 262. maddesinde maliyet bedeli iktisadi bir kıymetin elde edilmesi veya değerinin artırılması nedeniyle yapılan ödemelerle bunlarla ilgili çeşitli giderlerin toplamı olarak tanımlanmıştır. Kanunun 270, 272, 273, 274, 275 ve 276'nci maddelerinde özel hükümlerle ayrıca maliyet bedelinin tanımına giren unsurlar belirlenmiştir. Bir iktisadi kıymetin varlığı, elde edilmesi veya değerinin artırılması, bu işlemlere ilişkin ödeme ve giderin olması maliyet bedelinin unsurlarını oluşturur.

263. maddeye göre borsa rayici menkul kıymetler ve kambiyo borsası ile ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlendirme gününden bir önceki işlem gününde borsadaki işlemlerinin ortalama değeridir. Normal dalgalanmalar dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde son işlem günü yerine değerlemeye denk gelen 30 gün içindeki ortalama rayici esas olarak aldırılmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir. Değerleme günü borsanın işlem günü olsa dahi, o günkü işlemler esas alınmayıp bir önceki günkü işlemlerin ortalama değeri esas alınır. Değerlemeye tabi olan servetlerden ticari sermayeye dahil olsun olmasın borsaya kayıtlı tüm hisse senedi ve tahviller borsa rayici ile değerlendirilir (Maliye Bakanlığı, 17.11.2004). Tasarruf değeri bir iktisadi kıymetin değerlendirme gününde sahibi için arz ettiği

gerçek değerdir. VUK 264. maddesinde yer alan tasarruf değeri sübjektif değerlendirme ölçüsüdür. Vergi hukukunda sadece şüpheli alacakların değerlemesinde, şüpheli alacak karşılığı ayrılmasında kullanılması öngörülmüştür. VUK 265. maddesine göre, mukayyet değer ise bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir. Mukayyet değerle değerlendirilen iktisadi kıymetler, değerleri defter kayıtlarında oluşan ve ancak buradan çıkarılabilen kıymetlerdir. VUK 266. madde itibari değeri açıklar; itibari değer her tür senetlerle esham ve tahviller üzerinde yazılı olan nominal değeri ifade eder. Ancak üzerinde bir değer yazılı olan her tür kıymetli evrak itibari değer ile değerlendirilmez. Rayiç bedel bir iktisadi kıymetin değerlendirme günündeki normal alım satım değeridir. VUK 266 mükerrer maddesine göre, rayiç bedel iktisadi kıymetlerin değerlendirme gününde satılmaları halinde piyasada kabul görecekları değerdir. Rayiç bedelin tespitinde piyasada aynı nitelikteki malların alım satım bedelleri esas alınır. Emsal bedeli gerçek bedeli olmayan ya da bilinmeyen veya doğru olarak tespit edilemeyen bir malın değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değerdir.

VUK madde 267'de emsal bedelinin ortalama fiyat, maliyet bedeli veya takdir esaslarına göre belirlenmesi öngörülmüştür. Vergi değeri, bina ve arazinin rayiç bedelidir. Bu bedel Emlak Vergisi Kanunu'nun 29. maddesi ile aynı maddede belirtilen tüzük hükümlerine uygun olarak tespit edilir (Maliye Bakanlığı, 17.11.2004).

Bunlara ilaveten Vergi Usul Kanunu ve diğer vergi kanunlarında özel değerlendirme ölçüleri kabul edilmiştir, bunlardan tapu siciline kayıtlı bedel vergiye matrah olacak servet değerlemesinde tapuda kayıtlı hakların, ortalama perakende satış fiyatı hizmet erbabına hizmet karşılığı verilen ayınların ve alış emsal bedeli maliyet bedeli bilinmeyen amortisman konusu sabit kıymetlerin değerlendirilmesinde kullanılır.

Alış bedeli ise iktisadi kıymetin satın alınması karşılığında ödenen bedeldir ancak satın alma işlemi dolayısıyla ödenen giderleri içermez ve iktisadi işletmelere dahil diğer şirketlere ait hisse senedi ve tahvilatın değerlendirilmesinde kullanılır (Özbalcı, 2004, s.611-612).

2.2.1.2. Altın ve Yabancı Para Değerleme Hükümleri

Altın borsa rayici ile değerlendirilmektedir. VUK 263. maddesi gereğince borsa rayici menkul kıymetler ve kambiyo borsası ile ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlendirme gününden bir önceki işlem gününde borsadaki işlemlerinin ortalama değeridir. İstanbul Altın Borsası'nın kurulmasıyla birlikte altın borsa rayicine göre değerlendirilir. Vergi Usul Kanunu'nda altın değerlemesiyle ilgili açık bir hüküm bulunmamasıyla birlikte VUK 298. madde de altının borsa rayici ile değerlendirilmesini desteklemektedir. 298. maddede VUK'nun değerlendirme hükümlerinde yazılı olmayan veya yazılı olup ancak kendi ölçüleriyle değerlendirilmeleri mümkün olmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazinin vergi değerleri ile, diğerlerinin ise varsa borsa rayici, yoksa mukayyet değerleri o da yoksa emsal değerleri ile değerlendirilmesi öngörülmüştür. Altın değerlemesinden doğan farklar ise dönem sonu kar zararına intikal ettirmektedir. Önceki vergi düzenlemelerinde değerlendirme farkları işletmeden çekilmemek suretiyle pasifte özel bir hesapta bekletilebilirken, bu uygulama enflasyon muhasebesi düzenlemeleri ile yürürlükten kaldırılmıştır. Altın ticareti ile iştigal edenlere 5024 Sayılı Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu'nun 2/8-e fıkrası uyarınca enflasyon düzeltilmesi yapma yetkisi verilmiştir. Daha önce ise altın ticari emtia olarak nitelendirilerek maliyet bedeli ile değerlendirilmekteydi.

VUK madde 280 yabancı paraların, yabancı para ile olan alacak ve borçların değerlendirilmesi ve yabancı parayla olan alacak ve borç senetlerinin reeskontu ve vergilendirilmeyecek kur farkları ile ilgili açıklamaları içerir (Ergüneş, 2003, s.162). Maddeye göre yabancı paralar borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayicinin oluşmasında muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayiç yerine alış bedeli esas alınır. Yabancı paranın borsada rayici yoksa, değerlemeye uygulanacak kur Maliye Bakanlığı'nca tespit olunur. Bu madde hükmü yabancı para ile olan senetli ve senetsiz alacaklar ve borçlar hakkında da caridir. 4369 sayılı yasa ile yabancı para üzerinden düzenlenmiş alacak ve borç senetleri de reeskonta tabi tutulabilmektedir. Yabancı para cinsinden düzenlenmiş, vadesi gelmemiş alacak ve borç senetlerinin reeskonta tabi tutulmasının esasları da VUK'nun 281 ve 285'inci maddelerinde belirtilen

koşullara bağlanmıştır. Buna göre alacak ya da borç senede bağlı olmalıdır ve alacak gelir tablosu hesaplarına yansımış işlemlerle ilgili olmalıdır. Ancak senette faiz oranının yazılı olmadığı durumlarda değerlendirme gününde geçerli olan Londra Bankalar Arası Faiz Oranı (LIBOR) esas alınır (Maliye Bakanlığı, 17.11.2004). VUK 281 ve 285. maddelerinde değişiklik yapan 5228 Sayılı Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'nun 59. maddesi gereğince yabancı para cinsinden alacak ve borçlar mukayyet değerleri ile değerlendirilir ve mevduat veya kredi sözleşmelerine müstenit alacak veya borçlar değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır (Özbalcı, 2004, s.683).

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar uyarınca bankalar, PTT, yetkili müesseseler, kıymetli maden aracı kuruluşları ve özel finans kurumları serbestçe yabancı para alıp satmaktadır ancak Türkiye'de yabancı paraların işlem gördüğü, New York, Londra veya Frankfurt'ta olduğu gibi bir borsa kurulmamıştır. 32 Sayılı Karara göre, söz konusu kuruluşlar Merkez Bankası'nın belirlediği usule göre kur tespit etmektedirler. Madde metninde, yabancı paraların borsa rayici ile değerlendirilmeleri hükmü yer almasına rağmen döviz borsası bulunmadığından bu değerlendirme ölçüsü kullanılmamaktadır. Yabancı para ile olan senetli ve senetsiz alacak ve borçlar için söz konusu olan borsa rayici, alacak veya borcun bağlı olduğu yabancı paranın borsa rayicidir. Ancak, yabancı para borsası olmadığı için yabancı para ile olan senetli ve senetsiz alacak ve borçlar Maliye Bakanlığı'nca belirlenen döviz kurları ile değerlendirilmelidir (Özyer, 2003, s.481-482).

Maliye Bakanlığı'nın 130 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği, Bakanlık'ça kur tespiti yapılmadığı sürece Merkez Bankası'nca tespit ve ilan edilen döviz alış kurlarının değerlemelerde esas alınması esasını getirmiştir. Söz konusu tebliğde değerlemede cari kurun esas alınacağı belirtilmiştir. Cari kur Merkez Bankası'nca günlük olarak belirlenen döviz alış kurudur. Cari kuru belli olmayan dövizlerin Türk parasına çevrilmesine ilişkin esasları Maliye Bakanlığı belirler. Aynı tebliğe göre Maliye Bakanlığı'nca değerlemeye esas alınacak kurların tespit ve ilanı halinde bu kurlar dikkate alınacaktır (Maliye Bakanlığı, 15.10.2004).

TCMB'nca günlük olarak kur ilan edilmeyen dövizlerle işlem yapılması halinde değerlemenin nasıl yapılacağına ilişkin herhangi bir belirleme bulunmamaktadır. Maliye Bakanlığı her yılın sonunda yapılacak değerlemelerde esas alınmak üzere döviz kurlarını genel tebliğlerle yayınlamaktadır. Bankalar haricinde, yıl sonu itibariyle işlem yapacakların Maliye Bakanlığı'nca ilan edilen kurları esas almaları gerekmektedir. Bu tarih dışında değerlendirme yapması gerekenler ise TCMB'nca o gün için belirlenen döviz alış kurunu değerlemeye esas alacaklardır. Yıl içinde yapılan tüm işlemlerde de değerlendirme yöntemi budur (Maliye Bakanlığı, 15.10.2004).

283 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'ne göre efektif alış kurları mükelleflerin nakit yabancı paraları için uygulanır. Ancak nakit yabancı para için efektif kur bulunmadığı takdirde döviz alış kuru esas alınır. Döviz alış kurları ise nakit olmayan yabancı paralar için uygulanır. Bu şekilde değerlendirilecek yabancı paralar; döviz olarak adlandırılan yabancı para cinsinden düzenlenen mektuplar, senetler ve diğer kıymetli evraktır. Banka hesaplarında tutulan yabancı paralar, alacak teşkil ettiklerinden döviz alış kuru ile değerlendirilir. Yabancı para ile olan senetli veya senetsiz alacak ve borçlar değerlendirirken de döviz alış kuru uygulanacaktır. Kurlardaki değişiklik nedeniyle Yeni Türk Lirası karşılıklarında meydana gelen artış ve azalışlar kar veya zarara intikal ettirilir. Senede bağlı olmayan yabancı para cinsinden borç ve alacaklarında bu esaslara göre değerlendirilmesi gerekir.

Geçici vergiye ilişkin kazancın tespitinde 217 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde geçici vergi açısından yapılacak yabancı para değerlemelerinde, Maliye Bakanlığı'nın kur ilan etmeyeceği ancak mükelleflerin değerlendirme günleri itibariyle TCMB'nca Resmi Gazete'de ilan edilen kurları esas almaları öngörülmüştür. Değerleme gününün resmi tatil olması veya başka bir nedenle TCMB kur ilan etmemişse, değerlendirme gününe en yakın gün için ilan edilen kurlar değerlemede kullanılır (Özyer, 2003, s.483).

Bankaların uygulayacakları kurlar ile ilgili VUK'da bir düzenleme yoktur. Bankaların efektif ve döviz mevcutları için uygulayacakları kurların yayımlandığı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğine göre bankalar efektif ve

döviz mevcutlarını ve borçlarını kendilerinin uyguladıkları efektif ve döviz alış kurlarına göre değerleyeceklerdir. Geçici vergi uygulamasında da bankalar kendi kurlarını esas alacaklardır (Özyer, 2003, s.483). Bankanın taraf olduğu işlemler için geçerli kural budur. Ancak bankanın taraf olmayıp, sadece aracı olduğu işlemler için ise o bankanın kuru uygulanmaz, TCMB kuru ile değerlendirilir (Yılmaz, 2000, s. 186).

VUK 284 üncü maddeye göre, yabancı para kasa mevcudunun değerlemesi yıl sonu itibari ile yapılacaksa Maliye Bakanlığı'nın belirlediği kur ile, değerlendirme yıl sonu dışındaki bir gün itibariyle yapılacaksa TCMB'nin o gün için belirlediği döviz alış kuru kullanılarak yapılır.

Ödeme yapılması durumunda yine aynı işlem yapılacaktır. Ödeme ve tahsil tarihleri arasında kurların değişmesinden doğan farklar duruma göre kur farkı gelir veya giderdir (Yılmaz, 2000, s.217).

2.2.1.2.1. Yabancı Para Cinsinden Düzenlenmiş Menkul Kıymetlerin Değerlemesi

4369 sayılı yasanın 6. maddesi ile yapılan değişiklikle menkul kıymetler; hisse senetleri, fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri, borsada rayici bulunmayan ya da borsa rayicinde muvazaa olan menkul kıymetler, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler olarak sınıflandırılmıştır.

Hisse senetlerinin değerlendirilmesi değişmemiş olup, alış bedeli ile değerlendirilmektedirler. Alış bedeli ile değerlendirme yabancı para cinsinden olan hisse senetleri için de geçerlidir. Fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeli ile değerlendirilecektir.

Rayiç bedeli bilinmeyen ya da getirisi önceden bilinmediği için değerlendirme günündeki nema tutarı hesaplanamayan menkul kıymetler yine alış bedeli ile değerlemeye tabi tutulacaktır. Bunlar dışında kalan her türlü

menkul kıymet borsa rayici ile değerecektir. Ancak borsa rayicinin olmadığı veya muvazaalı olduğu hallerde menkul kıymetin vadesinde sağlayacağı gelirin, kur farkları dahil iktisap ve değerlendirme günleri arasındaki süreye ait kısmı alış bedeline eklenerek değerlemeye esas bedelin hesaplanması yoluna gidilecektir. Ancak borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler alış bedeli ile değerlendirilir (Özbalcı, 2004, s.672-673).

Ancak enflasyon düzeltmesini düzenleyen 5024 Sayılı Kanun'da borsada işlem gören hisse senetlerinin borsa rayici ile değerlendirilmesi öngörülmüştür. 5228 Sayılı Kanunun 60/1/1 maddesi 5024 Sayılı Kanun ile getirilen hisse senetlerini borsa rayici ile değerlendirme hükmünü 1.1.2004 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırmıştır. Türev işlemlerle ilgili olarak vergi mevzuatında bir düzenleme yoktur, ancak 4369 sayılı Kanun ile menkul kıymetlerin değerlendirme ölçüsünün getiriye bağlanmış olması nedeniyle türev kıymetlerde genel olarak menkul kıymet gibi değerlendirilebilir (Özyer, 2003, s.480).

2.2.1.3. Kur Farkı İle İlgili Hükümler

Maliye Bakanlığı yabancı para cinsinden işlemlerden doğan kur farklarına ilişkin olarak 104, 121 ve 163 Sıra No'lu VUK Genel Tebliğlerini yayınlamıştır. 11.12.1970 tarih 104 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde devalüasyon sebebiyle, gerek 31.12.1970 tarihine kadar vadesi gelen borç taksitlerine ilişkin olmak üzere ödenen kur farkının ve gerekse ilgili tarihten sonra vadesi gelecek taksitlere ilişkin ve Vergi Usul Kanunu'nun 280'inci maddesi gereğince yapılan değerlendirme sonucu bilanço pasifinde vaki artışa tekabül eden kur farkının amortisman konusu iktisadi kıymetlerin maliyet bedeline eklenmesi gerekmektedir. 121 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde ise son yıllarda batı ülkelerinin paralarındaki dalgalanmalar ve serbest kur tatbikatı ile kur farklarının sık sık değiştiği belirtilerek, yatırımcılara kolaylık sağlamak amacıyla kur farklarının maliyete eklenmesi ya da sonuç hesaplarına yansıtılması seçeneği sunulmuştur. 121 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde, 104 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nin Türk Lirası ve yabancı

paraların resmi olarak devletlerce değerlerinin değişmesi halinde uygulanması, diğer taraftan para değerindeki dalgalanmalar ve serbest kur tatbikatı sebebiyle meydana gelen kur farklarının ise ilgili yılın sonuç hesaplarına intikal ettirilmesi uygun görülmüştür. Her iki tebliğ 163 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği ile yürürlükten kaldırılmıştır (Maliye Bakanlığı, 15.10.2004).

21.01.1985 tarihli 163 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği ise kur farkları arasındaki resmi para operasyonlarından doğanlar, para değerindeki dalgalanmalar ve serbest kur uygulaması nedeniyle doğanlar ayırımını kaldırmış ve sabit kıymetin iktisap edildiği dönemin sonuna kadar doğan kur farkının maliyete eklenmesinin zorunlu olduğu, daha sonra doğacak kur farklarının ise ait oldukları yıllarda doğrudan gider yazılması ya da maliyete yansıtılması konusunda mükelleflerin seçimlik hakkı bulunduğu esasını kabul etmiştir (Maliye Bakanlığı, 15.10. 2004).

VUK 279. madde uyarınca borsa rayici bulunmayan menkul kıymetlere ilişkin değerlendirilecek bedelin hesaplanmasında esas alınacak olan vadesinde elde edilecek gelire kur farkları da dahildir. Yabancı para cinsinden düzenlenmiş menkul kıymetlerde vadesinin sonunda getireceği kur farkı da eklenerek hesaplama yapılacaktır. Bu şekilde vade sonundaki toplam getiri bulunacaktır. Bu toplam getirinin değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmı değerlemede dikkate alınacaktır. Amaç kur farkı gelir ve giderlerinin de değerlendirme dikkate alınmasıdır, böylece değerlendirme gününe kadar doğmuş olan kur farklarının değerlemeye esas alınmasında yasal bir sakınca kalmıyaz. Bu uygulama aynı zamanda dönemsel ilkesine uygun düşmektedir (Maliye Bakanlığı, 17.11.2004).

Yıllara sair işlerle ilgili olarak doğan kur farklarının da işin devam ettiği süre içinde mutlaka maliyetlere yansıtılması gerekmektedir. Birden fazla iş yapılıyor ise, her işle ilgili kur farkının ilgili maliyetlere yansıtılması gerekir. Hangi işle ilgili olduğu tespit edilemeyen kur farkları ise genel gider olarak değerlendirilecektir. Maliye Bakanlığı tarafından verilen özalgede, döviz cinsinden borçlanılarak alınan hisse senetlerinin değerlemesinde alış bedeline borç senetlerinin kur farkı dolayısıyla bir eklemeye yapılmayıp söz

konusu kur farklarının da finansman gideri olarak işleme konulması gerekmektedir. Öte yandan hisse senetleri dışındaki menkul kıymetlerin maliyet bedeline finansman giderlerinden pay verilmesi de zorunludur.

Böylelikle borçla edinilen menkul kıymetler için ödenen finansman giderleri, kur farkları da dahil, aktifleştirilerek menkul kıymetin gerçek değeri vergilendirilirken mükelleflerin vergi ertelemesi haline dönüşen finansman giderlerinin defaten gider yazılması önlenmiş bulunmaktadır (Özbalcı, 1998, s.629). VUK 280'inci madde uyarınca, 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu dışındaki kuruluşların elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti ile görevlendirilmesi hakkında kanun ve 3996 sayılı bazı yatırım hizmetlerinin yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yaptırılması hakkında kanunda tanımlanan anonim şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paraların sarf edildikleri veya Türk lirasına çevrildikleri tarihe kadar lehlerinde oluşan kur farkları pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilerek dönem kazancına dahil edilmemektedir.

Buna göre, yatırım yapacak kuruluşların döviz olarak koydukları sermayenin harcanmasına kadar ortaya çıkan kur farkları vergi dışı bırakılmış, karşılıklar sermayeye eklendikleri takdirde işletmeden çekiş ve kar dağıtımı sayılmamış, aleyhte kur farklarının ise aktifte özel bir karşılık hesabında tutularak gelecek yıllarda lehlerine oluşacak kur farkları ile kapatılması öngörülmüştü (Yılmaz, 2000, s.185). Söz konusu istisna 5024 Sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2.3. Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Değerleme Hükümleri

Türk Ticaret Kanunu'nda değerlendirme; belirli bir ölçüye göre, malvarlığını oluşturan kalemlerin değerlerinin saptanmasıdır (Çamoğlu ve diğerleri, 1993, s.638-641). Türk Ticaret Kanununun 75'inci maddesine göre işletmenin bütün aktifleri en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunur (Uluatam, 1990, s.167). Borsada kote edilen emtia ve kıymetler o günün borsa rayicine göre ve tahsil edilemeyen veya ihtilafli bulunanlar hariç olmak üzere, bütün alacaklar da itibari miktarlarına göre hesabedilir.

Pasifler hususuyla borçlar, şarta bağlı veya vadeli olsa bile, itibari değeri üzerinden hesaba geçirilir. Bu hükmün verdiği serbestlik, Türk Ticaret Kanunu'na göre değerlemeyi Vergi Usul Kanunu'na göre yapılacak değerlemelerden farklılaştırmaktadır. Ancak aynı maddede ticaret şirketlerinin envanter ve bilançoları hakkındaki özel hükümlerin saklı olduğu kaydedildiğinden bu kuruluşlarla ilgili bölümlerdeki değerlendirme hükümleri uygulanır. Anonim şirketlerdeki değerlemelerde Türk Ticaret Kanunu'nun 457. maddesi ile devamındaki hükümler geçerlidir.

2.3.1. Değerleme Ölçüleri

Türk Ticaret Kanunu, anonim ortaklıkların yıllık bilançolarının çıkarılmasında uygulanacak, çeşitli kalemler için değişik değerlendirme ölçüleri öngörmüştür. Bunlar maliyet değeri, bir aylık ortalama borsa rayiç değeri, cari değer, itfa değeri ve itibari değerdir.

Değerleme konusu olan varlığın üretimi veya elde edilmesi için yapılması gerekli olan masrafların tümü maliyet değerini oluşturur. Maliyet değeri işletmeden işletmeye değişir. Bu nedenle bilançoyu çıkaran anonim ortaklık için mal oluş değeri esas alınmalıdır. Bazen imalat değeri maliyet değerine eşittir. Çoğu kez de çıplak maliyet değerine sigorta, taşıma gibi masrafların da eklenmesi ile imalat değeri bulunur. Türk Ticaret Kanunu madde 462'e göre maliyet değeri, devamlı tesisatin, stok vesair malların ve borsada rayici olmayan kıymetli evrakın değerlemesinde uygulanır (Tekinalp, 1979, s. 127). Bir aylık ortalama borsa rayiç değeri, borsada rayici bulunan kıymetli evrakın değerlendirme ölçüsüdür. Kıymetli evrak değerlemesini düzenleyen 462'inci madde borsa rayici bulunan kıymetli evrak, en çok bilanço gününden bir ay öncesine ait süre içindeki ortalama rayiçleriyle bilançoya geçirilebilir hükmünü getirmiştir (Başbuğoğlu, 1988, s.675). Ayrıca, yabancı borsalarda muamele gören kıymetli evrakın rayicinin söz konusu olduğu hallerde, bunların bedellerinin transferindeki güçlükler de dikkate alınır. Borsada rayici olmayan kıymetli evrak, faiz, temettü gibi gelirler ve kıymetlerindeki herhangi bir azalma dikkate alınmak suretiyle ve maliyet değerlerini geçmemek üzere bilançoya kaydolunur. Borsada işlem gören hisse senedi, tahvil ve intifa senedi gibi menkul değer fiyatlarının çeşitli

sebeblerle değişmesi nedeniyle, Kanun değerlemede kararlılık ifade eden bir ölçü bulmak istemiş, bu nedenle menkul kıymetlerin, en çok, bilanço gününden bir ay öncesine ait bir aylık fiyatlarının ortalamasının alınmasını uygun görmüştür.

Türk Ticaret Kanunu'nun 461. maddesine göre cari değer genel bir kavramdır, hem alım hem de satım değerini kapsar. İlgili madde, stok vesair malların, düzenleme tarihindeki cari fiyattan fazla değerle bilançoda gösterilmemesini öngörür. Buradaki cari değer, alım veya satım değeri olabilir, bu değerlerden hangisi düşük ise o kabul edilir.

İtfa değeri anonim ortaklık tarafından çıkarılan tahvillere uygulanır ve tahvillerin geri alınmalarında ödenecek bedeli ifade eder. Anonim ortaklığın borçlarının hangi ölçüye göre değerlendirileceği hakkında bir hüküm bulunmadığı için madde 75 fıkra 3 uygulanır.

Buna göre pasifler, özellikle bütün borçlar, şarta bağlı veya vadeli olsa bile, itibari değer üzerinden hesaba geçirilir. İtibari değer ile kastedilen nominal değerdir (Arslanlı, 1960; Karayalçın, 1973).

2.4. Bankacılık Mevzuatında Yer Alan Altın ve Yabancı Para Değerlemesi ve Kur Farkı Hükümleri

4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun hesap ve kayıt düzeni ile ilgili 13. maddesine göre, Bankalar hesaplar ve yıllık bilançoları ile kar ve zarar cetvellerini Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca belirlenecek esas ve usullere uygun şekilde tutmak, yayımlamak ve ilgili mercilere göndermekle yükümlüdür.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, söz konusu Kanunun uygulanmasını izlemek amacıyla bankalardan belirleyeceği esaslar ve örneklere uygun her türlü cetvel, rapor ve mali tablolar istemeye, uluslararası ilke ve standartları da dikkate alarak mali bünyeleri ve kaynaklarının kullanımı ile ilgili standart oranları, bu oranlar ile mali tabloların gerekli görüldüğü takdirde yayımlanmasına ilişkin esas ve usulleri, Türkiye Bankalar Birliği'nin görüşlerini alarak tespite yetkilidir. Bankalar bu cetvel, rapor ve mali tabloları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na tevdi etmek ve tespit edilecek oranlara uymak zorundadır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca yayınlanan Muhasebe Uygulama Yönetmeliği 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'nin amacı, bankaların; hesap ve kayıt düzeninde şeffaflık ve tekdüzenin sağlanması, işlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, konsolide ve konsolide olmayan bazda mali durumları, mali performansları ile yönetimin etkinliği hakkında bilgileri içeren mali tablolarının zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, raporlanması ve yayımlanmasına ilişkin esas, usul ve ilkelerin belirlenmesidir. Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'nde muhasebe standartlarına ilişkin olarak yürürlüğe konulacak tebliğlerde açıklık olmayan hallerde, sırasıyla; ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarında benimsenen esaslara, Avrupa Birliği düzenlemelerinin getirdiği normlara ve mevzuata aykırı olmamak kaydıyla mali piyasalarda yaygın olarak kullanılan esaslara uyulması öngörülmüştür.

Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'nde Bankalarca Uygulanacak Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi'nin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca düzenleneceği, 3182 sayılı mülga Bankalar Kanununa göre Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanan Bankalarca Uygulanacak Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi'nin hükümsüz olduğu ancak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca muhasebe uygulama yönetmeliği dahilinde çıkarılacak tebliğler yürürlüğe girinceye kadar yönetmelikle hükümsüz kalan düzenlemelerin uygulamasına devam edileceği belirtilmiştir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 24.10.2004).

Altın ve yabancı paraların değerlemesi Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanan Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesinde, finansal araçların değerlemesi ise 1 Sayılı tebliğ Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardında ve yabancı para cinsinden işlemlerin ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi ise 11 nolu tebliğ ile yayınlanmış olan Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardında ele alınmıştır.

22.06.2002 tarih, 24793 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğe göre döner değerler, krediler, yatırım amaçlı değerler ve diğer aktifler, mevduat ve yabancı kaynaklar, özkaynaklar, faiz gelirleri, faiz giderleri, faiz dışı gelirler, faiz dışı giderler ve nazım hesapları içeren on hesap grubundan oluşmaktadır. Her grup içerisinde Türk parası ve yabancı para işlemler için çalışan hesaplar, 012 Yoldaki Paralar – Türk Parası, 013 Yoldaki Paralar – Yabancı Para örneğinde olduğu gibi defteri kebir seviyesinde ayrılmıştır. Defteri kebir hesaplarının son hanesi çift numaralı ise Türk Parası'nı, tek numaralı ise yabancı para ile çalışan hesapları ifade eder. Tek Düzen Hesap Planı dışında defteri kebir hesaplarının açılması mümkün değildir. Bankalar, kullanmasalar bile Tekdüzen Hesap Planı kapsamında açılmış bütün defteri kebir hesapları ile yardımcı ve alt hesaplarını açmak zorundadırlar. Bankalarca uygulanan yöntemde işlemler varlık ve yükümlülüklerdeki ilgili hesabına yabancı para üzerinden sabit kur kullanarak kaydedilirken, işlemlerin Yeni Türk Lirası karşılıkları, cari kurdan, YTL cinsinden bir hesapta izlenmektedir. Yabancı para olarak belirtilen hesaplar bankanın yabancı para işlemlerinden doğan miktarı sabit kur üzerinden kaydettiği hesaplardır. Bu hesaplardaki yabancı para bakiyeler dönem sonlarında evalüasyon işlemine tabi tutulurlar. Ortaya çıkacak kar veya zarar ilgili dönem sonuç hesaplarına intikal ettirilir.

Yabancı para hesaplardan ve işlemlerden sağlanan yabancı para faiz, komisyon ve gelirler işlem tarihindeki kurdan Türk parasına çevrilir ve ilgili yabancı para kar zarar hesaplarına kaydedilir. Söz konusu gelirler yabancı para yerine Türk parası üzerinden tahsil edilse bile, yine ilgili yabancı para kar-zarar hesaplarına intikal ettirilir. Gelir tablosu hesapları Türk parası üzerinden tutulur. Gelir tahsili veya giderin ödenmesi yabancı para ile yapılırsa yabancı para üzerinden tutulan hesaplara alınır.

2.4.1. Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi

Bankalarca uygulanacak değerlendirme esasları, Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanan Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları Tek

Düzen Hesap Planı ve İzahnamesinde, değerlendirme esasları başlığı altında ele alınmıştır (Türkiye Bankalar Birliği, 2004).

2.4.1.1. Genel Esaslar

Değerleme, bir bankanın yıl sonu veya ara dönemler itibariyle faaliyet sonucunu saptamak amacıyla aktif ve pasif kalemlerin belli bir tarihteki değerini belirleme işlemidir. Muhasebe dışı envanter işlemleri iktisadi kıymetlerin tespiti ve değerlendirilmesi, muhasebe içi envanter işlemleri ise söz konusu tespit ve değerlendirme işlemlerinden sonra bulunan neticelerin muhasebe kayıtları ile karşılaştırılarak hesapların gerçek durumu ifade eder duruma getirilmesidir.

Bankalarda dönem sonu veya ara dönem mali tablolarının düzenlenmesi esnasında tek düzen hesap planı uygulamasında temel alınacak değerlendirme yöntemlerine göre değerlendirme işlemi yapılır ve değerlendirme işlemi sonuçları söz konusu mali tablolara yansıtılır. Sadece banka mercilerini ilgilendiren mali tabloların hazırlanmasında da söz konusu değerlendirme yöntemlerinin geçerli olduğu belirtilmiştir.

İzahname’de, her varlık, borç ve öz sermaye kaleminin ayrı ayrı değerlendirileceği, ancak nitelikleri itibariyle bütünlük gösteren benzer kalemlerin belirtilen esaslara göre toplu olarak değerlendirilebileceği öngörülmüştür.

İzahname çerçevesinde, dönem sonu veya ara mali tablolar, ay sonları veya üç aylık dönem sonları itibariyle hazırlanacak bilanço ve kar zarar cetvellerini ve değerlendirme günü, ay sonları ve üç aylık dönem sonları itibariyle hazırlanacak bilançolarda yer alacak iktisadi kıymetlerin değerlendirildiği günü ifade eder. Buna ilaveten bankalarda hesapların Bankacılık Faaliyet Hesapları ve Bankacılık Faaliyeti Dışındaki Hesaplar olarak tasnif edilmesi öngörülmüştür.

İzahnamede değerlendirme ile ilgili ele alınmayan konularda bankalarca öncelikle uluslararası muhasebe standartlarında benimsenen esaslara, daha sonra Avrupa Birliği direktiflerinin getirdiği normlara, veya bankanın faaliyette

bulunduğu mali piyasalarda mevzuata aykırı olmamak şartıyla yaygın olarak kullanılan esaslara göre hareket edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. İzahnamede değerleme işleminde esas alınacak ölçüler tanımlanmıştır. Buna göre, elde etme maliyeti varlıkların satın alma, üretim veya inşa maliyetini, rayiç bedel, taraflar arasındaki herhangi bir ilişkiden etkilenmeyecek şartlar altında, bilgili ve istekli taraflar arasındaki işlemde bir varlığın karşılığında el değiştirebileceği veya karşılığında bir yükümlölüğün ödenebileceği meblağı ifade eder. Borsa değeri, borsada işlem gören menkul kıymetlerden hisse senetleri için bilanço günü dahil geriye doğru otuz işgünü boyunca oluşan günlük ağırlıklı ortalama fiyatlarının ortalaması, diğer menkul kıymetler için ise bilanço tarihindeki ağırlıklı ortalama fiyatları ifade eder. Net gerçekteşebilir değer, varlık unsurlarının gerçekteşmesi beklenen satış bedelinden, satılabilir duruma getirilmesi için yapılması gerekli tamamlama maliyeti ile satış giderlerinin indirilmesinden sonra kalan değer, defter değer, bir ekonomik varlığın muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değerini ifade eder. Tasarruf değer, bir ekonomik varlığın bilanço gününde, banka için ifade ettiği değerdir.

2.4.1.2. Altın ve Yabancı Para Hesaplarda Değerleme

Altın ile ilgili olarak gram üzerinden kaydedilen hesaplar yabancı para kabul edilir ve değerlemesi borsada oluşan fiyatlar üzerinden yapılır. Banka portföyündeki altınlardan borsaya kote edilmiş ve borsada ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda aktif olarak işlem görenler rayiç bedelleriyle, borsada ya da teşkilatlanmış diğer piyasalarda aktif olarak işlem görmeyenler elde etme maliyetleriyle, bağlı menkul değerler arasında uzun vadeli yatırım olarak tutulanlar elde etme maliyetleriyle veya rayiç bedelleriyle izlenir ve değerlenir. Teminata verilen, rehnedilen altınlarda elde etme maliyetleriyle izlenir ve değerlenir. Değerleme gününde mevcut efektifler ve finansal kurumlar nezdindeki dövizler ile dövizde dayalı mevduat, krediler ve diğer borç ve alacaklar bankanın cari gişe döviz alış kurları üzerinden değerlenir.

Alım-satım amacıyla aktifte menkul değerler cüzdanında tutulan döviz üzerinden düzenlenmiş hisse senetlerine ve sermayede payı temsil

eden diğ er menkul kıymetlere ilişkin tutarlar ile yabancı para iştiraklere, bağı lı ortaklıklardaki sermaye paylarına ve bağı lı menkul değ er niteliğ indeki hisse senetlerine ilişkin tutarların izlendikleri yabancı para hesaplarda sabit fiyat üzerinden hareket görmeleri ve bu kıymetlerin bankalarca dönem sonlarında evalüasyon işleminden geç irilmeleri zorunludur. Bu varlıkların döviz üzerinden fiyat artışlarıyla ilgili değ erleme tutarlarınının da aynı ř ekilde sabit fiyat üzerinden hareket görmesi ve dönem sonlarında evalüasyon işleminden geç irilmesi zorunludur. Bu hesapların bakiyeleri evalüasyon işleminden sonra Türk parasına dönüş türölür.

Alım-satım amacıyla menkul değ erler cü zdanında bulundurulan yabancı para hisse senetleri ve sermayede payı temsil eden diğ er menkul kıymetler ile yabancı para iştirak, bağı lı ortaklık ve bağı lı hisse senetlerine ilişkin olarak yapılan evalüasyon işleminden sonra ortaya çıkan olumlu kur farkları bankalarca kar zarar hesabına intikal ettirilir ve oluş an ticari kâr kapsamı içinde mü talâa edilir.

Yabancı para iştirak, bağı lı ortaklık ve bağı lı hisse senetlerine ilişkin kur farkları, bankalarca kendi tercihlerine göre, kambiyo karını azaltıcı düzenleyici hesaplar kullanılarak, mü teakiben, bilanço pasifinde ö zkaynaklar grubu içinde yer alan Menkul Değ erler Değ er Artış Fonu Hesabı'na intikal ettirilebilir. Kullanılan yönteme ilişkin açıklamalar ile değ er artış fonuna intikal ettirilen kur farkı tutarı bankalarca mali tablo dipnotlarında açık olarak belirtilir. Yabancı para borç lanmayı temsil eden menkul kıymetlerden değ erleme günü itibariyle borsalar ve teşkilatlanmış piyasalarda aktif olarak işlem görmeyenler ya da bu tür piyasalarda fiyatı oluş mayanlar elde etme maliyetleriyle değ erlenir. Bu kıymetlerin teşkilatlanmamış piyasalarda oluş an fiyatları ya da teşkilatlanmamış ikincil piyasalarda bu senetler için ö ngörö len veya geç erli olan faiz oranları ile veya endeksler gibi diğ er finansal göstergelerle hesaplanacak rayiç değ erleri bu kıymetlerin elde etme maliyetinin altına dü ř tü ğ ünde meydana gelen değ er azalış ı için karş ılık ayrılır. "Tasfiye Olunacak Alacaklar", "Tahsili ř üpheli Ücret, Komisyon ve Diğ er Alacaklar" ile "Zarar Niteliğ indeki Krediler ve Diğ er Alacaklar" hesaplarında izlenilen yabancı para krediler ve alacaklar bankaların tercihine göre, bu hesaplara intikal tarihindeki kurlar üzerinden Yeni Türk Lirasına

çevrilerek Türk parası hesaplarda, ya da sabit fiyat üzerinden yabancı para hesaplarda izlenebilir.

Yabancı para hesaplarda izlenen söz konusu krediler ve alacaklar tarihi kurlarla, diğer bir deyişle, bu hesaplara intikal tarihindeki kurlarla değerlendirilir. Bu krediler ve alacaklar cari kurlarla değerlendirilemez. Söz konusu hesaplarda izlenen yabancı para kredilere ve alacaklara ilişkin olarak haricen hesaplanacak kur farkı istatistiki amaçlarla kullanılan diğer nazım hesaplarda izlenebilir.

Takibe alınan yabancı para krediler için takip günü kuru esas olup, daha sonraki kur artışlarından oluşan kur farkı gelirleri ters kayıtla iptal edilir. Yabancı para sermaye hesaplarında yabancı para ödenmemiş sermaye düşüldükten sonra kalan net bakiye üzerinden oluşan kur farkı kar veya zararı, gelir gider hesapları yerine yedek akçelere ilave edilir veya yedek akçelerden düşülür (Şakar,2001, s.130).

Yabancı para temettü alacaklarının evalüasyonu sonucu oluşan kur farkları kar zarar hesabına aktarılır. Yabancı para menkul kıymetlerin repo yapılması durumunda ilgili kayıtların ve değerlemenin İzahnamede belirtilen yabancı para işlemler muhasebesine ilişkin esaslar ve hesaplar kullanılarak yapılması gerekir. Söz konusu düzenlemede yer alan hükümler bakımından bazı hususlarda açıklık bulunmaması durumunda değerlendirme ile ilgili genel hükümler geçerlidir.

2.4.1.3. Vadeli Döviz Alım ve Satım İşlemlerine İlişkin Değerleme

Bankalarca gerçekleştirilen vadeli döviz alım ve satım işlemlerinde, sözleşmelerin devam ettiği süre içerisinde kalan hesap dönemi sonlarında oluşan gelir veya giderin dönemsellik kavramı gereği muhasebe kayıtlarına yansıtılması gerekmektedir.

Vadeli döviz alım ve satım sözleşmelerinde, bankaların işlem tarihindeki döviz alış kuru ile sözleşmelerde belirlenen vade tarihi kuru arasındaki fark üzerinden işlenmiş vadeye göre bilanço tarihinde hesaplanacak kısmın işlem tarihindeki döviz alış kuruna ilave edilmesi

suretiyle bulunacak kurun, bilanço değerleme kuru ile karşılaştırılması ve oluşacak farkın sonuç hesaplarına yansıtılması öngörülmüştür.

2.4.1.4. Döviz Kurlarına, Altın Fiyatlarına ve Diğer Finansal Göstergelere Endeksli Aktif ve Pasiflerde Değerleme

Döviz kurlarına, altın fiyatlarına ve diğer finansal göstergelere endeksli aktif ve pasifler izlendikleri Türk parası hesaplarda endeksli oldukları söz konusu göstergelere veya fiyatlara göre raporlamaya esas dönem sonlarında cari olarak değerlenir. Değerleme sonucu oluşacak olumlu ve olumsuz farklar reeskont hesapları kullanılarak gelir ve gider niteliklerine göre sonuç hesaplarında, ilgili aktif ve pasif kalemin faiz gelir ve giderlerinin kaydolunduğu hesaplara dönemsellik ilkesi gereği kaydedilirler.

Bu çerçevede, dövize endeksli ve diğer endeksli kredilerde borç bakiyesine ilişkin kur farkı veya endeks farkı ile dönem faizinin cari kurdan Yeni Türk Lirası karşılığı veya fark faizin toplam tutarı ilgili faiz gelir ve giderlerine kaydolunur. Bu gelir ve giderler kambiyo karı ve kambiyo zararı hesapları ile ilgilendirilemez. Söz konusu değerleme farklarının faiz gelir ve gider hesaplarında muhasebeleştirilmesi, farkların vergi mevzuatı karşısındaki durumunu, diğer bir deyişle mevzuat çerçevesinde verginin doğmasını ve bu konudaki banka yükümlülüklerini değiştirmez.

Belirlenen finansal göstergelerin geçici olarak veya tamamen ilan edilmesinin ortadan kalktığı veya gerçeği yansıtmasında bir zaafiyetin ortaya çıktığı durumlarda dönem sonu değerleme işlemlerinde söz konusu endeksli aktif ve pasif kalemlerin rayiç değerleri esas alınır. Döviz kurlarına, altın fiyatlarına ve diğer finansal göstergelere endeksli aktif ve pasiflerin hangi kalemlerden meydana geldiği ve söz konusu değer artışlarına ilişkin tutarlar mali tablo dipnotları arasında detaylı olarak belirlenir.

2.4.2. Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca yayınlanmış olan Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine ilişkin 1 Sayılı Tebliğ konusu Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardına göre finansal araç, taraflardan

biri için finansal varlık, diğeri için ise finansal yükümlülük veya sermaye aracı oluşturan sözleşme olarak tanımlanmıştır (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 23.09.2004). Finansal varlıklar, alım satım amaçlı finansal varlıklar, vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar, satılmaya hazır finansal varlıklar ve banka kaynaklı krediler ve alacaklar olmak üzere dört gruba ayrılırken, finansal yükümlülükler, alım satım amaçlı olanlar ve olmayanlar şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır.

Tebliğe göre türev finansal araç; belirli bir faiz oranında, teminat bedelinde, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat ve oran endeksinde bir kredi değerlendirmesinde veya kredi endeksinde veya benzer bir değışkende meydana gelen değışikliğe karşılık değeri değışen, net bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya piyasa koşullarındaki değışikliklere benzer karşılıklar veren diğeri türden sözleşmelere göre daha az bir başlangıç yatırımı gerektiren ve takas işlemi ileri bir tarihte gerçekleşecek olan finansal araçtır. Türev finansal araçların, her zaman alım satım amaçlı veya riskten korunma aracı olarak dikkate alınacağı, rayiç değeri üzerinden ölçüleceği ve borsalarda alınıp satılan türev ürünlerin tebliğde belirtilen istisnalar hariç olmak üzere işlem tarihi itibarıyla kayıtlara alınacağı belirtilmiştir.

Tebliğe göre, finansal varlıkların elde edilmesinde, bu varlıkların teslimatının piyasada ya da mevzuatta belirlenmiş genel geçerli koşullar gereği belirli bir süre içinde yapılmasını gerektiren sözleşmelerin varlığı durumunda, bankalar işlem veya teslim tarihine göre kayda alma yöntemlerinden birini kullanabilirler ancak aynı grupta sınıflandırılan tüm finansal varlıklar için aynı yöntemin uygulanması şarttır. Finansal varlıkların elden çıkarılmasında teslim tarihine göre muhasebeleştirilme yönteminin kullanılması öngörülmüştür.

Finansal varlık ve yükümlülükler ancak sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüğe taraf olunmasıyla mali tablolara kaydedilir. Finansal araçlar ilk defa elde etme maliyetiyle kayda alınırlar, bu değeri rayiç değeri olarak kabul edilir ve işlem maliyetleri elde edilme maliyetine dahil edilir. Rayiç değeri, işlem fiyatı veya benzer finansal araçların piyasa fiyatı esas alınarak belirlenir. Piyasa fiyatı güvenilir ve tutarlı bir şekilde belirlenemiyorsa, rayiç

değer gelecekteki tüm nakit akışlarının iskonto edilmiş değeri olarak hesaplanmaktadır. Bu değerın hesaplanmasında; benzer kredi değerliliğine sahip bir ihraççı tarafından ihraç edilen ve para cinsi, vade, faiz, ödeme dönemleri ve diğer unsurlar bakımından edinilen finansal varlık veya yükümlülüğe benzerlik gösteren diğer bir finansal araç için geçerli faiz oranı kullanılır. Banka kaynaklı kredi ve alacaklar ile vadeye kadar elde tutulacaklar veya aktif pazarda kote edilmiş fiyatı bulunmayan ve rayiç değeri güvenilir bir şekilde tespit edilemeyenler hariç olmak üzere, finansal varlıkların kayda alınmalarını izleyen dönemlerde satışta veya benzeri elden çıkarma durumlarında oluşabilecek işlem maliyetleri dikkate alınmaksızın rayiç değerleri üzerinden değerlendirileceği öngörülmüştür. Finansal varlıklardan sabit bir vadesi olanlar, etkin faiz oranı yöntemi kullanılarak iskonto edilmiş bedel üzerinden, sabit bir vadesi olmayanlar ise elde etme maliyeti üzerinden değerlendirilir. Bu kapsamda, banka kaynaklı krediler ve alacaklar da iskonto edilmiş bedel üzerinden değerlendirilir.

Alım satım amaçlı finansal yükümlülükler dışındaki tüm finansal yükümlülükler, kayda alınmalarını izleyen dönemlerde iskonto edilmiş bedelleri üzerinden değerlendirilir. Alım satım amaçlı finansal yükümlülükler ile türev finansal araçlara ilişkin yükümlülükler ise rayiç değer üzerinden değerlendirilir. Alım satım amaçlı bir finansal varlığa ilişkin kâr zarar, ilgili dönem net kâr zarar hesabına dahil edilir. Satılmaya hazır finansal varlıklara ilişkin değer artışları veya azalışları, ana sermaye ve katkı sermaye değişim tablosunda da gösterilmek suretiyle, varlığa karşılık gelen değerın tahsili, varlığın satılması, elden çıkarılması ya da zafiyete uğraması durumlarından birinin gerçekleşmesine kadar, özkaynaklar altında açılacak bir fon hesabında izlenir ve bu durumların gerçekleşmesi ile birlikte birikmiş kâr zarar, ilgili dönem net kâr zarar hesabına dahil edilir.

Teslim tarihine göre muhasebeleştirme yöntemi esasına göre kayda alınan ve elde etme maliyeti veya iskonto edilmiş bedel üzerinden değerlendirilen finansal varlıkların değerinde, değer azalışına ilişkin zararlar hariç olmak üzere, işlem tarihi ile teslim tarihi arasındaki dönemde meydana gelen değişiklikler dikkate alınmaz. Ancak, rayiç bedel üzerinden değerlendirilen finansal varlıkların rayiç değerinde meydana gelen değişiklikler kar zarar

hesabına atılır. İskonto edilmiş değer üzerinden kaydedilen finansal varlık ve yükümlülüklerin kayıttan çıkarılması, zafiyete uğraması veya değerlendirildiği sürece iskonto edilmeleri yoluyla oluşan kâr zarar, sonuç hesaplarında gösterilir

2.4.3. Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nca yayınlanmış olan Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 11 Sayılı Tebliğ Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı, kur farkları ve yabancı para cinsinden gerçekleştirilen işlemlerin muhasebeleştirilmesi ile yurtdışı faaliyetlerin konsolidasyon, oransal konsolidasyon veya özsermaye yöntemi ile mali tablolara yansıtılmasına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektedir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 22.09.2004).

1.10.2002'den bu yana yürürlükte olan 11 sayılı tebliğ, Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Yabancı Para Kurlarındaki Değişimlerin Etkileri ile benzer hükümler içerir.

Tebliğde, yabancı para üzerinden işlem; fiyatı yabancı para cinsinden belirlenen mal ve hizmetlerin alım ve satımları, yabancı para cinsinden borç temin edilmesi ve borç verilmesi, yabancı para birimine dayalı yapılan bir anlaşmaya taraf olunması ve yabancı para cinsinden bir varlığın elde edilmesi veya elden çıkarılması veya döviz cinsinden bir yükümlülüğün oluşması veya yerine getirilmesi gibi yabancı para üzerinden gerçekleştirilen işlemleri, kur; Türk parası ile yabancı para biriminin değişim oranını, bankaca ilgili tarih itibarıyla kamuya duyurulan cari döviz alış kurunu, kur farkı; belli bir miktar yabancı paranın, değişik kurlar kullanılarak Türk parası cinsinden ifade edilmesi sırasında oluşan farkları, kapanış kuru; değerlendirme tarihinde geçerli olan kuru ifade eder.

Parasal kalemler; nakit ve nakit benzeri kalemler ile nakit olarak tahsil edilecek veya ödenecek kalemleri, rayiç değer; sözleşmeye konu varlığın bilgili ve istekli taraflar arasında muvazaadan ari olarak el değiştirmesine veya yükümlülüğün yerine getirilmesine esas olmak üzere,

öncelikle ilgili varlığın borsa değerini, borsa değerinin oluşmaması durumunda ise değerlendirme gününde bu tanıma uygun alım satım değerini ifade etmektedir.

2.4.3.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Kayda Alınması ve Değerlemesi

Tebliğe göre, yabancı para üzerinden gerçekleştirilen bir işlem, ilk olarak, sabit kur üzerinden ilgili yabancı para hesaplara kaydedilir. Bu hesaplardaki yabancı para bakiyeler değerlemeye tabi tutularak ilgili hesaplara intikal ettirilir. Her değerlendirme döneminde, yabancı para cinsinden parasal kalemler kapanış kuru ile, elde etme maliyeti esasına göre muhasebeleştirilen parasal olmayan kalemler işlem tarihinde geçerli olan kur ile, rayiç değer esasına göre muhasebeleştirilen parasal olmayan kalemler yabancı para üzerinden rayiç değer en son tespit edildiği tarihteki kur ile değerlendirilir.

Bankaların yurtdışında faaliyet gösteren şubelerinin işlemleri ile benzeri yurtdışı işlemler de bu maddede öngörüldüğü şekilde muhasebeleştirilir ve değerlendirilir. Ancak, bu kapsamda gelir ve gider kalemlerinin dönüştürülmesinde, işlemlerin yoğunluğuna bağlı olarak döneme ilişkin ortalama kurun da kullanılması mümkündür (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 22.09.2004).

2.4.3.2. Kur Farkı Muhasebesi

Tebliğin kur farkı muhasebesini düzenleyen 5. maddesine göre, yabancı para üzerinden gerçekleştirilen bir işlemde kaynaklanan parasal bir kalemin ilk kayda alındığı gün ile değerlendirme günü ya da ödeme veya tahsilat yoluyla kayıtlardan çıkarıldığı gün arasında kurlarda değişme olduğunda ortaya çıkan kur farkları, yabancı bir işletmedeki net yatırımdan kaynaklanan kur farkları hariç olmak üzere, oluştuğu dönemlerde gelir veya gider olarak kaydedilir.

Parasal olmayan yabancı para kalemlerin değerlemesinden doğan kur farkları, yabancı para olmayan aynı kalemin muhasebeleştirilmesine

ilişkin esasa bağlı olarak gelir veya gider olarak ya da özkaynaklar altında açılacak değerlendirme fonu hesabında muhasebeleştirilir.

Yabancı para üzerinden satın alınan bir varlık dolayısı ile henüz ödenmemiş yabancı para borçlarda yüksek oranlı ani bir devalüasyon nedeniyle oluşabilecek kur farklarının, bu kur farkından doğan ilave borçtan kaçınmanın veya buna ilişkin kur riskinden korunmanın mümkün olmadığı hallerde doğrudan ilgili varlığın defter değerine yansıtılması öngörülmüştür.

Varlığın kur farkı yansıtılmış defter değerinin, sözkonusu varlığın yerine koyma değeri ile satışından veya kullanımından elde edilecek değerden düşük olanını aşmaması şartı getirilmiştir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 22.09.2004).

2.4.3.3. Yurtdışında Kurulu İştirak Yatırımları ile Yapılan Yabancı Para Cinsinden İşlemler

Bankaların yurtdışında iştirak ettikleri ortaklıklar ile yaptıkları yabancı para cinsinden işlemlerden kaynaklanan ve özünde bankanın ortaklıktaki net yatırım değerinin unsuru olan uzun vadeli borç ya da alacak niteliğindeki parasal kalemlere ilişkin kur farkları tebliğin 6. maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre söz konusu kur farkları bu ortaklıklar elden çıkarılıncaya kadar gelir veya gider hesapları ile ilişkilendirilmeden özkaynaklar altında açılacak değerlendirme fonu hesabında muhasebeleştirilmesi benimsenmiştir. Yurtdışında kurulu işletmedeki yatırımdan dolayı doğabilecek kur riskinden korumak amacı ile üstlenilen yabancı para borçlardan kaynaklanan kur farkları da aynı şekilde muhasebeleştirilir. Ticari alacak ve borçlara ilişkin kur farklarının ise sonuç hesaplarına yansıtılması uygun görülmüştür.

Tebliğe göre, doğrudan gelir ve gider hesaplarına yansıtılmasına izin verilmeyen kur farklarının izlenmesi için özkaynaklar altında kur farklarından doğan değerlendirme fonu hesabı açılmalı ve herhangi bir yabancı para bilanço kaleminin elden çıkarılması durumunda, bu kalemlerle ilgili kur farkı değerlendirme fonu hesabı bakiyesinin sonuç hesaplarına yansıtılmak suretiyle tasfiye edilmelidir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 22.09.2004).

2.4.3.4. Mali Tablolarda Açıklanması Zorunlu Bilgiler

Banka tarafından mali tablo tarihi ile bu tarihten geriye doğru son beş iş günü kamuya duyurulan cari döviz alış kurları, banka cari döviz alış kurunun mali tablo tarihinden geriye doğru son otuz günlük basit aritmetik ortalama değeri, döneme ilişkin net kar veya zarara dahil edilen toplam kur farkları, kur farklarından doğan değerlendirme fonu hesabının toplam tutarı ve bu tutarda dönem içinde meydana gelen değişiklikler, aktifleştirilmiş kur farkı tutarı, bilanço tarihinden sonra kurlarda önemli değişiklikler olması halinde bunun yabancı para işlemler ile kalemlere ve mali tablolara olan etkisi ve kur riski yönetim politikasının temel esaslarının mali tablolarda açıklanması zorunlu kılınmıştır (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 22.09.2004).

2.5. Sermaye Piyasası Mevzuatında Yer Alan Altın ve Yabancı Para Değerlemesi ve Kur Farkı Hükümleri

Sermaye Piyasası Kurulu, sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenler ve denetler. Sermaye Piyasası Kanunu ve bu kanuna dayalı olarak yürürlüğe giren tebliğler, yabancı para birimine dayalı işlemler ile bu işlemler nedeniyle oluşan kur farklarının muhasebesine ilişkin hükümleri içermektedir.

Sermaye piyasası mevzuatına göre hisse senetleri halka arz olunan veya arz olunmuş sayılan ortaklıklar bu mevzuat çerçevesinde finansal tablolarını hazırlamak zorundadırlar.

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkarılan iki tebliğde değerlendirme, döviz dayalı işlemler ve kur etkilerinin muhasebeleştirilmesi konuları ele alınmaktadır. Bu tebliğler; Seri: XI No:1 "Standart Mali Tablo ve Raporlar Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ ile 1 Ocak 2005'den sonra sona eren ilk mali tablolar için geçerli olacak olan Seri: XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ'dir.

2.5.1. Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ

29 Ocak 1989 tarih ve 20064 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri: XI No:1 Standart Mali Tablo ve Raporlar Tebliği’nin amacı, Sermaye Piyasası Kanunu’nun 16 ve 22’inci maddeleri ile Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmeliğin 19uncu maddesi uyarınca sermaye piyasası kanununa tabi ortaklıklar ve aracı kurumlarca düzenlenecek mali tablo ve raporlar ile bunların hazırlanması ve ilgililere sunulmasına ilişkin ilke ve kuralları belirlemektedir.

Tebliğ, işletmelerin mali tabloların hazırlanması sırasında esas alacakları standartlardan mali tablo kalemlerinin değerlemesine ve ilgililere sunulmasına ilişkin kuralları düzenlemektedir. Mali tabloların hazırlanmasında kurulca yayımlanan standartlar ile Türk Ticaret Kanunu ve ilgili diğer mevzuat hükümleri tutarlı ve birbirini tamamlayıcı olarak esas alınır.

Tebliğdeki hükümler vergi mevzuatında yer alan değerlendirme ilke ve kurallarıyla ilgili değildir. Mükellefler defter ve belgelerini vergi mevzuatı hükümlerine uygun şekilde düzenlemek zorundadırlar (Sermaye Piyasası Kurulu, 1994, s.415-422).

2.5.1.2. Değerleme, Altın ve Döviz Dayalı İşlemler ve Kur Farkları ile İlgili Hükümler

Değerlemede esas, değerlemenin her varlık, borç ve öz sermaye kalemi itibariyle ayrı ayrı yapılmasıdır. Ancak, nitelikleri itibariyle bir bütünlük gösteren benzer kalemler toplu olarak değerlendirilir (Sermaye Piyasası Kurulu, 1994, s.420). Döviz dayalı işlemlerin işlem tarihinde geçerli kurlar esas alınarak muhasebeleştirilmesi gerekir.

Değerleme gününde işletmenin kasa ve bankalar hesabı içinde yer alan dövizleri ile döviz dayalı alacakları ve borçları varsa oluşan borsa kuru, borsa kurunun bulunmaması halinde Merkez Bankası’nca ilan edilen kurlar üzerinden değerlendirilir (Sermaye Piyasası Kurulu, 1994, s.422).

Borsalar veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler, işlem gördükleri borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda bilanço gününden önceki 5 iş günü boyunca oluşan ağırlıklı ortalama fiyatların ortalaması üzerinden değerlendirilir. Bilanço gününden önceki 5 iş günü içinde elde edilen altın ve diğer kıymetli madenler ise, elde etme maliyeti ve bilanço gününde ilgili borsa veya piyasada oluşan ağırlıklı ortalama fiyatın düşük olanı ile değerlendirilir.

Normal ticari şartlar altında rayiç bedeli, ihtiva ettiği altın ve kıymetli madenlere bağlı olarak belirlenen maddelerin içindeki altın ve diğer kıymetli madenlerde bu fıkrada belirtilen şekilde değerlemeye tabi tutulur.

Geçici amaçlarla, iktisap edilen menkul kıymetler, elde etme maliyeti ile kaydedilir. Ancak, işletmeler satınalma bedeline bağlı olarak yaptıkları giderleri "diğer faaliyetlerden giderler ve zararlar" olarak muhasebeleştirilebilirler. Elde etme maliyetinin hesaplanmasında hareketli veya ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden birinin uygulanması şarttır. Menkul kıymetler, sözkonusu maliyet yöntemlerine dayanılarak serileri itibariyle ayrı ayrı değerlendirilir.

Borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören hisse senetleri, bilanço gününden önceki 5 işgünü boyunca oluşan günlük ağırlıklı ortalama fiyatların ortalaması üzerinden değerlendirilir. Bu ortalamanın hesabında sermaye artırım ve temettü ödemesi gibi işlemlerden kaynaklanan etkiler giderilir. Bilanço gününden önceki 5 işgünü içinde elde edilen hisse senetleri ise, elde etme maliyeti ve bilanço gününde oluşan ağırlıklı ortalama fiyattan düşük olanı ile değerlendirilir.

Ayrıca işletmelerin sahip oldukları iştirakler, bağlı ortaklıklar ve bağlı menkul kıymetlerin elde edilmesinde kullanılan kredilerden doğan kur farklarının ilgili varlığın elde edilme maliyetine eklenebileceği hükme bağlanmıştır.

Tebliğın 33/B maddesinde varlıkların elde edilme maliyeti ile açık ilgisi kurulabilen borçlanma maliyetlerinin kur farkları dahil finansman giderleri ilgili varlığın maliyetine dahil edilebilir hükmü yer almıştır. Maddi duran

varlıklara ilişkin olarak aktifleştirilme tarihinden sonra ortaya çıkan kur farklarının muhasebeleştirilmesi hükmü ile teşkilatlanmış diğer borsalarda işlem gören iştirakler, bağlı ortaklıklar ve bağlı menkul kıymetlere ilişkin hükümler saklı kalmak koşulu ile varlıkların aktifleştirilmesinden sonra ortaya çıkan ve varlıkların elde edilmesinde kullanılan kredilerden kaynaklanan borçlanma maliyetleri kur farkı dahil aktifleştirilemez.

2.5.2. Seri:XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ

Seri:XI No:25 Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ 15 Kasım 2003 tarihli Resmi Gazetenin 25290 No'lu mükerrer sayısında yayınlanmıştır. Tebliğin amacı, Sermaye Piyasası Kanununun değişik 16 ve 22/e maddeleri uyarınca işletmeler tarafından düzenlenecek mali tablo ve raporlar ile bunların hazırlanması ve ilgililere sunulmasına ilişkin muhasebe ilke ve kurallarını belirlemektedir. Bir ana ortaklığın bağlı ortaklığı, iştiraki veya müşterek yönetime tabi teşebbüsü konumunda olanlar da dahil işletmeler mali tablo ve raporlarını bu tebliğdeki hükümler çerçevesinde düzenlerler. Bu hüküm, anılan işletmelerin mali tablolarının bağımsız denetime tabi olması hakkında da geçerlidir (ASMMMO, 2004, s.7).

2.5.2.1. Genel Hükümler

Tebliğe göre, değerlendirme, mali tablo unsurlarının mali tablolarda izlenecek parasal tutarlarının belirlenmesi sürecidir. Bu süreç, belirli değerlendirme esaslarının seçilmesini içerir. Mali tablolarda, çeşitli değerlendirme esasları, farklı gruplar halinde ve değişik derecelerde kullanılır.

Tarihi maliyet kapsamında varlıklar ödenen nakit ve nakit benzeri tutarlarıyla veya elde etme tarihi itibarıyla onları elde etmek için verilen diğer varlıkların makul değeri ile kaydedilirken, yükümlülükler, söz konusu yükümlülüğün doğması karşılığında elde edilen tutarla, vergi gibi bazı durumlarda ise yükümlülüğün ifası için iş hayatının normal akışı içerisinde ödenmesi gerekli nakit ve nakit benzeri tutarıyla kaydedilir. Cari maliyet ile

değerleme yapıldığında, varlıklar aynı ve benzeri bir varlığın elde edilmesi durumunda ödenmesi gereken nakit ve nakit benzerleri tutarı üzerinden izlenir. Diğer taraftan, yükümlülükler, ifa edilmesi için cari durumda gerekli olan nakit ve nakit benzerlerinin iskonto edilmemiş tutarı üzerinden izlenir. Gerçekleşebilir değer veya ifa değeri varlıkların normal şartlarda satışı halinde elde edilebilecek nakit ve nakit benzeri tutarı ifade eder. Yükümlülüklerin ifa değeri iş hayatının normal akışı içinde söz konusu yükümlülüğü ifa etmek için ödenmesi beklenen nakit ve nakit benzerlerinin iskonto edilmemiş tutarıdır. Bugünkü değer varlıkların, iş hayatının normal akışı içinde gelecekte üretmesi beklenen net nakit akımlarının iskonto edilerek cari değere getirilmiş halidir. Yükümlülüklerin bugünkü değeri ise iş hayatının normal akışı içinde bunların ifası için ödenmesi beklenen nakdi tutarın iskonto edilmiş cari değeridir. İşletmeler aksi belirtilmedikçe, mali tablolarını hazırlarken değerlendirme esası olarak tarihi maliyeti esas almak zorundadır. Ancak, stokların tarihi maliyetle net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile değerlendirilmesi veya borsada işlem gören menkul kıymetlerin piyasa fiyatı ile değerlendirilmesi öngörülebilir.¹Yabancı para çevrim işlemlerine ilişkin muhasebe politikalarının dipnotlarda yer alması da zorunlu hale gelmiştir. Madde 88'e göre, işletmeler, bir sonraki mali yılda, varlık ve yükümlülüklerin kayıtlı değerinde önemli bir değişikliğin yapılması riskine neden olan, gelecekle ilgili önemli varsayımlar ile değerlemede diğer belirsizlikler hakkında dipnotlarda açıklama yapar.

Söz konusu riski taşıyan varlık ve yükümlülüğün cari ve bilanço tarihi itibarıyla kayıtlı değerleri ayrıca açıklanır (ASMMMO, 2004, s.21-22).

2.5.2.2. Finansal Araçların Değerlemesi

Tebliğde, finansal araçların değerlendirilmesi konusu on birinci bölümde ele alınmıştır. Finansal aracı bir işletmenin finansal varlığı iken diğer işletmenin finansal borcu veya hisse senedi olan sözleşmeler olarak tanımlayan tebliğe göre, finansal varlıklar veya finansal borçlar işletmenin söz konusu araca ilişkin sözleşme hükümlerine tabi olması halinde bilanço

¹ Tebliğin 86. ve 87. maddelerinde mali tablo dipnotlarında mali tabloların hazırlanmasında kullanılan değerlendirme ilkelerinin açıklanması, bu tebliğde kullanılmasına izin verilen değerlendirme ilkelerinden birden fazlasının kullanılması durumunda, her varlık ve yükümlülük grubu için kullanılan değerlendirme ilkelerinin ayrıca açıklanması istenmektedir.

yansıtılmak üzere mali tablolara alınır. Aynı şekilde türev araçlara ilişkin sözleşme ile belirlenen tüm hak ve sorumluluklar bilançoda varlık ve yükümlülük olarak mali tablolara alınır. Tebliğ finansal varlıkları işletme kaynaklı kredi ve alacaklar, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar, satılmaya hazır finansal varlıklar ve alım satım amaçlı finansal varlıklar olmak üzere dört kategoride sınıflandırır ve finansal varlık veya borcun ilk defa mali tablolara alınırken maliyet bedeli üzerinden değerlendirilmesi ve elde etme veya ihraçla doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetlerinin ilk değerlemeye ilave edilmesi öngörülmüştür. Maliyet bedeli, varlıklarda ödenen bedelin, yükümlülüklerde ise alınan bedelin makul değeridir (ASMMMO, 2004, s. 114-138).

Tebliğe göre türev araçlar alım satım amaçlı veya riskten koruma aracı olarak ele alınır ve türev araçlarda dahil olmak üzere finansal varlıklar, mali tablolara alındıktan sonra makul değerle değerlendirilir. Ancak işletme kaynaklı kredi ve alacaklar ile vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar etkin faiz yöntemi kullanılmak suretiyle iskonto edilmiş maliyet üzerinden değerlendirilir. Finansal borçlar ise mali tablolara alındıktan sonra türev ve alım satım amaçlı araçlara ilişkin yükümlülükler dışındaki tüm borçlar iskonto edilmiş maliyet üzerinden değerlendirilir. Türev ve alım satım amaçlı araçlara ilişkin yükümlülükler ise makul değerle değerlendirilir.

Bir finansal varlık veya borcun makul değerinde meydana gelen değişikliklerden kaynaklanan kazanç ve kayıplar varlık ya da yükümlülük, alım satım amaçlı ise ortaya çıktığı dönemde kar veya zarar olarak mali tablolara alınırken, satılmaya hazır finansal varlıklara ilişkin kazanç ve kayıplar varlıklar elden çıkarılana kadar öz sermaye içinde takip edilir ve iskonto edilmiş maliyet üzerinden takip edilen finansal varlık ve borçlarla ilgili kazanç ve kayıplar bu araçların mali tablolardan çıkarılması veya değer düşüklüklerinin ortaya çıkması durumunda kar veya zarar olarak mali tablolara alınır. Parasal kalemler olarak nitelendirilen finansal varlıklar ve borçların yabancı para cinsinden olması durumunda, tebliğin kur değişim etkileri başlıklı kısmı hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Parasal kalemler olan finansal varlık ve borçlara ilişkin döviz kuru kazanç ve kayıpları kar zarar içerisinde gösterilir. Nakit akım korumalarında, riskten korunma

amaçlı araç olarak belirtilen parasal kalemlere ilişkin döviz kuru kazanç ve kayıpları dışındaki mali tablolara alınan makul değer değişiklikleri öz sermayede takip edilir. Tebliğin kur değişim etkileri başlıklı kısmı kapsamında döviz kuru kazanç ve kayıplarının mali tablolara alınma amaçlarına yönelik olarak, parasal satılmaya hazır finansal varlık, yabancı para cinsinden iskonto edilmiş maliyetle izleniyormuş gibi dikkate alınır. Bu tür finansal varlık için iskonto edilmiş maliyetteki değişikliklerden kaynaklanan kur farkları kar veya zarar olarak mali tablolara alınırken, kayıtlı değerdeki diğer değişiklikler doğrudan öz sermaye içinde mali tablolara alınır.

Kur değişim etkileri bölümü kapsamında parasal olmayan finansal varlıklar ile ilgili makul değere ilişkin mali tablolara alınan herhangi bir değişiklik, bu değişikliğin döviz kurlarındaki değişikliklerle ilgili kısmı dahil, öz sermaye içinde mali tablolara alınır. Tebliğin riskten korunma muhasebesine ilişkin düzenlemeleri uyarınca türev araç olmayan bir parasal varlık ile türev araç olmayan bir parasal yükümlülük arasında riskten korunma ilişkisinin bulunması halinde, bu araçların yabancı para cinsinden olan kısmına ilişkin değişiklikler kar veya zarar olarak mali tablolara alınır. Yabancı işletmedeki net yatırımın riskten korunması işleminde ise korunma amaçlı araca ilişkin kazanç ve kayıpların etkin koruma olarak belirlenen kısmı öz sermayede diğer kısmı ise kar zarar olarak mali tablolara alınır.

2.5.2.3. Kur Değişiminin Etkileri

Tebliğin Kur Değişiminin Etkileri başlıklı on dördüncü bölümünde, yabancı para işlemlerinde kullanılacak kurlara ve kur değişiminin etkilerinin mali tablolara yansıtılmasına ilişkin esaslar belirlenmektedir. Kur Değişiminin Etkileri bölümünde yer alan hükümler, yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleştirilmesinde uygulanır (ASMMMO, 2004, s.191-198). Yabancı bir işletmede net yatırımla ilgili riskten koruma amaçlı işlemler dahil yabancı para kalemleri ile ilgili koruma amaçlı işlemlere ilişkin hükümlere ise Tebliğin Finansal Araçlar bölümünde yer verilmiştir.

Tebliğde, fonksiyonel para birimi; işletmenin faaliyetlerinin en önemli kısmını yürüttüğü ekonomik çevrenin para birimini, yabancı para birimi;

fonksiyonel para birimi dışındaki para birimlerini, raporlama para birimi; mali tabloların hazırlandığı ve sunulduğu para birimini, kur; iki farklı para biriminin birbirine oranını, spot kur; işlem tarihi itibariyle ilgili günde teslim şartını taşıyan kuru, kapanış kuru; bilanço tarihi itibariyle oluşan spot kuru, parasal kalem; elde bulundurulmuş para ile sabit veya belirlenebilir bir para olarak alınacak veya ödenecek varlık ve yükümlülükleri ifade eder.

Kur farkı aynı miktar yabancı paranın farklı kur uygulanarak değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan farkı, yabancı işletme; faaliyetleri mali raporları hazırlayan işletmenin ülkesinden farklı veya farklı para birimine sahip bir yerde konuşlandırılmış veya yürütülen ve mali raporları hazırlayan işletmenin bağlı ortaklığı, iştiraki, müşterek yönetime tabi teşebbüsü veya şubesi olan işletmeyi ifade eder.

Yabancı işletmedeki net yatırım; yabancı işletmenin net varlıklarındaki mali tablo düzenleyen işletmenin payını ve makul değer; bilgili ve istekli taraflar arasında, herhangi bir ilişkiden etkilenilmeyecek şartlar altında, bir varlığın el değiştirebileceği veya bir yükümlülüğün yerine getirilmesinde esas teşkil edecek meblağı ifade eder.

2.5.2.3.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemler

Tebliğde, öncelikle bir işletmenin fonksiyonel para birimini seçmesi öngörülmüştür. Bir işletmenin faaliyette bulunduğu asli ekonomik çevre, ilgili işletmenin nakit ürettiği ve tükettiği ekonomik çevredir.

Bir işletme fonksiyonel para biriminin belirlenmesinde işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlandırıldığı para birimini, üretilen mal ve hizmetler farklı bir para birimi üzerinden fiyatlanmakla beraber, esas itibariyle başka bir para biriminin fiyatları etkilemesi durumunda söz konusu etkiyi yapan para birimini, rekabet gücü ve düzenlemeleri ile işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarının esas itibariyle belirleyen ülkenin para birimini dikkate alır. Finansman faaliyetlerinden elde edilen para birimi ve esas faaliyetlerden elde edilen nakdin elde tutulmasında kullanılan para birimi fonksiyonel para biriminin belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken diğer

konulardır. İşletmenin fonksiyonel para birimi değiştiğinde, yeni fonksiyonel para birimine tatbik edilebilir yabancı para çevrim prosedürleri, değişim tarihi itibariyle, uygulanır.

Bu çerçevede, değişim tarihi itibariyle mevcut tüm bakiyeler, yeni fonksiyonel para birimine bu tarihteki kur üzerinden çevrilir ve parasal olmayan kalemlerin tarihi maliyetleri bu şekilde bulunan yeni tutarlar olarak belirlenir. İşletmelerin defterlerini, fonksiyonel para birimine göre tutmamaları durumunda bütün hesaplar fonksiyonel para birimine göre yeniden muhasebeleştirilir. Bu uygulama, hesapların kayıtlara alındığı andan itibaren fonksiyonel para birimi ile muhasebeleştirilmesiyle aynı sonuçları doğurur. Daha önce yabancı para dönüştürme farkı olarak öz sermayede izlenmekte olan kur farkları, ilgili işletmelerin elden çıkarılmasına kadar gelir tablosu ile ilişkilendirilmez.

Öngörülebilir gelecekte ifa edilmesi planlanmayan ve ifa edilmesi beklenmeyen yabancı bir işletmeden olan alacak veya bu işletmeye olan borç, özü itibariyle mali raporları hazırlayan işletmenin yabancı işletmedeki net yatırımının artışı ve azalışını temsil eder. Bu tür kalemler uzun vadeli borç ve alacaklardan oluşur ve ticari alacak ve borçları içermez.

2.5.2.3.2. İlk Kayıt

Yabancı para cinsinden işlemler, yabancı para üzerinden yapılan veya ifası yabancı para üzerinden yapılacak işlemler ile fiyatları yabancı para üzerinden belirlenmiş mal ve hizmetlerin alınması ve satılması, tutarları yabancı para üzerinden belirlenmiş borç alma ve verme ve yabancı para üzerinden diğer varlık alım satımı ve yükümlülüklerin doğması ve bunların ifasını kapsar.

Yabancı para cinsinden işlemler, yabancı para ile fonksiyonel para birimi arasındaki işlem tarihindeki spot kur uygulanmak suretiyle bulunan tutar üzerinden fonksiyonel para birimi cinsinden kayıtlara alınır. İşlem tarihi, Tebliğdeki hükümler uyarınca ilgili kalemin mali tablolara alınmasının gerekli olduğu ilk tarihtir. Uygulamada kolaylık sağlaması açısından, işlem tarihindeki

spot kura yaklaşık olarak, haftalık ya da aylık ortalama kur kullanılabilir. Ancak, kurların önemli ölçüde dalgalandığı zamanlarda, ortalama kurun kullanılması doğru sonuç vermeyebilir (ASMMMO, 2004, s.193).

2.5.2.3.3. Değerleme

Tebliğin 361. maddesi gereğince her bilanço tarihinde, yabancı para parasal kalemler kapanış kurları üzerinden, yabancı para tarihi maliyeti ile kayıtlarda izlenen parasal olmayan kalemler işlemin gerçekleştiği tarihteki kurlar üzerinden, yabancı para makul değeri ile kayıtlarda izlenen parasal olmayan kalemler, makul değerinin belirlendiği tarihteki kurla değerlendirilir. Bir varlığın mali tablolarında izlenecek tutarı, Tebliğin diğer kısımlarındaki hükümler çerçevesinde belirlenir. Bir varlığın bilançoda izlenen değerinin belirlenmesinde iki farklı değer karşılaştırılmasının gerektiği ve ilgili varlığın yabancı para üzerinden değerlendirilen parasal olmayan kalemler olması durumunda, ilgili varlığın bilançoda izlenecek tutarı, maliyet veya bilançoda izlenen tutarın, bu tutarların belirlendiği tarihteki kur üzerinden ve net gerçekleşebilir veya geri kazanılabilir değerle ilgili tutarın bu değerlendirme işleminin yapıldığı tarihteki kur üzerinden çevrilmiş tutarlarının karşılaştırılması suretiyle belirlenir (ASMMMO, 2004, s.194).

2.5.2.3.4. Kur Farklarının Mali Tablolara Alınması

Madde 362'e göre yabancı bir işletmede net yatırımlar ile ilgili hususlar hariç, parasal kalemlerin ifası veya bir işletmenin parasal kalemlerinin ilk defa kayıtlara alındığı veya önceki dönemlerde kayıtlara alınmışsa en son mali tablolardaki çevrime esas alınan kur ile mevcut kurun farklı olması sonucu oluşan kur farkları gelir tablosu ile ilişkilendirilir. Ancak işlemin bir sonraki hesap döneminde ifa edilmesi durumunda, kur farkları ilgili dönemle ilişkilendirilir. Kurdaki değişiklikler sonucunda, bir işlemle ilgili olarak bir dönemde kar, diğer dönemde zarar elde edilebilir. Parasal olmayan bir kalemlerle ilgili kazanç ve kayıpların, söz konusu kalemin değerlemesine ilişkin hükümler uyarınca doğrudan öz sermaye ile ilişkilendirildiği durumlarda, bu kazanç ve kaybın kur farklarından doğan kısmı da doğrudan öz sermaye ile ilişkilendirilir. Parasal olmayan bir kalemlerle ilgili kazanç ve kayıpların söz

konusu kalemin değerlemesine ilişkin hükümler uyarınca doğrudan gelir tablosu ile ilişkilendirildiği durumlarda ise bu kazanç ve kaybın kur farklarından doğan kısmı doğrudan gelir tablosu ile ilişkilendirilir (ASMMMO, 2004, s.194).

2.5.2.3.5. Yabancı İşletmede Net Yatırımla İlgili Kur Farklarının Mali Tablolara Alınması

Madde 363 ve 364 yabancı işletmedeki net yatırımdan doğan kur farklarına ilişkin uygulamaları düzenlemektedir, buna göre yabancı işletmede net yatırımla ilgili kur farkları mali raporları hazırlayan işletmenin veya yabancı işletmenin konsolide olmayan mali tablolarında gelir tablosu ile ilişkilendirilir.

Konsolide mali tablolarda olduğu gibi, yabancı işletmenin mali tablolarının mali raporları hazırlayan işletmenin mali tablolarını içermesi durumunda bu kur farkları öz sermaye ile ilişkilendirilir ve net yatırımın elden çıkarılması durumunda gelir tablosu ile ilişkilendirilir.

Yabancı işletmedeki net yatırımı temsil eden tutarın, mali raporları hazırlayan işletmenin fonksiyonel para birimi cinsinden olması durumunda, yabancı işletmenin konsolide olmayan mali tablolarında yabancı para kur farkları, gelir tablosu ile ilişkilendirilir.

Benzer şekilde, yabancı işletmedeki net yatırımın yabancı işletmenin fonksiyonel para birimi cinsinden olması durumunda, mali raporları hazırlayan işletmenin konsolide olmayan mali tablolarında söz konusu tutarlarla ilgili oluşan kur farkları, doğrudan gelir tablosu ile ilişkilendirilir. Bu farklar, yabancı işletmenin durumuna uygun şekilde, öz sermaye yöntemi, konsolidasyon veya oransal konsolidasyon yöntemine göre muhasebeleştirdiği mali tablolarda öz sermaye içinde izlenir.

Yabancı işletmedeki net yatırımın hem mali raporları hazırlayan işletmenin hem de yabancı işletmenin fonksiyonel para birimi cinsinden olmaması durumunda, yabancı para kur farkları, yabancı işletmenin durumuna uygun şekilde öz sermaye yöntemi, konsolidasyon veya oransal

konsolidasyon yöntemine göre muhasebeleştirdiği mali tablolarda öz sermaye ile ilişkilendirilmez (ASMMMO, 2004, s.195).

2.5.2.3.6. Kamuya Açıklanacak Hususlar

Tebliğin 370. maddesine göre işletmeler net kar veya zararda yer alan kur farkı tutarını, kur farklarından özsermaye ile ilişkilendirilenlerin tutarı ile bu tutarda dönem içinde meydana gelen değişiklikleri, farklı bir raporlama biriminin kullanılmış ise bu seçimin nedeni, finansal tabloların fonksiyonel para biriminden raporlama para birimine çevrilmesi sırasında kullanılan yöntem, bilanço tarihinden sonra ortaya çıkan ve mali tablo kullanıcılarının ekonomik kararlarını etkileyebilecek önemdeki kur değişikliklerinin yabancı para parasal kalemlere veya yabancı işletmelere olan etkilerini ve işletmenin yabancı para risk yönetim politikasını kamuya açıklar. Bunlara ilaveten işletme raporlama para biriminin fonksiyonel para biriminden farklı olması ve işletmenin kendisinin veya önemli bir yabancı iştiraki, bağlı ortaklığı veya müşterek yönetime tabi ortaklığının fonksiyonel para biriminin değişmesi kamuya açıklanacak bilgiler içerisinde yer alır (ASMMMO, 2004, s.197-198).

2.6. Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Yabancı Para Cinsinden İşlemler ve Kur Farkı Muhasebesi

Türkiye'de yerleşik olan işletmelerin finansal tablolarının düzenlenmesini sağlamak ve muhasebe ilkelerinde tek düzeni gerçekleştirecek Türkiye muhasebe ve denetim standartlarını oluşturmak amacıyla 9 Şubat 1994'de TÜRMOB bünyesinde Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu kurulmuştur (TÜRMOB, 2004). Türkiye, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu üyesi olması nedeniyle uluslararası muhasebe standartlarındaki esasları kabul etmek ve bu amaçla kendi muhasebe standartlarını hazırlamakla yükümlüdür. Kur değişim etkilerinin muhasebeleştirilmesi konusunda uluslararası muhasebe standartlarına uyumun sağlanması amacıyla, TMS 12 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardını 1999 yılında kabul etmiştir. 1 Ocak 2000 tarihinden bu yana yürürlükte olan standardın amacı, yurt içindeki yabancı para birimine dayalı işlemler ile yurtdışındaki faaliyetlerden kaynaklanan

yabancı para birimine dayalı faaliyetlerin raporlama para birimine dönüştürülmesine ilişkin ilkelerin belirlenmesidir. Ancak T穆DESK'in hukuki tüzel kişiliği bulunmadığından standart uygulamaya girememiş ancak öneri niteliğini taşımaktadır.

Bu durumu gidermek üzere Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu kurulmuştur. 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na 1999 yılında 4487 Sayılı Kanunla eklenen Ek-1'inci madde uyarınca kurulan ve idari ve mali özerkliği bulunan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu'nun 07.03.2002 tarihinde faaliyete geçmesine ilişkin karar 14.04.2002 tarih ve 24726 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu; Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Yüksek Öğretim Kurulu ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden birer, Türkiye Serbest Muhasebeci Malî Müşavirler ve Yeminli Malî Müşavirler Odaları Birliğinden bir yeminli malî müşavir ve bir serbest muhasebeci malî müşavir olmak üzere 9 üyeden oluşur. Kurul halihazırda taslak muhasebe standartları çalışmalarına devam etmektedir (TMSK, 2004). Kurul, yabancı para cinsinden işlemlerin ve kur değışim etkilerinin muhasebeleştirilmesi konusunda halihazırda T穆DESK tarafından yayınlanmış olan TMS-12'yi TMS-8 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı adıyla birinci taslak metin olarak ele almıştır ancak söz konusu standart henüz Resmi Gazete'de yayımlanmamıştır. TMS-12, Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Yabancı Para Kurlarındaki Değişimlerin Etkileri hükümleri ile uyumludur.

2.6.1. Türkiye Muhasebe Standardı 12 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi

Standart, yabancı para birimine dayalı işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve konsolidasyon, oranlı konsolidasyon veya özkaynak yöntemi ile işletme finansal tablolarına dahil edilecek yabancı ülkelerdeki faaliyetlerle ilgili finansal tabloların raporlama para birimine dönüştürülmesi konularını ele almaktadır. Standart yabancı işletmelerdeki net yatırımın finansal korunmasına karşılık yüklenilen ve yabancı paraya dayalı borçlardan kaynaklanan, kur farklarının muhasebeleştirilmesi ile ilgili olup, söz konusu

faaliyetler dışında kalan yabancı paraya dayalı kalemlere ilişkin finansal koruma işlemlerinin muhasebeleştirilmesini kapsamaz. Standart yabancı ülkelerdeki faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışlarının nakit akış tablosundaki sunumu ve yabancı kuruluşların nakit akışlarının raporlama para birimine dönüştürülmesini kapsamaz (TMUDESK, 2004).

Standartta göre, bir işletmede yabancı paraya dayalı faaliyetler iki şekilde yapılabilir. Bu faaliyetler yurt içindeki yabancı paraya dayalı işlemler ile yurt dışındaki faaliyetleri içerir. Yabancı paraya dayalı faaliyetleri ilgili işletmenin finansal tablolarında göstermek için hem yabancı paraya dayalı işlemler hem de yabancı işletmelerin finansal tabloları işletmenin raporlama para birimine çevrilir. Yabancı para birimi ile yabancı paraya dayalı işlemlerin ve yabancı ülkedeki faaliyetler ile ilgili işlemlerin muhasebeleştirilmesindeki temel konu hangi kurun esas alınacağı ve kur değişim etkilerinin finansal tablolara nasıl yansıtılacağıdır.

2.6.1.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemler Muhasebesi İle İlgili Hükümler

Yabancı paraya dayalı işlemler yabancı para birimi bazında yapılan veya ödenmesi yabancı para birimi ile yapılacak olan işlemlerdir. Bu işlemler işletmenin fiyatı yabancı para birimi ile saptanan mal ve hizmet alım ve satımlarını, yabancı para birimi bazında borç alımı veya borç vermesini, yabancı para birimine dayalı yapılan ve koşulları henüz yerine getirilmemiş bir anlaşmaya taraf olmasını ve değeri yabancı para birimi ile ifade edilmiş bir varlığın elde edilmesi veya elden çıkarılmasında yabancı kaynaklardaki artış ve azalışları kapsar.

Yabancı paraya dayalı işlem, parasal ve parasal olmayan kalem ayrımı yapılmaksızın, işletmenin muhasebe kayıtlarına işlemin gerçekleştiği tarihteki geçerli kur üzerinden kayıt edilir. İşlem tarihinde geçerli olan kur genelde piyasa kuru veya spot kur olarak tanımlanmıştır. Ancak uygulamada işlem tarihinde geçerli kura yaklaşık bir kur uygulanabilir, ancak kurlar önemli ölçüde dalgalanıyorsa, bir dönemin ortalama kurunun kullanımı güvenilir olmaz. Bu durumda, işlemin yapıldığı tarihteki finansal sonuçları ile finansal

tabloların hazırlandığı tarihte raporlanan finansal sonuçlar aynı olmayacağından dönemin ortalama kuru yerine her bir işlemin gerçekleştiği tarihteki kurun kullanılması gerekir.

Bilanço tarihinde yabancı paraya dayalı parasal kalemler dönem sonu kuru ile, tarihi değeriyle muhasebeleştirilen parasal olmayan yabancı paraya dayalı kalemler işlem tarihinde geçerli olan kur ile, gerçeğe uygun değerleri ile muhasebeleştirilen parasal olmayan kalemler gerçeğe uygun değerinin belirlendiği tarihteki kur ile raporlanır. Gerçeğe uygun değer, karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli taraflar arasında bir varlığın el değiştirmesi veya bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır. Herhangi bir kalemin kayıtlı değeri ilgili Türkiye Muhasebe Standardına göre belirlenir. Örneğin maddi duran varlıklar gerçeğe uygun değeri veya tarihi maliyetleriyle gösterilirler. Bilanço kaleminin değeri gerçeğe uygun değer veya tarihi maliyete göre saptandıktan sonra bu yabancı para birimine dayalı kalemler raporlama para birimini esas alarak raporlanır (TMUDES, 2004).

2.6.1.2. Kur Farkları İle İlgili Hükümler

Türkiye Muhasebe Standardı da diğer düzenlemelerde olduğu gibi kur farklarının gelir ve gidere yansıtılmasını öngörmektedir. İşlem meydana geldiği hesap döneminde sonuçlanıyor ise, tüm kur farkı o dönemde tahakkuk ettirilir. Fakat işlem ile ilgili ödeme veya tahsilat işlemlerinin gerçekleştiği dönemler farklıysa her dönemde oluşan kur farkı ilgili olduğu dönemde tahakkuk ettirilir.

Yabancı para birimine dayalı işlemlerden doğan kur farklarının finansal tablolarda raporlanmasında, kur farkının sonuçlanmış veya sonuçlanmamış işlemde doğup doğmadığının veya kur değişimlerinden kaynaklanan kazanç ve kayıpların gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş kazanç ve kayıp olmasının standardın uygulaması açısından önemi yoktur (TMUDES, 2004). Standardın öngördüğü ilke, kur değişim etkilerinin işletmenin finansal tablolarında dönemler itibarıyla tam olarak raporlanmasıdır.

Yabancı işletmelerdeki net yatırımlara ilişkin parasal kalemlerden kaynaklanan kur farkları bu yatırımlar elden çıkarılıncaya kadar finansal tablolarda gelir veya gider olarak tahakkuk ettirilmeden birikmiş kur farkları başlığı altında özkaynaklar kapsamı içinde gösterilir. Yabancı işletmelerdeki net yatırımların satışı yapıldığında ilgili kur farkları gelir tablosuna yansıtılır. Gelir tablosuna yansıtılan kur farkları tutarı, elden çıkarılan net yatırım oranı kadar olur. İşletmelerin, yabancı işletmelerden alacağı ya da yabancı işletmelere parasal borcu olabilir. Ödenmesi veya tahsilatı planlanmayan veya yakın gelecekte ödenmesi veya tahsilatı mümkün görünmeyen bu tür kalemler esas olarak işletmenin net yatırımlarından düşürülmesi veya net yatırımlarına eklenmesi gereken tutarlardır. Bu tür parasal kalemler uzun vadeli alacakları ve kredileri de kapsayabilir. Ancak ticari alacaklar ve ticari borçlar bu tür parasal kalemler kapsamında yer almaz. Ticari alacak ve borçlar, standardın diğer yabancı para cinsinden işlemler için öngördüğü ilkelere göre değerlendirilir (TMUDES, 2004).

İşletmenin yabancı bir işletmedeki yatırımını kur değişimlerinden kaynaklanan olası kayıplara karşı finansal koruma amacıyla yaptığı yabancı paralı borçlanmalarından doğan kur farkları, işletmenin finansal tablolarında gelir veya gider olarak tahakkuk ettirilmeden özkaynaklar içerisinde gösterilir ve net yatırımın elden çıkarılması sırasında bu kur farkları gelir tablosuna yansıtılır. Bu durumda da gelir tablosuna yansıtılacak tutar, elden çıkarılan yatırım oranı kadar olacaktır (TMUDES, 2004).

Uygulanabilir diğer yöntemlere göre, önemli ölçüde bir devalüasyon veya paranın değer kaybı sonunda ortaya çıkan olumsuz kur farklarından finansal korunmanın mümkün olmadığı ve yabancı para cinsinden tutarı belirlenmiş varlıkların alımından doğan borçların etkilendiği durumda oluşan kur farkları ek maliyet olarak ilgili varlıkların elde edilme maliyetlerine eklenir. Ancak düzeltilmiş defter değerinin, piyasa değerini ve varlığın satış veya kullanımı ile elde edilen değerlerinden daha düşük olanını aşmamasına dikkat edilir. Varlık alımı nedeniyle oluşan kur farklarının varlığın maliyetine eklenebilmesi için kur farkı varlık alımı dolayısıyla ortaya çıkan borçlanmalardan kaynaklanmalı, işletmelerin raporlama para birimi diğer para birimleri karşısında önemli ölçüde değer kaybına uğramalı ve işletme varlık

alımından doğan bu borçlarını kısa vadede tasfiye edememeli ve döviz kuru riskinden korunmak için bir finansal korunma yönteminin uygulaması olanaklı olmamalıdır. Varlık alımı nedeniyle yapılan yabancı paralı borçlanmalardan doğan kur farkları, eğer işletme bu yabancı paralı borçlanmayı tasfiye edebilecek veya bu borçlanmanın olumsuz etkilerinden finansal koruma yoluyla kaçınabilecek durumda ise bu kur farkları ilgili varlığın maliyetine eklenmez (TMUDESK, 2004).

2.6.1.3. Raporlanacak Bilgiler

Standarda göre döneme ait gelir tablosunda yer alan kur farkları, öz sermaye içinde ayrı bir kalem olarak sınıflandırılan net kur farkı tutarı ve bu tutarda dönem içinde meydana gelen değişiklikler, dönem içerisinde aktifleştirilmiş kur farkı tutarı, kurlarda bilanço tarihinden sonra ortaya çıkan ve açıklanmaması okuyucunun finansal tablolar üzerindeki değerlendirme ve karar verme yeteneğini etkileyecek önemlilikteki değişikliklerin yabancı ülkelerdeki faaliyetlere ilişkin finansal tablolara veya parasal kalemlerine etkisi, işletmenin yabancı para risk yönetim politikası, işletmenin faaliyet gösterdiği ülkenin parası yerine, başka bir para birimi raporlama para birimi olarak kullanılmış ise bunun nedeni ve raporlama para biriminde yapılan değişikliklerin nedeni işletmenin finansal tablo dipnotlarında açıklanır. İşletmelerin bu standardı ilk kez uyguladıkları zaman, geçmiş dönemlerden gelen ve özkaynaklara dahil edilmiş birikmiş kur farkı tutarı ayrıca bir kalem olarak gösterilir ve dipnotlarda açıklanır (TMUDESK, 2004).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ

3.1. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu

1973'de Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, İngiltere, ABD ve İrlanda'nın muhasebe kuruluşları tarafından Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (UMSKo) kurulmuştur. 1977'de Uluslararası Muhasebeciler Federasyonunun kurulmasıyla uluslararası muhasebe aktiviteleri bir çatı altında toplanmıştır. 1981'de Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu ve Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi uluslararası muhasebe standartlarının belirlenmesi ve uluslararası muhasebe konularında tartışma tebliğlerinin yayınlanmasında Uluslararası Muhasebe Komitesi'nin tam serbestiye sahip olacağı hususunda anlaşmışlardır. Aynı tarihte Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nun tüm üyeleri Uluslararası Muhasebe Komitesi'nin üyesi olmuş ve bu bağlantı 2000 yılına kadar devam etmiştir (International Accounting Standards Board, 15.10. 2004).

Mart 2001'de Uluslararası Muhasebe Standartları Vakfı (UMSV) kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuştur. UMSV, Londra'da faaliyetini yürüten Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun (UMSK) ana kuruluşudur. UMSK, uluslararası muhasebe standartlarını yayınlama yetkisini 1 Nisan 2001'den itibaren, UMSKo'den devr almıştır. UMSV bağımsız bir kuruluştur ve temel iki organı vardır; UMSK ve yed'i emin heyeti.

Standard Danışma Konseyi ve Uluslararası Finansal Raporlama Yorumları Komitesi de UMSV'nin bir parçasıdır. UMSK'nun yayınladığı muhasebe standartları, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları adını almıştır, daha önce yayınlanmış olan standartlar ise Uluslararası Muhasebe

Standartları (UMS) olarak adlandırılmaktaydılar (International Accounting Standards Board, 16.10. 2004).

Yed'i emin heyetinin görevi, uluslararası muhasebe standartları kurulu, Standart Danışma Konseyi ve Uluslararası Finansal Raporlama Yorumları Komitesi'nin üyelerini atamak, UMSK'nin verimliliğini gözetlemek, mali kaynak sağlamak, UMSK bütçesini onaylamak ve yasal değişiklikleri gerçekleştirmektir. Yed'i emin heyeti, değişik coğrafi ve fonksiyonel altyapıları olan 19 yed'i eminden oluşur.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu 14 üyeden oluşur ve tek sorumluluğu ise standartları ve taslakları geliştirmek, yayınlamak ve Uluslararası Finansal Raporlama Yorumları Komitesi'nce yayınlanan yorumları onaylamaktır. Ayrıca, UMSK tüm projeleri için taslak özetlerini ve önemli projelerde kamuoyunun yorumlarını almak için tartışma tebliğlerine ilişkin özet metin ve prensipleri yayınlamaktadır. Standart Danışma Konseyi, değişik coğrafi ve fonksiyonel altyapılardan gelen grup ve bireylerin UMSK'na ve bazı hallerde yed'i emine tavsiyede bulunmasını sağlayan bir araçtır.

Uluslararası Finansal Raporlama Yorumları Komitesi, Aralık 2001'de yeniden kurulmuştur ve UMSK'nce yayınlanan muhasebe standartlarına ilişkin yorumları yayınlamakla görevli olan Geçerli Yorumlar Komitesinin yerini almıştır. UFRYK, halihazırdaki uluslararası muhasebe standartları ve UMSK'nun finansal tabloların hazırlanması ve gösterimi konuları dahilinde olan ve tartışmalı muhasebe konularında doğru muhasebe uygulamaları konusunda anlaşma sağlanması amacıyla (International Accounting Standards Board , 17.10.2004).

UMSK'nun amacı, kamu yararı gözeterek, finansal tablolarda şeffaf ve karşılaştırılabilir yüksek nitelikte bilgiler sağlayacak anlaşılabilir ve uygulaması zorunlu olan global muhasebe standartlarını oluşturmak, bu standartların uygulanmasını teşvik etmek ve ulusal muhasebe standartları ile uluslararası muhasebe standartları arasında oluşabilecek farklılıklara çözümler üretmek, bu alanlardaki düzenlemelerin geliştirilerek uluslararası uyumu sağlamaktır.

3.2. Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Yabancı Para Kurlarındaki Değişimlerin Etkileri

UMS 21, yabancı para cinsinden işlemlerin ve kur farklarının muhasebeleştirilmesinde, yabancı işletmelerin faaliyet sonuçlarının ve mali durumlarının konsolidasyon, oransal konsolidasyon ve öz sermaye yöntemine göre muhasebeleştirilmesi için dönüştürülmesinde ve bir işletmenin faaliyet sonuçlarının ve mali durumunun finansal tabloların düzenlendiği para birimine çevrilmesinde uygulanır (International Accounting Standards Committee, 1993).

Standart, yabancı para kalemler için riskten koruma muhasebesi ile ilgili değildir ancak yabancı bir işletmedeki net yatırım için riskten koruma aracı olarak belirlenen yabancı para cinsinden bir yükümlülüğün doğan kur farklarının muhasebesini kapsar. Yabancı bir işletmenin nakit akım tablosunun dönüştürülmesi ve yabancı para işlemleri sonucu ortaya çıkan nakit akımlarının nakit akım tablosunda gösteriminde uygulanmaz, bu konu ile ilgili standart ise UMS 7 Nakit Akım Tabloları standardıdır. Standart, işletmelerin finansal tablolarını hazırlayacağı para birimini belirlememiştir ancak işletmeler genelde yerleşik oldukları ülkenin para birimini kullanırlar.

UMS 21'e göre bir işletme, yabancı faaliyetlerini iki şekilde yürütebilir; yabancı para cinsinden işlemler yapabilir veya yabancı bir ülkede faaliyette bulunabilir. Bu standardın amacı, yabancı para cinsinden işlemlerin ve yabancı bir ülkedeki faaliyetlerin bir işletmenin finansal tablolarına nasıl dahil edileceğini ve finansal tabloların raporlama para birimine nasıl dönüştürüleceğini açıklamaktır.

Bu işlemlerde, hangi yabancı para kurlarının kullanılacağı ve kurlardaki değişimlerin etkilerinin finansal tablolarda nasıl gösterileceği temel konuları oluşturmaktadır.

Bu çalışmada söz konusu standardın sadece yabancı para cinsinden işlemler muhasebesi ile ilgili olan maddeleri incelenmiş ve yabancı bir ülkedeki faaliyetlere ilişkin finansal tabloların konsolidasyonu tez konusu dışında olduğundan ele alınmamıştır.

3.2.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemler

Standart, yabancı parayı işletmenin raporlama para birimi dışındaki bir para birimi olarak tanımlamıştır. Raporlama para birimi ise finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan para birimidir. Yabancı para cinsinden işlem ise, yabancı para cinsinden ifade edilen yada yabancı para ile ödeme gerektiren işlemdir. Fiyatı yabancı para üzerinden belirlenmiş mal ve hizmetlerin alınması veya satılması, yabancı para üzerinden borç alınması veya verilmesi, yabancı para cinsinden varlıkların alınması veya elden çıkarılması ile yükümlülüklerin doğması ve ifası yabancı para cinsinden işlemleri oluşturur.

3.2.1.1. İlk Kayıt

Yabancı para cinsinden işlemler, işlem tarihindeki yabancı para ile raporlama para birimi arasındaki spot kur uygulanarak raporlama para birimi cinsinden muhasebe kayıtlarına alınır.

Uygulamada kolaylık sağlanması açısından, işlem tarihindeki gerçek kura yakın bir kur, örneğin bir haftalık ya da aylık ortalama kur, o dönemde gerçekleşen her bir yabancı paralı işlemde kullanılabilir. Ancak kurlar önemli ölçüde dalgalanma gösteriyorsa, ortalama kur kullanılmamalıdır.

3.2.1.2. İzleyen Bilanço Tarihlerinde Raporlama

Her bilanço tarihinde, yabancı para cinsinden parasal kalemler kapanış kurları, tarihi maliyeti ile kayıtlarda izlenen yabancı para cinsinden parasal olmayan kalemler işlemin gerçekleştiği tarihteki kurlar ile ve rayiç değeri ile kayıtlarda izlenen yabancı para cinsinden parasal olmayan kalemler, rayiç değer belirlendiği tarihteki kurlar üzerinden raporlama para birimine çevrilir.

Bir varlığın kayıtlı değeri, diğer ilgili uluslararası muhasebe standartlarına göre belirlenir. Kayıtlı değer yabancı para cinsinden ifade edilmiş ise bu standarda uygun olarak fonksiyonel para birimine dönüştürülmesi gerekmektedir.

3.2.2. Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi

Yabancı bir işletmedeki net yatırımları oluşturan parasal kalemler ile ilgili kur farkları hariç, parasal kalemlerin ifasında veya bir işletmenin parasal kalemlerinin dönüştürülmesinde, işlemlerin ilk defa kayıtlara alındığı veya önceki finansal tablolarda dönüştürüldüğü kurdan farklı bir kur ile dönüştürülmesi sonucu oluşan yabancı para kur farkları gelir tablosu ile ilişkilendirilir.

Yabancı paralı bir işlemde dolayı bir parasal kalem oluştuğunda ve işlem ile ifa tarihlerindeki kurlar farklı olduğunda, kur farkı oluşmaktadır. İşlem ortaya çıktığı muhasebe döneminde ifa edilirse oluşacak tüm kur farkları aynı dönemde gelir tablosu ile ilişkilendirilir. Ancak işlemin takip eden hesap döneminde sonlanması durumunda, ifa tarihine kadar her dönemde muhasebe kayıtlarına alınması gereken kur farkları her dönemde yabancı para kurlarında meydana gelecek değişimlerce belirlenecektir.

Standart, genel kural olarak kur farklarının gelir gider olarak ilgili dönemde muhasebeleşmesini öngörmüştür ancak kısa süre önce edinilen bir varlık nedeniyle doğan yabancı para cinsinden borçlara ilişkin olarak önemli ölçüde bir devalüasyon sonucu oluşan kur farkları, devalüasyona karşı riskten korumanın mümkün olmadığı durumlarda ilgili varlığın kayıtlı değerine eklenebilir ancak varlığın kayıtlı değerinin, varlığın piyasa değeri ile satış veya kullanımı sonucu elde edilecek değerinden daha düşük olanını aşmaması gerekir.

İşletme, yabancı para cinsinden yükümlülüğü ödeyebilecek durumda ise veya yabancı para cinsinden yükümlülüğünden doğacak kur riskinden korunabiliyorsa kur farkları varlığın kayıtlı değerine eklenmez.

3.2.3. Yabancı İşletmedeki Net Yatırım

Yabancı işletmede net yatırımı oluşturan parasal bir kalemden kaynaklanan kur farkları net yatırım elden çıkarılıncaya kadar özkaynaklar içerisinde izlenir ve yatırım elden çıkarıldığında birikmiş kur farkları dönemin sonuç hesaplarına yansıtılır. Bir işletme yabancı işletmeye ödenecek veya

yabancı işletmeden tahsil edilecek bir parasal kaleme sahipse ve söz konusu parasal kalemin ifası öngörülebilir gelecekte planlanmamış veya muhtemel değilse bu parasal kalem işletmenin yabancı işletmedeki net yatırımına bir ilave veya net yatırımdan düşülecek bir tutar olarak ele alınır. Bu tür parasal kalemler uzun vadeli alacak ve borçlardan oluşur, ancak ticari alacak ve borçları kapsamaz. Yabancı bir işletmedeki net yatırım için riskten koruma aracı olarak belirlenmiş olan yabancı para cinsinden yükümlülükten doğan kur farkları, söz konusu yatırım elden çıkarılıncaya kadar özkaynaklar içinde takip edilir. Net yatırım elden çıkarılması nedeniyle ortaya çıkan kar veya zararın muhasebeleştiği dönemde özkaynaklarda izlenen birikmiş kur farkları da dönemin sonuç hesaplarına yansıtılır.

3.2.4. Kur Farklarının Vergi Etkileri

Yabancı para cinsinden işlemlerden kaynaklanan kazanç ve kayıplar ile bir işletmenin finansal faaliyet sonuçlarının farklı bir para birimine dönüştürülmesi sonucu oluşan kur farklarının vergi etkileri olabilir. Vergi etkileri UMS 12'de ele alınmıştır.

3.2.5. Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Yabancı Para Kurlarındaki Değişimlerin Etkileri İle İlgili Yorumlar

UMS 21 ile ilgili olarak Geçerli Yorumlar Komitesi tarafından yayınlanan dört tane yorum bulunmaktadır; GYK-11 Yabancı Para Kuru- Yabancı Para Devalüasyonundan Kaynaklanan Kayıpların Aktifleştirilmesi, GYK-19 Raporlama Para Birimi- UMS 21 ve UMS 29'a Göre Finansal Tabloların Hazırlanması ve GYK-30 Raporlama Para Birimi- Değerleme Para Biriminden Sunum Para Birimine Dönüşüm ve GYK-7 Euroya Geçiş. GYK-30 farklı bir para birimi cinsinden ölçülen finansal tablo kalemlerinin finansal tabloların hazırlandığı para birimine dönüştürülmesi ile ilgili hükümler içermektedir ve değerlendirme para biriminin hiperenflasyonlu bir ekonominin para birimi olup olmamasına göre uygulanacak yöntemleri açıklamaktadır (Deloitte Touche Tohmatsu, 15.10.2004). GYK-11'e göre devalüasyon sonucu oluşan kur farklarının aktifleştirilebilmesi için varlığın devalüasyondan önceki oniki ay içinde edinilmiş olması gerekmektedir. Bu yorum da

standartta olduğu gibi aleyhte kur farklarının varlığın kayıtlı değerine eklenmesinin yalnızca yabancı para cinsinden borç ödenemediğinde veya kur riskinden korunmanın mümkün olmadığı durumlarda uygun olacağı vurgulanmıştır (Deloitte Touche Tohmatsu,16.10.2004). GYK-19 ise, işletmenin finansal tablolarında kullandığı para biriminin işletmeyi ilgilendiren ekonomik olaylar hakkında bilgi verecek bir para birimi olmasını öngörmektedir. Diğer tüm para birimleri yabancı para birimi olarak ele alınır. Ayrıca GYK-19 işletmenin UMS 29'u uygulamaktan kaçınmak için farklı para birimi seçmesine izin vermemiştir (Deloitte Touche Tohmatsu, 17.10.2004).

GYK-7 Euroya Geçiş yorumuna göre, yabancı para cinsinden işlemlerin ve yabancı işletmelerin finansal tablolarının euroya çevrilmesinde UMS 21 uygulanmalıdır. Daha sonraki aşamalarda Avrupa Parasal Birliği'ne katılacak ölkeler için de bu husus geçerlidir. Yabancı para cinsinden parasal varlık ve yükümlölükler, kapanış kuru üzerinden raporlama para birimine dönüştürölmeye devam etmelidir. Oluşacak kur farkları gelir tablosu ile ilişkilendirilir. İşletme, riskten korunma amaçlı yaptığı yabancı para cinsinden sözleşmelerden doğan kur kazanç ve kayıplarına ilişkin muhasebe uygulamasına devam eder. Yabancı işletmedeki net yatırımdan kaynaklanan kümülatif kur farkları özkaynaklar içinde takip edilmeye devam edilir ve yatırım elden çıkarıldığında sonuç hesaplarına yansıtılır. Euroya dönüşecek olan para birimi cinsinden yükümlölüklerin euroya dönüşümü sırasında oluşacak kur farkları ilgili varlıkların kayıtlı değeri içinde yer almaz (Standing Interpretations Committee, 1998, s.1 vd).

Bilanço tarihinden sonra Avrupa Parasal Birliği'nin yürürlüğe girmesi, UMS 21'in parasal kalemlerin bilanço tarihindeki kurlar üzerinden raporlama para birimine dönüştürölmesi hükmününün bilanço tarihinde uygulanmasını değiştirmez. Avrupa Parasal Birliği'nin yürürlüğe girmesiyle, riskten korunma amaçlı kullanılan finansal araçlardan kaynaklanan, ertelenmiş kazanç ve kayıplara ilişkin muhasebe uygulamaları euroya geçiş nedeniyle değişmez. Yabancı işletmedeki net yatırıma ilişkin özkaynaklar içinde ertelenmiş kur farklarının kümülatif tutarı net yatırımın elden çıkarıldığı tarihteki kazanç veya kayıpla beraber gelir ya da gider olarak kaydedilmektedir. Avrupa Parasal Birliği dahilinde kümülatif kur farklarının sabit olacağı gerçeğinden hareketle

kümülatif kur farkları gelir ya da gider olarak kaydedilmezler. UMS 21 çerçevesinde aktifleştirilen kur farkları ile ilgili hükümler Euroya geçişte uygulanmaz (Deloitte Touche Tohmatsu,18.10.2004).

3.2.6. Kamuya Açıklama

Kar veya zarara aktarılmış kur farkları tutarı, aktifleştirilerek varlıkların kayıtlı değerlerine eklenen kur farkları ve özkaynakların ayrı bir bileşeni olarak sınıflandırılmış net kur farkları ile bu türdeki kur farklarında dönem içinde meydana gelen değişiklikler açıklanmalıdır. İşletme faaliyet gösterdiği ülkenin para biriminden farklı bir para birimi kullanıyorsa veya raporlama para birimi değişmiş ise bu uygulamaların nedenlerini finansal tablolarında açıklamalıdır. İşletme, bilanço tarihinden sonra ortaya çıkan yabancı para kurlarındaki önemli değişimleri ve kur riski yönetim politikasını dipnotlarında açıklamalıdır.

3.2.7. UMS 21’de Öngörülen Değişiklikler

İlk defa 1977 yılında yayınlanan UMS 21, son olarak 18 Aralık 2003’de UMSK tarafından yeniden düzenlenmiştir ve yeni UMS 21, 1 Ocak 2005’ten itibaren yürürlüğe girecektir ancak daha önce uygulanması da teşvik edilmiştir (International Accounting Standards Committee Foundation, 2003, s.1 vd). Halihazırda geçerli ve 1995’ten bu yana yürürlükte olan UMS 21’in 1993 versiyonunda yapılan temel değişiklikleri özetlemek gerekirse; standardın yeni versiyonu, Geçerli Yorumlar Komitesi tarafından daha önce yayınlanmış üç yorumun yerini almaktadır bunlar; GYK 11-Yabancı Para-büyük ölçekli para devalüasyonundan kaynaklanan zararların aktifleştirilmesi, GYK 19- Raporlama para birimi- finansal tabloların UMS 21 ve UMS 29’a uygun olarak ölçümlenmesi ve gösterimi ve GYK 30-Raporlama para birimi-ölçü para biriminden gösterim para birimine dönüşüm. Ancak, GYK-7 Euroya Geçiş geçerliliğini korumaktadır. Standart, UMS 39 Finansal Araçlar Kayda Alma ve Değerleme’de yer alan yabancı para cinsinden türev işlemlerini kapsam dışı bırakmıştır. Riskten korunma muhasebesi ile ilgili maddelerde UMS 39’a aktarılmıştır. Ancak, UMS 39’un kapsamında yer almayan yabancı para türev işlemleri de bu standardın kapsamındadır.

Yeni UMS 21’de raporlama para birimi yerine iki kavram kullanılmıştır; işletmenin faaliyet gösterdiği temel ekonomik çevrenin parası olan fonksiyonel para birimi ve işletmenin finansal tablolarının düzenlendiği para birimi olan gösterim para birimi. Standart, raporlayan işletmenin fonksiyonel para birimini belirlemesini ve gerek faaliyet sonuçlarının gerekse finansal durumunun ölçümlenmesinde fonksiyonel para birimini kullanmasını öngörmüştür. Standarda göre işletme fonksiyonel para birimini serbestçe belirleyemez ve UMS 29 Hiperenfasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama standardına göre finansal tabloların düzeltilmesi işleminden örneğin, fonksiyonel para birimi olarak değeri dalgalanma göstermeyen bir para birimini seçerek kaçınamaz. Standart, işletmenin finansal tablolarını istediği para birimi cinsinden hazırlamasına izin vermektedir.

Her işletme, finansal tablolarını hazırlarken fonksiyonel para birimini belirlemelidir. Fonksiyonel para birimi işletmenin faaliyet gösterdiği temel ekonomik çevrenin parasıdır. Ekonomik çevre ise işletmenin nakit yarattığı ve harcadığı çevredir. İşletme fonksiyonel para birimini seçerken ürettiği mal ve hizmetlerin satış fiyatı ile mal ve hizmet üretiminde kullandığı işgücü ve hammadde maliyetlerinin belirlendiği ve finansman sağladığı para birimi ile yasal düzenlemeleri ve rekabet güçlerinin mal ve hizmetlerinin satış fiyatını etkilediği ülkenin para birimini dikkate almalıdır (International Accounting Standards Committee Foundation, 2003).

Fonksiyonel para birimi net olarak belirlenemiyorsa, işletme yönetimi faaliyetlerinin ekonomik etkilerini tam ve doğru bir şekilde yansıtmak para birimini belirler. Fonksiyonel para birimi, hiperenfasyonlu bir ekonominin para birimi ise işletmeler UMS 29’a göre finansal tablolarını düzeltereklerdir. Fonksiyonel para birimi, bir işletmeyi ilgilendiren işlemler, olaylar ve koşulları yansıtmaktadır bu nedenle, fonksiyonel para birimi belirlendikten sonra, ancak söz konusu işlemler, olaylar ve koşullarda bir değişme olduğunda fonksiyonel para birimi değiştirilebilecektir. Bir işletme, defterlerini ve muhasebe kayıtlarını kendi fonksiyonel para biriminden farklı bir para birimi cinsinden tutuyorsa, finansal tablolarını hazırlarken bütün hesaplarını fonksiyonel para birimine dönüştürmelidir. Bu uygulama, hesapların kayıtlara alındığı andan itibaren fonksiyonel para birimi ile muhasebeleştirilmesiyle

aynı sonuçları doğurur. Bir işletmenin fonksiyonel para birimi değiştiğinde, değişim tarihinden itibaren yeni fonksiyonel para birimine dönüştürme işlemlerine başlamalıdır. İşletme, değişim tarihi itibarıyla mevcut tüm bakiyelerini, yeni fonksiyonel para birimine bu tarihteki kur üzerinden çevirir ve parasal olmayan kalemlerin yeni fonksiyonel para cinsinden karşılıklarını bu kalemlerin tarihi maliyetleri olarak ele alır.

UMS 21'in 1993 versiyonunda geçerli olan, uygulamada hiçbir riskten korunma yönteminin bulunmadığı ve doğrudan yakın zamanda elde edilmiş bir varlık nedeniyle oluşmuş ve ifası gerçekleştirilemeyen yükümlülükleri etkileyen önemli ölçüdeki devalüasyonlar sebebiyle oluşan kur farklarının aktifleştirilmesine ilişkin alternatif muhasebe seçeneği standardın 2003 versiyonunda terkedilmiştir. Buna göre, bu tür kur farkları kar zarar hesabına kaydedilir ve kur farklarının aktifleştirilmesi hiçbir koşulda mümkün değildir (International Accounting Standards Committee Foundation, 2003).

Yeni UMS 21, parasal olmayan bir kalemden kaynaklanan kazanç veya kayıp, özkaynaklar içinde takip ediliyorsa, kazanç ya da kayıptaki kur farklarının da özkaynaklar içinde gösterilmesini uygun görmüştür. Aynı şekilde parasal olmayan bir kalemden kaynaklanan kazanç veya kayıp kar zarar hesabına kaydedildiğinde, bu tutarların içindeki kur farkları da kar veya zarar olarak kaydedilir. Diğer standartlar bazı kazanç ve kayıpların özkaynaklar içinde gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Örneğin UMS 16 Bina, Arazi ve Teçhizatın değerlendirilmesi sonucu oluşacak kazanç ve kayıpların özkaynaklar içinde gösterilmesini düzenlemiştir. Bunun gibi bir varlığın yabancı para üzerinden ifade edilmesi durumunda, UMS 21'e göre değerlendirilmiş tutar, rayiç değer belirlendiği tarihteki kurlar kullanılarak fonksiyonel para birimine dönüştürülmeli ve oluşan kur farkları özkaynaklar içinde takip edilmelidir.

Yeni UMS 21, yabancı işletmedeki net yatırım ile ilgili yeni hükümler içermektedir, buna göre yabancı işletmede net yatırımı oluşturan parasal kalemler ile ilgili kur farkları raporlayan işletmenin veya yabancı işletmenin konsolide olmayan finansal tablolarında gelir tablosu ile ilişkilendirilir. Hem raporlayan işletmenin hem de yabancı işletmenin finansal faaliyetlerini içeren

konsolide mali tablolarda, yabancı işletmedeki net yatırımdan kaynaklanan kur farkları öncelikle özkaynakların ayrı bir bileşeni olarak kaydedilir ve net yatırımın elden çıkarılması durumunda ise özkaynaklar içerisinde ertelenmiş kümülatif kur farkları toplamı, yatırımın elden çıkarılması sonucu oluşan kazanç ve kayıplar ile eş zamanlı olarak kar ve zarara dahil edilir.

Parasal bir kalem, raporlayan işletmenin bir yabancı işletmedeki net yatırımını temsil ediyorsa ve raporlayan işletmenin fonksiyonel para birimi üzerinden ifade edilmiş ise, yabancı işletmenin konsolide olmayan mali tablolarında oluşan kur farkları, gelir tablosu ile ilişkilendirilir. Benzer şekilde, yabancı işletmedeki net yatırımın, yabancı işletmenin fonksiyonel para birimi cinsinden olması durumunda, raporlayan işletmenin konsolide olmayan mali tablolarında söz konusu tutarlarla ilgili oluşan kur farkları, doğrudan gelir tablosu ile ilişkilendirilir. Bu şekilde oluşan kur farkları, hem raporlayan işletmenin hem de yabancı işletmenin faaliyet sonuçlarını gösteren öz sermaye yöntemi, konsolidasyon veya oransal konsolidasyon yöntemine göre hazırlanan mali tablolarda öz sermaye içinde izlenir.

Yabancı işletmedeki net yatırımın hem mali raporları hazırlayan işletmenin hem de yabancı işletmenin fonksiyonel para birimi cinsinden olmaması durumunda, parasal kalemlerin hem raporlayan işletmenin hem de yabancı işletmenin fonksiyonel para birimine dönüştürülmesi nedeniyle oluşacak kur farkları, her iki işletmenin faaliyet sonuçlarını gösteren finansal tablolarda özkaynaklar içerisinde ayrı bir kalem olarak yer almaz, kar ya da zarar ile ilişkilendirilir (International Accounting Standards Committee Foundation, 2003).

Standart, işletmenin finansal tablolarını fonksiyonel para birimi dışında bir para birimi cinsinden hazırlaması durumunda, finansal tabloların ancak ilgili tüm standartların ve yorumların tüm hükümleri ile uyumlu olduğunda UFRS'na uygun kabul edileceğini, aksi takdirde işletmenin UFRS'ne uymayan bilgileri ek bilgiler olarak sınıflandırarak UFRS'na uyan bilgilerden ayırt etmesini, kullanılan para birimi ve işletmenin fonksiyonel para birimi ile kullanılan dönüştürme yöntemlerini açıklamasını öngörmüştür (International Accounting Standards Committee Foundation, 2003).

3.3. Yabancı Para Cinsinden Finansal Araçlar ile İlgili Uluslararası Muhasebe Standartlarındaki Düzenlemeler

Finansal araçlar ile ilgili olarak iki uluslararası muhasebe standardı bulunmaktadır bunlar UMS 32 Finansal Araçlar; Açıklama ve Sunum ile UMS 39 Finansal Araçlar Kayda Alma ve Değerleme'dir. UMS 32 ve UMS 39 birbirlerini tamamlarlar ve türev araçlar için her iki standart hükümleri de geçerlidir. Türev araçların yabancı para cinsinden olması durumunda uygulanacak muhasebe yöntemleri söz konusu standartlarda açıklanmıştır. UMS 32 ilk defa 1991'de UMSKo tarafından yayınlanmıştır. UMSK tarafından Aralık 1998'de düzenlenmiş versiyonu 1 Ocak 2001'den bu yana uygulanmaktadır.

UMS 32'nin amacı finansal tablo kullanıcılarının finansal araçların bir işletmenin finansal pozisyonu, performansı ve nakit akımları üzerindeki önemini daha iyi anlamasını sağlamaktır. UMS 32, işletme tarafından ihraç edilen finansal araçların yükümlülük veya özkaynak olarak sınıflandırılması, işletmenin kendi hisse senetlerine ilişkin muhasebe kayıtları, bilançoda netleştirilecek varlık ve yükümlülük kalemleri ve finansal araçlarla ilgili olarak açıklanması gereken bilgileri düzenlemektedir (Deloitte Touche Tohmatsu,20.10.2004).

UMS 32'e göre, işletme finansal araçların çeşidi ve içeriği ile gelecekteki nakit akımlarının zamanlamasını, miktarını ya da gerçekleşme olasılığını etkileyebilecek düzeyde önemli sözleşme hükümleri ve şartları ve türev araçların kayda alınması ve değerlendirilmesinde kullanılan muhasebe politika ve yöntemleri açıklanmalıdır. Sözleşme hüküm ve şartları; gelecek ödemelerin bağlı olacağı nominal bedeli, vade tarihini, erken itfa seçeneklerini, verilen ya da alınan teminatları, yabancı para cinsinden nakit akımı yaratacak türev araçlar için ödeme ve tahsilatlarda kullanılacak para birimini, önceden belirlenmiş olan ileri tarihli ödeme veya tahsilatların miktarı ve zamanını, vadeli ödeme tutarları ile ödenecek faiz ve temettüleri içerir. Riskten korunma muhasebesi işletme tarafından uygulanıyor ise işletmenin finansal risk yönetim amaçları ve politikaları ile riskten korunmaya yönelik stratejileri açıklanmalıdır. Nakit akım riskinden koruma işleminde riskten

koruma aracından doğan kazanç ve kayıplar özkaynaklarda takip ediliyorsa işletme ilgili dönemde özkaynaklara kaydedilen ve özkaynaklardan çıkarılarak kar zarar hesabına kaydedilen tutarlar açıklanmalıdır (Deloitte Touche Tohmatsu,20.10.2004).

3.3.1. Uluslararası Muhasebe Standardı 39 Finansal Araçlar: Kayda Alma ve Değerleme Kapsamında Yabancı Para Cinsinden Finansal Araçların Değerlemesi

UMS 39'un amacı, işletmelerin finansal tablolarındaki finansal araçların kayda alınması, değerlemesi ve finansal araçlar ile ilgili finansal tablolarda yer alması gereken açıklamalara ilişkin prensipleri belirlemektir. (International Accounting Standards Committee, 1998)

1 Ocak 2001'den bu yana uygulanmakta olan UMS 39'a göre finansal araç, bir işletmenin finansal varlıklarında, diğer bir işletmenin ise finansal yükümlülüklerinde veya özkaynaklarında artışa yol açan sözleşmedir. Standart finansal varlıkları dört kategoriye ayırmıştır; alım satım amaçlı finansal varlık ve yükümlülükler, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar, işletme tarafından sağlanan kredi ve alacaklar ve satılmaya hazır finansal varlıklar. Alım satım amaçlı finansal varlık veya yükümlülükler, piyasada kısa dönemde oluşan fiyat ve marj dalgalanmalarından kar sağlamak amacıyla elde edilen finansal araç olarak tanımlanmıştır. Finansal varlık, elde edilme amacı ne olursa olsun, kısa dönemde kar elde etme amacıyla oluşturulmuş bulunan bir portföyün parçası ise alım satım amacıyla tutulan finansal varlık olarak kabul edilir. Vadesine kadar elde tutulacak yatırımlar; sabit ya da miktarı belirli ödemelere ve sabit vadeye sahip olan finansal varlıklardır ve işletmenin finansal aracı vadesine kadar tutma niyeti ve kabiliyeti olmalıdır. İşletme tarafından sağlanan kredi ve alacaklar, borçluya işletme tarafından para, mal ve hizmet aktararak sağlanan finansal varlıkları ifade eder. Satılmaya hazır varlıklar, diğer üç kategoriye girmeyen finansal varlıkları ifade etmektedir. Türev araç ise, değeri faiz, mal veya menkul kıymet fiyatı veya borsası gibi başka bir değişkendeki değişime paralel olarak değişen, hiçbir ön yatırım gerektirmeyen veya piyasa koşullarındaki değişimlerden benzer şekilde etkilenecek bir sözleşmenin

gerektirdiğinden daha az ön yatırım gerektiren ve gelecekte bir tarihte ifa edilecek finansal araçtır. Forward, swap, opsiyon ve futures sözleşmeleri türev araçlara örnektir. UMS 39 kapsamında türev finansal varlık ya da yükümlülükler, riskten korunma araçları olarak tanımlanmadıkları sürece, her zaman alım satım amaçlı olarak kabul edilirler.

Gömülü türev araç, bir sözleşme ile bir türev aracı içeren finansal araçtır ve birleşik aracın nakit akımlarının bir kısmı türev araç gibi dalgalanma gösterir. Gömülü türev araç, nakit akımlarının tümünün ya da bir kısmının sözleşmece belirlenmesi yerine, belirli bir faiz oranı, menkul kıymet fiyatı, mal fiyatı, yabancı para kuru veya diğer bir değişkene bağlı olarak değişmesine neden olur. Gömülü türev aracın ekonomik risk ve özellikleri sözleşmenin risk ve özellikleri ile yakından ilgili değilse, gömülü türev araç ile aynı özellikleri taşıyan bir finansal araç türev araç tanımına uyuyorsa, birleşik finansal araç rayiç değere göre değerlendirilmiyorsa ve rayiç değer değişiklikleri gelir tablosu ile ilişkilendirilmiyorsa gömülü türev araç sözleşmeden ayrılarak türev araç gibi muhasebeleştirilir. Gömülü türev araç ile sözleşme ayrıldığında, sözleşme ilgili standarda göre muhasebeleşir, örneğin sözleşme bir finansal araç ise UMS 39'a göre muhasebeleşecektir. Ancak, gömülü türev araç, yabancı para cinsinden anapara ve faiz ödemelerini içeriyorsa, bu durumda sözleşmeden ayrılamaz çünkü UMS 21'e göre sözleşmedeki parasal kalemden kaynaklanan lehte veya aleythe kur farkları net kar veya zarar hesabına aktarılır. İşletme gömülü türev aracı ayrı olarak değerlendiremiyorsa, sözleşme ile beraber tüm gömülü araç bir finansal varlık yada alım satım amaçlı bir finansal yükümlülük gibi ele alınır ve rayiç değerle değerlendirilir.

UMS 39 kapsamında bir işletme sadece finansal araçla ilgili sözleşmeye taraf olduğunda finansal varlık ya da yükümlülüğü bilançosunda göstermelidir. Türev araçlarla ilgili olarak taraf olduğu sözleşmeye dayalı hak ve yükümlülükler de işletme bilançosunda yer almalıdır. Örneğin işletme forward sözleşmesine taraf olduğunda, hak ve yükümlülüklerin rayiç değeri genellikle birbirine eşittir dolayısıyla, forward işleminin net değeri sıfırdır ve sadece hak ve yükümlülüğün net rayiç değeri varlık ya da yükümlülük olarak bilançoda yer alır. Sözleşmenin rayiç değeri gelecekte, paranın zaman değeri

ve türev aracın bağılı olduğu finansal varlığın ya da malın değerine bağılı olarak bir varlık veya yükümlülük olabilir. Opsiyon işlemleri, opsiyonu alan ve satan tarafın sözleşmeye taraf olduğu tarihte varlık veya yükümlülük olarak bilançoğa yansıtılmalıdır. Gerçekleşme olasılıkları ne kadar yüksek olursa olsun, gelecekte yapılması planlanan işlemler ise işletme henüz bir sözleşmeye taraf olmadığından varlık ve yükümlülük değildir.

Türev araçlar, işlem tarihindeki rayiç değerlerini gösteren maliyet bedelleri üzerinden kayda alınır. İşlem maliyetleri türev araçların ilk kayda alındığı tutara dahildir. Türev aracın rayiç değeri işlem fiyatı ya da piyasa fiyatıdır. Standartta, piyasa fiyatlarının belirlenememesi durumunda, rayiç değer gelecekte elde edilecek tüm nakit akımlarının benzer kredi puanına sahip ihraçcının benzer bir finansal aracı için geçerli olan faiz oranı ile iskonto edilmesiyle hesaplanması öngörülmüştür.

Alım satım amaçlı finansal varlıklar, türev finansal varlıklar da dahil olmak üzere bilanço tarihinde de rayiç değerle değerlendirilir ve finansal varlığın satımı durumunda ödenecek işlem maliyetleri ise dikkate alınmaz. Eğer bir türev finansal varlığın rayiç değerle değerlendirilmesi gerekiyorsa ve rayiç değeri negatif ise türev finansal yükümlülük olarak muhasebeleşir. İlk kayıttan sonra tüm finansal varlıkların rayiç değerle değerlendirilmesi öngörülmüş, ancak vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar, işletme tarafından sağlanan kredi ve alacaklar ve rayiç değeri güvenilir olarak ölçülemeyen, aktif bir piyasada fiyatı oluşmamış finansal varlıkların maliyet değeri ile değerlendirileceği belirtilmiştir. İşletme yabancı para cinsinden parasal finansal varlıklara UMS 21'i uygular, buna göre parasal kalemlerden doğan kur kazanç ve kayıpları net kar zararın içinde raporlanır. Bu kuralın istisnasını ise nakit riskinden koruma işleminde riskten koruma aracı olarak tanımlanmış parasal kalem oluşturur. Kur kazanç ve kayıplarından ayrı olarak bu tür bir parasal kalemin rayiç değerindeki değişiklikler özkaynaklarda muhasebeleşir. UMS 21'e göre parasal olmayan finansal varlıkların rayiç değerindeki değişiklikler, kur kazanç ve kayıpları da dahil olmak üzere net kar zarar hesabında muhasebeleşir. Aynı şekilde bir finansal yükümlülüğü temsil eden türev araçlar, rayiç değerle değerlendirilir. Rayiç değeri güvenilir bir şekilde belirlenemeyen bir özkaynak kaleminin el değiştirmesi ile ifa edilen türev

araçlar ise maliyet değeri ile değeri lenirler. Bir riskten koruma ilişkisinin bir parçası olmayan finansal varlık ya da yükümlülüğü temsil eden türev araçların rayiç değerindeki değişimlerden kaynaklanan kazanç veya kayıplar gerçekleştikleri dönemde net kar zarara dahil edilir. Türev finansal yükümlülüklerin yabancı para cinsinden olması durumunda, finansal varlıklar için yukarıda açıklanan hükümler aynen geçerlidir. UMS 39 rayiç değerle kaydedilen finansal varlık ve yükümlülüklerin rayiç değerlerinin hesaplanmasında uygulanan önemli varsayım ve yöntemlerin, finansal varlıkların olağan yolla satın alınmasında kullanılan muhasebeleştirme yönteminin ve işletmenin finansal risk yönetim amaç ve politikaları ile muhasebe politika ve uygulamalarının mali tablolarda açıklanmasını öngörmektedir.

3.3.1.1. UMS 39'da Öngörülen Değişiklikler

UMS 39 son olarak UMSK'unca Aralık 2003'de yenilenmiştir. 2003'de yayınlanan standart 1 Ocak 2005'te yürürlüğe girecektir ve bu tarihten önce uygulanmasına ancak UMS 32 Finansal Araçlar Açıklama ve Finansal Tablolarda Gösterimi'nin 2005'te yürürlüğe girecek versiyonu ile beraber uygulanması durumunda izin verilmektedir. Her iki standardı da yürürlük tarihinden önce uygulayan işletmelerin bu durumu finansal tablolarında açıklamaları gerekmektedir (Deloitte Touche Tohmatsu, 19.10.2004). Standardın yürürlük tarihi 1 Ocak 2005 olan versiyonunda ise alım satım amaçlı finansal varlıklar, Kar Zarar Hesabı Aracılığı ile Rayiç Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar adını almıştır. Bu yeni tanım, hem ilk kayıta rayiç değerle değerlendirilmesi ve rayiç değer değişimleri kar zarar hesabına alınması belirlenmiş finansal varlıklar ile tüm türev araçlar ve kısa dönemde kar amacıyla satılmak üzere elde bulundurulmuş finansal varlıkları içermektedir.

Diğer finansal varlık tanımları değişmemiş olup sadece bunların türev araç olmadığı açıklaması eklenmiştir. Finansal yükümlülükler ise kar zarar hesabı aracılığı ile rayiç değerle değerlendirilen finansal yükümlülükler ve efektif faiz yöntemi kullanılarak amortize edilmiş maliyetle değerlendirilen finansal yükümlülükler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Tüm finansal varlık ve

yükümlülüklerin ilk kayıta rayiç değerle kayda alınmaları öngörülmüş, ancak bilanço tarihinde değerlemeye ilişkin hükümler değişmemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA MERKEZ BANKASI VE AVRUPA MERKEZ BANKALARI SİSTEMİNDE ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

4.1. Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi

Avrupa Merkez Bankası (AMB) Euro alanının merkez bankasıdır ve 1 Haziran 1998'de kurulmuştur. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS), Avrupa Merkez Bankası ve euroyu para birimi olarak kabul etsin etmesin Avrupa Birliği'ne üye tüm devletlerin ulusal merkez bankalarından oluşur. Eurosystem ise, Avrupa Merkez Bankası ve euroyu para birimi olarak kabul etmiş olan üye devletlerin merkez bankalarını ifade eder. Euro alanı, euroyu para birimi olarak kabul etmiş Avrupa Birliği ülkelerinden oluşur ve euro alanı dışında Avrupa Birliği'ne üye devletler oldukça hem Eurosystem hem de Avrupa Merkez Bankaları Sistemi var olacaktır. Euro alanına katılmayan üye devletlerin merkez bankaları ise kendi para politikalarını yürütürler, ancak euro bölgesi para politikasına ilişkin karar alma sürecinde yer almazlar (European Central Bank, 13.10.2004). Eurosystemin en önemli amacı fiyat istikrarını Euronun değerini koruyarak sağlamaktır (European Central Bank, 14.10.2004). Bu amacı gerçekleştirmek için Eurosystem topluluktaki genel ekonomi politikalarını destekler ve açık piyasa ekonomisinin prensiplerine göre hareket eder. Eurosystem tarafından yürütülen temel görevler, Euro alanının para politikasının tanımlanması ve yürütülmesi, yabancı para operasyonlarının gerçekleştirilmesi, üye devletlerin yabancı para rezervlerinin tutulması ve yönetilmesi ve ödeme sistemlerinin düzgün çalışmasının sağlanmasıdır (European Central Bank, 12.10.2004). Eurosystemdeki karar alma mekanizması AMB'nin karar alma organları olan Yönetim Konseyi ve Yönetim Kurulu'ndan oluşur. Ancak, euroyu kabul etmeyen üye devletler bulundukça üçüncü bir organ, Genel Konsey de Eurosystemde var olmaya devam edecektir.

Yönetim Konseyi, Yönetim Kurulu'nun tüm üyeleri ve üye devletlerin merkez bankası başkanlarından oluşur. Yönetim Konseyi, Euro sistemin görevlerini yerine getirebilmesi için gereken tebliğ ve kararları alır, euro alanı para politikasını belirler ve bu politikanın uygulanabilmesi için gerekli yönetmelikleri oluşturur. Yönetim Kurulu ise başkan, başkan yardımcısı, ve para ve banka konularında profesyonel tecrübesi bulunan dört kişiden oluşur. Yönetim Konseyi'nce kendine bırakılan yetkileri kullanır ve Yönetim Konseyi'nin yönetmelik ve kararlarıyla belirlenen para politikasını yürütür ve ulusal merkez bankalarına gerekli talimatları verir (European Central Bank, 16.10.2004).

Genel Konsey ise başkan, başkan yardımcısı ve üye ülke merkez bankalarının başkanlarından oluşur. Genel Konsey, AMB'nin danışmanlık fonksiyonlarına, istatistiksel bilgilerin toplanmasına, AMB yıllık raporlarının hazırlanmasına, ulusal merkez bankaları tarafından yürütülen operasyonlara ilişkin muhasebe ve raporlama kurallarının standartlaştırılması çalışmalarına katılır. Muhasebe ve Parasal Gelir Komitesi, AMBS'nde muhasebe kurallarının uygulaması ve geliştirilmesinde Yönetim Kurulu aracılığı ile Yönetim Konseyi'ne tavsiyede bulunur (European Central Bank, 11.10.2004).

4.2. Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nde Muhasebe ve Finansal Raporlama

Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Kanunu gereğince, Avrupa Merkez Bankası'nın hesaplarına ilişkin muhasebe prensipleri Yönetim Konseyi'nce belirlenmektedir. Avrupa Merkez Bankası'nın finansal tabloları, bankanın finansal pozisyonunu ve faaliyetlerinin sonuçlarını doğru bir şekilde yansıtmak üzere tasarlanmıştır. Finansal tablolar, AMB Yönetim Konseyi'nin bir merkez bankasının fonksiyonlarına uygun gördüğü muhasebe politikaları ile oluşturulurlar. Söz konusu kanuna göre Euro sistem faaliyetlerinin muhasebesi ve raporlamasında standartlaşmış bir yaklaşımı talep edilmektedir. Yönetim Konseyi 5 Aralık 2002'de yayınladığı (ECB/2002/11) nolu karar ile AMB'nde kullanılacak muhasebe uygulamalarını açıklamıştır. Bu kararda yer alan kurallar AMB bilançosunu oluşturan hesaplar, bilanço dışı kalemler ile kar ve

zarar hesabı ve dipnot açıklamalarına uygulanır. Bu kararda yer almayan muhasebe uygulamaları için Yönetim Konseyi'nce aksine verilmiş bir karar yoksa AMB, kendi faaliyet ve hesaplarına uygun ilgili uluslararası muhasebe standardını uygular. Bu kararın yorumlanmasında, topluluk hukukunda yer alan muhasebe prensipleri ve genel kabul görmüş uluslararası muhasebe standartları dikkate alınmalıdır (Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank, 2002, s.8). Yönetim Konseyi, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Kanunu'nun 26.4 maddesi gereğince ulusal merkez bankaları faaliyetlerine ilişkin muhasebe ve finansal raporlama uygulamalarının standartlaştırılmasına yönelik gerekli kuralları da belirlemektedir. Bu amaçla, Yönetim Konseyi, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nde uygulanacak muhasebe ve finansal raporlama kurallarını açıklayan (ECB/2002/10) nolu tebliği yayınlamıştır. Uygulama da zorunlu olmadıkları halde ulusal merkez bankaları tebliğde yer alan kuralları tutarlılık ve karşılaştırılabilirliğin sağlanması amacıyla ulusal muhasebe uygulamaları olarak benimsemişlerdir. Her iki uygulama da 1 Ocak 2003'de yürürlüğe girmiştir. Yönetim Konseyi'nce belirlenen muhasebe uygulamalarında, detaylı kuralların oluşturulduğu temel, muhasebe varsayımları olarak adlandırılır. Temel muhasebe varsayımları özün önceliği, ihtiyatlılık, önemlilik, süreklilik, tahakkuk prensibi, tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik ve bilanço sonrası olaylar varsayımlarından oluşur (Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank, 2002, s.2). Özün önceliği varsayımına göre, muhasebe yöntemleri ve finansal raporlama ekonomik realiteyi yansıtmalı, şeffaf olmalı, anlaşılabilirlik, önemlilik, güvenilirlik ve karşılaştırılabilirlik özelliklerini taşıyan nitelikte olmalıdır. İşlemler yasal şekillerine göre değil, nitelik ve ekonomik realitelere göre muhasebeleştirilir ve ele alınırlar. İhtiyatlılık varsayımına göre, varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi ve gelirlerin kayda alınması ihtiyatlı bir şekilde yapılır. Buna göre gerçekleşmemiş kazançlar kar ve zarar hesabında gelir olarak kayda alınmaz, değerlendirme hesabına aktarılır. Ancak, ihtiyatlılık varsayımı, gizli rezervler yaratılmasına ya da ilgili kalemlerin bilançoda ve kar zarar hesabında bilerek yanlış gösterilmesine izin vermez. Önemlilik varsayımı gereğince, ulusal merkez bankaları ve AMB'nın kar zarar hesabı

hesaplamalarını etkileyen kurallar dahil olmak üzere, muhasebe kurallarından sapmalara, raporlayan kuruluşa ait finansal hesapların sunumunda ve içeriğinde yaratacağı etkinin önemli olmayacağına karar verilmesi haricinde, izin verilmez. Süreklilik kavramı uyarınca hesaplar süreklilik esasına göre hazırlanır. Tahakkuk prensibi gereğince, gelir ve giderler ödendikleri ya da tahsil edildikleri dönemde değil, tahakkuk ettikleri dönemde muhasebeleştirilir. Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik varsayımı, bilanço değerlendirme ve gelir tanımı kriterlerinin finansal tablo verilerinin karşılaştırılabilirliğini sağlayacak devamlı ve genel bir yaklaşım çerçevesinde tutarlı bir şekilde uygulanmasını öngörür. Bilanço sonrası olaylar varsayımı, varlık ve yükümlülüklerin yıllık bilanço tarihi ile finansal tabloların ilgili organlarca onaylandığı tarih arasında meydana gelen ve bilanço tarihinde varlık ve yükümlülüklerin durumunu etkileyen olaylar için düzeltilmesini öngörmektedir. Bilanço tarihinde varlık ve yükümlülüklerin durumlarını etkilemeyen olaylar için ise herhangi bir düzeltme yapılmayacak, ancak bu olaylar finansal tablo kullanıcılarının doğru değerlendirme ve karar vermelerini etkileyecek önemde ise açıklama yapılacaktır.

Yönetim Konseyi'nce belirlenen değerlendirme ve gelir tahakkuku kuralları ise muhasebe prensipleri olarak adlandırılır. Muhasebe kayıtları için oluşturulan detaylı kurallar ise muhasebe teknikleri olarak tanımlanmışlardır ve parasal gelirin doğru raporlanmasını sağlamak üzere geliştirilmişlerdir (Accounting Standards for Central Banks, 2003 s.138). Eurosystem muhasebe kurallarının belirlenmesinde, genel kabul görmüş uluslararası muhasebe standartları ve AB kamu hukuku dikkate alınmıştır. AMB'nda hesaplar, tarihi elde edilme maliyetlerine göre hazırlanmakta, piyasası olan menkul kıymetler, altın ve diğer tüm bilanço ve bilanço dışı izlenen yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin piyasa değerlerini de içerecek şekilde düzeltilmektedir.

AMB'nda muhasebe kurallarının yer aldığı kararda, AMB muhasebe sisteminde ifa tarihi yaklaşımının muhasebe kayıtlarının yaratılmasında kullanılacağı belirtilmiştir. Bu yaklaşıma göre, finansal aktif ve pasiflerle ilgili işlemler, hesaplara ifa tarihinde yansır ve günlük faiz tahakkuku zorunlu değildir. AMBS'nde muhasebe uygulamalarını içeren tebliğe göre, ifa tarihi

muhasabesi 31 Aralık 2006 tarihine kadar Eurosisitemin muhasebe sisteminde kullanılacaktır. 1 Ocak 2007'den itibaren ise yabancı para cinsinden olan işlemler ve tahakkuklar için Eurosisitemde yaratılan muhasebe kayıtlarında ekonomik yaklaşım kullanılacaktır. Menkul kıymet işlemlerinde ise ifa tarihi yaklaşımı uygulamasına devam edilebilir.

Ekonomik yaklaşıma göre yabancı para cinsinden işlemler ve menkul kıymetlerin alım satım işlemlerinde işlem tarihinde işlemler bilanço dışı hesaplara kaydedilir, ifa tarihinde nazım hesaplar ters kayıtlarla kapatılır ve işlemler bilanço hesaplarına kaydedilir. Yabancı para ve menkul kıymet pozisyonu işlem tarihinde etkilenecektir. Dolayısıyla net satışlardan kaynaklanan gerçekleşmiş kazanç ve kayıplar işlem tarihinde hesaplanır ve muhasebeleşir. İşlem tarihinde, yabancı para net alımları yabancı para pozisyonunun ortalama maliyetini ve menkul kıymet alım işlemi ilgili menkul kıymetin ortalama fiyatını etkiler. Yabancı para cinsinden finansal enstrümanlara tahakkuk eden faiz, prim ve iskontolar gerçek nakit akımından bağımsız olarak günlük bazda hesaplanır ve kaydedilirler. Dolayısıyla, tahakkuk edilen faiz kaydedildiğinde yabancı para pozisyonu etkilenir (Guideline of The European Central Bank on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting in The European System of Central Banks, 2002, s.15).

4.2.1. Bilanço Değerleme Kuralları

AMB'nda muhasebe kurallarının açıklandığı karara göre, bilanço kalemlerinin genel değerlendirme prensibi, cari piyasa fiyat ve döviz kurlarının kullanılmasıdır. Altın, yabancı para cinsinden enstrümanlar, bilançoda ve bilanço dışında takip edilen menkul kıymetler ve finansal enstrümanların değerlendirilmesi yıl sonunda, değerlendirme günündeki ortalama piyasa fiyatları ve döviz kurları kullanılarak yapılır (Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank, 2002, s. 2). Altın, yabancı paralar, veya menkul kıymetlerin piyasa fiyatı, organize veya organize olmayan bir piyasada söz konusu varlıklar için kote edilen ve genellikle birikmiş faiz tutarını içermeyen fiyattır. Yıl sonunda yapılan değerlendirme işleminde kullanılan ortalama piyasa fiyatı, menkul kıymet

işlemleri için tanınmış piyasa yapıcıları tarafından veya bilinen borsalarda kote edilen alış ve satış fiyatları arasındaki orta noktadır. Ortalama yabancı para kuru, AMB tarafından her gün saat 14.15'de ilan edilen kurları ifade eder ve bu kurlar üç aylık ve yıl sonu değerlendirme işlemlerinde kullanılır. 7 Ocak 1998'de Yönetim Konseyi, Euro alanı içinde Euronun yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi için AMBS'ni de içerecek resmi bir Fixing prosedürünün kurulmamasına ancak AMB'nin günlük bazda merkez bankaları ile yapılacak görüşmelere dayanarak referans yabancı para kurlarını hesaplayıp yayınlamasına karar vermiştir (European Central Bank, 18.10.2004). Günlük referans döviz kurları AMB internet sitesinde yayınlanır. Her bir yabancı para için tek bir referans niteliğinde kur belirlenmektedir, yayınlanan kurlar alış ve satış kurlarının ortalamasıdır ve AMB'nin işlem yaptığı kurları ifade etmez (European Central Bank, 17.10.2004).

AMB bilançosunun aktifinde Altın ve Altın Alacakları başlığı altında gösterilen altın mevcudu yıl sonunda geçerli olan ortalama piyasa fiyatından değerlendirilmektedir. AMB altın varlığı 24.7 milyon ons altındır ve 2003 yılında herhangi bir altın işlemi olmamıştır (European Central Bank, Annual Report of 2003, s.11). Altın değerlemesinde, fiyat ve döviz kuru değerlendirme farkları arasında bir ayırım yapılmaz. Değerleme tarihindeki EUR/USD döviz kurundan türetilen bir birim altının Euro fiyatı üzerinden hesaplanan tek bir altın yeniden değerlendirme farkı kayıtlara alınır. Altın değerlemesi sonucu oluşan kur farkları altın değerlendirme hesabına kaydedilir, 2003 yıl sonu itibarıyla bu hesapta yaklaşık 2,070 milyon euro bulunmaktadır. Teminatlı altın işlemleri geri alım işlemi olarak ele alınır ve teminatlı işlemlerle ilgili altın hareketleri finansal tablolara kaydedilmez (Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank, 2002, s. 3).

Değerleme, ayrı bir pozisyon olarak ele alınan diğer finansal varlıklar kaleminde yer alan menkul kıymetler hariç olmak üzere, bilançoda ve bilanço dışı izlenen yabancı para kalemleri için döviz bazında, tüm menkul kıymetler için kod bazında ve aynı ISIN numara ve türüne sahip olanlar gruplanarak yapılır. İlgili karara göre, AMB'nda yabancı para cinsinden tahakkuk eden gelir ya da giderler, yıl sonunda ortalama piyasa kurundan euroya çevrilirken,

AMBS'nde ise bu işlem üç aylık dönemler sonunda yapılır. Her iki durumda da aynı kurdan kayıtlar iptal edilir. Benzer şekilde, finansal varlık ve yükümlülükler için oluşan tahakkuklar AMBS'de en az üç ayda bir hesaplanarak muhasebe kayıtları yapılır, ve diğer kalemler için tahakkuklar en az yılda bir kez hesaplanır ve muhasebe kayıtları yapılır. Hem AMB, hem de AMBS'nde ihraç edilen ya da satın alınan menkul kıymetlerin prim ya da iskontolarının faiz gelirisinin bir parçası olarak hesaplanıp, menkul kıymetin vadesine kadar olan süre içinde iç verim oranı ya da eşit tutar yöntemine göre amortismanına tabi olacaktır. İç verim oranının kullanılması, satın alındıklarında vadelerine bir yıldan fazla süre olan iskontolu senetler için zorunludur. Yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin piyasa fiyatına göre değerlendirilmesi, kur değerlendirilmesinden ayrı olarak ele alınmaktadır. Yabancı para cinsinden özkaynak portföyleri kalem bazında, yıl sonundaki ortalama piyasa fiyatından değerlendirilir.

AMBS'nde bilanço kalemlerinin değerlendirilmesine ilişkin hükümler AMB'ndeki bilanço değerlendirme kurallarına paraleldir ancak değerlendirme dönemleri farklıdır. AMBS hükümlerine göre, altın, menkul kıymet, bilanço ve bilanço dışı finansal enstrümanlar ve yabancı para kalemlerinin her üç ayda bir değerlendirme tarihindeki ortalama piyasa fiyatı ya da kuru kullanılarak değerlendirilmesini öngörür. Ayrıca, yıl sonunda kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş kayıplar hariç, bir sonraki üç aylık dönemin sonunda yapılan yeniden değerlemeler ters kayıtla iptal edilir. Üç aylık dönem boyunca tüm işlemler işlem fiyatı veya oranları üzerinden raporlanır. Ancak Avrupa Merkez Bankası ve ulusal merkez bankaları üç aylık dönem boyunca işlem değerini raporlamak kaydıyla gerektiğinde bilanço kalemlerini daha sık değerlendirebilirler (Guideline on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of the Eurosystem, 2002, s.3-4).

AMB bilançosunda yabancı para cinsinden olan varlık ve yükümlülüklerin euro karşılıkları yer almaktadır. Bilanço değerlendirme kuralları kullanılarak euroya çevrilen bu kalemler aktifte yabancı para cinsinden euro alanı dışındaki yerleşiklerden alacaklar, euro alanı yerleşiklerinden alacaklar ile pasifte yer alan euro alanı dışında yerleşiklere yabancı para cinsinden yükümlülüklerden oluşur.

Euro alanı dışındaki yerleşiklerden yabancı para alacaklar kalemi içinde, IMF'den alacaklar kalemi yer almaktadır. Bu varlık, AMB'nın bilanço tarihi itibarıyla sahip olduğu özel çekme hakları pozisyonunu göstermektedir. Bu hesap, IMF ile özel çekme hakları alım veya satım işlemlerinden ötürü değişir, ve bu işlemler için IMF, AMB adına, Euro karşılığında özel çekme hakları alım veya satım işlemleri ayarlamaya yetkilidir. Bu alımlarda minimum ve maximum pozisyon seviyeleri vardır. Muhasebe kayıtları açısından özel çekme hakları yabancı para olarak ele alınır ve yabancı paralar için geçerli olan değerlendirme hükümlerine tabidir.

Ayrıca, euro alanı dışı yerleşiklerden yabancı para alacakları kalemi altında bankalardaki bakiyeler, yabancı para cinsinden krediler ve ABD doları ve Japon Yeni cinsinden menkul kıymet yatırımları yer alır. Cari hesaplar, para piyasası mevduatları, geri alım anlaşmaları ve menkul kıymet yatırımları alt kalemleri oluşturur. Euro alanı yerleşiklerinden yabancı para cinsinden alacaklar kalemi ise cari hesaplar ile para piyasası mevduatlarından oluşur. Pasifte yer alan euro alanı dışındaki yerleşiklere yabancı para cinsinden borçlar kalemi ise yabancı para rezervlerinin yönetilmesi kapsamında euro alanı dışındaki yerleşikler ile yapılan geri alım sözleşmelerini içerir (European Central Bank, 2003, s. 11-12).

4.2.2. İşlem Maliyetleri

4.2.2.1. Genel Kurallar

Altın, yabancı para enstrümanlar ve menkul kıymetler için günlük bazda satılan kalemlerin elde edilme maliyetlerinin hesaplanmasında, döviz kuru ya da fiyat hareketlerinin etkileri de dikkate alınarak, ortalama maliyet yöntemi kullanılır. Bir varlığın ortalama maliyet fiyatı ve/veya ortalama döviz kuru maliyeti yıl sonunda kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş zararlar kadar azaltılır, aynı şekilde bir yükümlülüğün ortalama maliyet fiyatı ve/veya ortalama döviz kuru maliyeti yıl sonunda kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş zararlar kadar arttırılır. Kuponlu menkul kıymetler satın alındığında, satın alınan kupon geliri ayrı bir kalem olarak ele alınır. Yabancı para cinsinden düzenlenmiş menkul kıymetler söz konusu olduğunda ise,

kupon geliri ilgili yabancı para pozisyonuna dahil edilir, ama ortalama fiyatı belirlemek amacıyla varlığın maliyet ya da fiyatına eklenmez. Hem AMB hem de AMBS'nde yabancı para cinsinden menkul kıymetleri içeren geri alım anlaşmalarının döviz pozisyonunun ortalama maliyetini etkilemeyeceği belirtilmiştir. Yabancı para cinsinden özkaynak kalemleri, döviz pozisyonuna katılmazlar ancak ayrı bir döviz varlığı olarak ele alınırlar ve ilgili yabancı para kazanç ve kayıpları ortalama maliyet yöntemi ile hesaplanır (Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank, 2002, s. 4).

4.2.2.2. Altın ve Yabancı Para Cinsinden İşlemler İçin Düzenlenmiş Özel Kurallar

Bir yabancı para pozisyonunda hiçbir değişiklik yaratmayan yabancı para cinsinden işlemler, sözleşme veya ifa tarihindeki yabancı para kuru kullanılarak euroya çevrilir ve ilgili pozisyona ait elde etme maliyetini etkilemez. Yabancı para pozisyonunda değişiklik yaratan yabancı para cinsinden işlem, sözleşme günü ya da ifa tarihindeki yabancı para kuru ile euroya çevrilmelidir. Nakit ödemeleri ve tahsilatları ifa tarihinde ortalama piyasa döviz kurundan euroya çevrilmelidir. Yabancı para cinsinden işlemlere ait maliyetler ve diğer genel maliyetler kar ve zarar hesabına aktarılır.

Gün boyunca yapılan altın ve yabancı para net alımları, her bir yabancı para ve altın için günlük alımlarının o günkü ortalama maliyeti üzerinden, bir önceki günün pozisyonuna, yeni bir ağırlıklı ortalama hesaplamak için eklenir. Net satış olması durumunda, gerçekleşmiş kar ya da zararın hesaplanması, ilgili yabancı para veya altının bir önceki gündeki ortalama maliyetine bağlı olacaktır, böylece ortalama maliyet değişmeden kalır. Gün boyunca yapılan alım ve satımlar arasındaki ortalama yabancı para kuru ve altın fiyatındaki değişimler de gerçekleşmiş kar ya da zarar yaratırlar. Bir yabancı para veya altınla ilgili olarak bir yükümlülük söz konusu ise, yukarıda bahsedilen yöntemin tersi uygulanmalıdır. Dolayısıyla, yükümlülük pozisyonunun ortalama maliyeti, net satışlardan etkilenirken, net alımlar halihazırdaki ağırlıklı ortalama döviz kuru veya altın fiyatı üzerinden pozisyonu azaltır. Yabancı para işlem maliyetleri ve diğer genel maliyetler kar

zarar hesabına kaydedilir (Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank, 2002, s. 5).

4.2.3. Bilanço Dışı Enstrümanlara İlişkin Muhasebe Kuralları

4.2.3.1. Genel Kurallar

Yabancı para cinsinden forward işlemler, yabancı paralı swap işlemlerinin forward ayakları ve bir yabancı paranın ileriki bir tarihte diğer bir yabancı para ile değişimini içeren enstrümanlar, yabancı para kazanç ve kayıplarının hesaplanmasında net yabancı para pozisyonları içinde yer almalıdır. Faiz swap ve futures işlemleri ile forward faiz anlaşmaları ve diğer faiz oranlı enstrümanlar ayrı ayrı muhasebeleşir ve değerlendirilir. Bu enstrümanlar bilanço kalemlerinden ayrı olarak ele alınırlar. Bilanço dışı izlenen enstrümanlardan doğan kar ve zarar bilançoda takip edilen işlemlerden doğmuş kar ve zararlara benzer şekilde kayda alınır. Türev ürünlerden kaynaklanan kar ve zarar bilanço içinde izlenmelidir (Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank, 2002, s. 5-7).

4.2.3.2. Döviz Forward İşlemleri

Forward döviz alış ve satış işlemleri, forward işlemin spot döviz kuru üzerinden, işlem gününden ifa tarihine kadar bilanço dışı hesaplarda, nazım hesaplarda izlenirler. Satış işlemindeki kazanç ve kayıplar, sözleşme günündeki yabancı para pozisyonunun ortalama maliyeti kullanılarak, alış ve satış işlemlerinin günlük mahsup işlemlerine bağlı olarak iki ya da üç iş günü eklenebilir, hesaplanır. Kazanç ve kayıplar ifa tarihine kadar gerçekleşmemiş kabul edilirler ve gerçekleşmemiş kazanç ve kayıplara ilişkin hükümlere tabidirler. Hem forward döviz sözleşmesi alımları hem de satımlarında spot ve forward döviz kurları arasındaki fark, ödenecek veya tahsil edilecek faiz olarak tahakkuk esasına göre işlem görmelidir. İfa tarihinde, nazım hesaplar ters kayıtla kapatılır, değerlendirme hesabında kalan bakiye üç aylık dönem sonunda kar zarar hesabına alacak kaydedilir. Yabancı para pozisyonunun ortalama maliyeti, spot alış kuru üzerinden işlem tarihinden veya spot

işlemlerin ifasına ilişkin piyasa teamüllerine uygun olarak iki ya da üç iş günü sonrasında itibaren forward alım işlemlerinden etkilenir. Tek bir döviz pozisyonu içinde oluşabilecek farkları engellemek amacıyla, aynı döviz cinsinden olan forward pozisyon, spot pozisyon ile aynı doğrultuda değerlendirilmelidir. Net zarar bakiyesi değerlendirme hesabına kaydedilmiş önceki döneme ait değerlendirme kazançlarını aşarsa, kar zarar hesabına borç kaydedilir. Net kar bakiyesi ise değerlendirme hesabına alacak kaydedilir. 2003 yılı sonu itibariyle döviz forward sözleşmesi bulunmamaktadır.

4.2.3.3. Döviz Swap İşlemleri

Döviz swap işlemlerinde spot alım ve satımlar, ifa tarihinde bilanço hesaplarına kaydedilir. Forward alım ve satımlar ise işlem tarihinden ifa tarihine kadar forward işlemin spot kuru üzerinden nazım hesaplarda izlenir. Satış işlemleri, işlemin spot kuru üzerinden kaydedilir, dolayısıyla kazanç veya kayıp oluşmaz. Spot ve forward kurlar arasındaki fark, hem alım hem de satımlar için tahakkuk esasına göre, ödenecek veya tahsil edilecek faiz gibi işlem görmelidir. İfa tarihinde nazım hesaplar, ters kayıtla kapatılır. Döviz pozisyonunun ortalama maliyeti değişmeyecektir. Forward pozisyon, spot pozisyonla aynı doğrultuda değerlendirilir. 2003 yılı sonu itibariyle döviz swap işlemi bulunmamaktadır.

4.2.3.4. Futures Sözleşmeleri

Faiz futures sözleşmeleri, işlem tarihinde nazım hesaplara kaydedilir. İlk ödenen teminat nakit ise ayrı bir varlık olarak kaydedilir ve bilançoda değişmeden kalır. Fark teminatı ise bilançoda varlık veya yükümlülük olarak futures sözleşmesinin fiyat değişimlerine göre ayrı bir hesapta kaydedilir. Aynı yöntem, açık pozisyonun kapatıldığı gün de uygulanır, hemen ayrı hesap iptal edilir ve teslimat yapılsın yapılmasın işlemin sonucu kar ya da zarar olarak kaydedilir. Teslimat yapılır ise, alım veya satım kaydı piyasa fiyatı üzerinden yapılır. Masraflar kar zarar hesabına kaydedilir. İşlemin euroya çevrilmesi gerektiğinde, futures pozisyonunun kapatıldığı tarihindeki kurdan çevrilmelidir. Bu tarihindeki herhangi bir yabancı para girişi o dövizin ortalama maliyetini etkiler.

Günlük değerleme işleminde, kar ve zarar ayrı hesaplarda takip edilir. Aktif tarafındaki hesap zararları, pasifteki hesap ise karları ifade eder. Gerçekleşmemiş zararlar kar ve zarar hesabına borç kaydedilir ve bu tutarlar diğer yükümlülükler gibi bir yükümlülük hesabına da kaydedilir. Yıl sonunda kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş zararlar, futures sözleşmesi sona ermediği ya da futures pozisyonu kapatılmamış ise, izleyen yıllarda gerçekleşmemiş karlardan düşülmezler. Kar oluşmuş ise diğer varlıklar olarak geçici hesaba borç, değerleme hesabına alacak kaydedilir. 2003 yılında yabancı para faiz futures işlemleri AMB'nın yabancı para rezervlerinin yönetiminde kullanılmıştır. 2003 yılı sonu itibariyle faiz futures alım işlemlerinin sözleşme değeri 1,928 milyon ve satış işlemlerinin sözleşme değeri ise 610 milyon eurodur (European Central Bank, 2003, s.20).

4.2.3.5. Faiz Swapları

Faiz swapları işlem tarihinde nazım hesaplara kaydedilir. Ödenen ya da tahsil eden cari faizler tahakkuk esasına göre kaydedilir. Faiz swaplarında ödeme netleştirilmesine izin verilmektedir. Faiz swapları ile ilgili masraflar kar zarar hesabına alınır. Bir döviz pozisyonunun ortalama maliyeti, ödenen ve tahsil edilen tutarlar arasında fark var ise, yabancı para cinsinden olan faiz swaplarından etkilenir. Para girişi sağlayacak ödeme bakiyesi, ödemenin vadesinde yabancı para pozisyonunu etkiler. Her bir faiz swap işlemi piyasa fiyatına göre değerlendirilir ve gerekli olduğu durumda euroya spot kurdan dönüştürülür. Yıl sonunda kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş zararlar, swap sözleşmesi sona ermediği ya da ilgili pozisyon kapatılmadığı sürece, izleyen yıllarda gerçekleşmemiş karlardan düşülmezler. Gerçekleşmemiş kazançlar ise değerleme hesabına alacak kaydedilir.

4.2.3.6. Forward Faiz Sözleşmeleri

Forward faiz sözleşmeleri işlem tarihinde nazım hesaplara kaydedilirler. Sözleşmenin bir tarafının diğerine ödeyeceği tazminat tutarı ifa tarihinde kar zarar hesabına kaydedilmelidir, ödemeler tahakkuk esasına göre kaydedilmez. Forward faiz sözleşmesi yabancı para cinsinden yapılmışsa tazminat ödemesi olduğunda bu yabancı para pozisyonunun

ortalama maliyetinde bir etki yaratacaktır. Tazminat ödemesi ifa tarihindeki spot kurdan euroya çevrilir. Para girişi sağlayacak ödeme bakiyesi, ödemenin vadesinde yabancı para pozisyonunu etkiler. Tüm forward faiz sözleşmeleri piyasa fiyatına göre değerlendirilir ve gerekli olduğu durumda euroya spot kurdan dönüştürülür. Yıl sonunda kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş zararlar, forward sözleşmesi sona ermediği ya da forward pozisyonu kapatılmadığı sürece, izleyen yıllarda gerçekleşmemiş karlardan düşülmezler. Gerçekleşmemiş kazançlar ise değerlendirme hesabına alacak kaydedilir. Masraflar kar zarar hesabına alınır.

4.2.3.7. Forward Menkul Kıymet İşlemleri

Forward menkul kıymet işlemleri aşağıdaki yöntemlerden biri kullanılarak izlenir. İlk yöntem göre, forward işlem, forward fiyat üzerinden işlem tarihinden ifa tarihine kadar nazım hesaplara kaydedilir. İfa tarihine kadar işleme konu olan menkul kıymet pozisyonunun ortalama maliyeti etkilenmez, forward satış işlemlerinin kar zarar etkileri ifa tarihinde hesaplanır. İfa tarihinde tüm nazım hesaplar ters kayıtla iptal edilir ve değerlendirme hesabındaki bakiye kar va zarar hesabına alacak kaydedilir. Menkul kıymet alım işlemleri vade tarihindeki spot fiyat üzerinden muhasebeleşir ve orijinal forward fiyatı ile arasındaki fark ise gerçekleşmiş kar veya zarar olarak kaydedilir. Menkul kıymetin yabancı para cinsinden olması durumunda, bu döviz pozisyonunun ortalama maliyeti AMB bu döviz hali hazırda tutuyorsa etkilenmez, aksi takdirde ilgili yabancı paradan satın almak gerekir bu durumda altın ve yabancı para cinsinden işlem maliyetlerinin için özel olarak belirlenmiş kurallar uygulanır.

Forward pozisyonları ayrı bir şekilde işlemin vadesine kadar olan sürede forward piyasa fiyatına göre değerlendirilir. Değerleme zararı kar zarar hesabına, karı ise değerlendirme hesabına kaydedilir. Yıl sonunda kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş zararlar, forward sözleşmesi sona ermediği ya da forward pozisyonu kapatılmadığı sürece, izleyen yıllarda gerçekleşmemiş karlardan düşülmezler. İkinci yöntem göre, forward işlem, forward fiyat üzerinden işlem tarihinden ifa tarihine kadar nazım hesaplara kaydedilir. İfa tarihinde nazım hesaplar ters kayıtla kapatılır. Üç aylık dönem

sonunda menkul kıymetin değeri bilançodaki net pozisyona veya nazım hesaplara kaydedilmiş aynı menkul kıymetin satımına dayanır. Değerleme miktarı, evalüasyon günündeki fiyattan değerlendirilmiş bilançodaki net pozisyon ile aynı pozisyonun bilançonun ortalama maliyeti ile değerlendirilmiş değeri arasındaki farka eşit olacaktır. Üç aylık dönem sonunda, forward alım işlemleri bilanço değerlendirme kuralları dahilinde değerlemeye tabidir. Değerleme sonucu, cari fiyat ile alım taahhütlerinin ortalama maliyeti arasındaki farka eşit olacaktır. Forward satış işleminin sonucu satış taahhüdüne girildiği yıl kayıtlara alınır. Bu sonuç, ilk forward fiyatı ile bilanço pozisyonunun ortalama maliyeti veya satış anında bilanço pozisyonu yetersiz ise nazım hesaplardaki alış taahhütlerinin ortalama maliyeti arasındaki farka eşit olacaktır.

4.2.4. Avrupa Merkez Bankası'nda Gelirin Kapsamı ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi

AMB'nda ve AMBS'nde uygulanacak muhasebe kurallarına göre, gelirin belirlenmesinde beş temel kural bulunmaktadır; yalnızca gerçekleşmiş kazanç ve kayıplar, kar zarar hesabına alınır, gerçekleşmemiş kazançlar gelir olarak kaydedilmez fakat doğrudan değerlendirme hesabına aktarılır, gerçekleşmemiş zararlar ilgili değerlendirme hesabında bulunan daha önceki değerlendirme kazançlarını aşıyor ise kar zarar hesabına kaydedilirler, kar zarar hesabına aktarılan gerçekleşmemiş zararlar, izleyen yıllarda oluşan yeni gerçekleşmemiş kazançlara karşı ters kayıtla iptal edilemez ve herhangi bir menkul kıymet, yabancı para ya da altına ait gerçekleşmemiş zararlar ile diğer menkul kıymet, yabancı para veya altına ait gerçekleşmemiş karlar birbiri ile netleştirilmez.

Ayrıca, sadece belirli bir yabancı para pozisyonunda değişikliğe yol açan işlemler gerçekleşmiş yabancı para kazanç ya da kaybı yaratabilir. Yabancı para cinsinden tahakkuklar AMB'de yıl sonunda ortalama piyasa kurdan Euroya çevrilir ve ilgili kayıtlar aynı kurdan iptal edilirken, AMBS'nde bu işlem üç aylık dönemlerin sonunda yapılır. İlgili maddede, AMBS Kanunu'nun 49.1 ve 49.2 maddesi uyarınca ulusal merkez bankaları, AMB'nin sermayesine ve rezervlerine katkıda bulunmaktadır ve

gerçekleşmemiş kazançları aşan gerçekleşmemiş kayıpların karşılanmasında genel rezerv fonunun kullanımından önce yapılan bu katkıların kullanılacağı belirtilmiştir. Altın, yabancı para ve menkul kıymetlere ilişkin değerlendirme hesaplarındaki tutarların, ilgili varlıklarda bir azalma ile aynı oranda azaltılması öngörülmüştür. Yabancı para, altın ve menkul kıymetlerin satışından elde edilen gerçekleşmiş kazanç ve kayıplar kar zarar hesabına alınır. Gerçekleşmiş kazanç ve kayıplar ilgili varlığın ortalama maliyetine göre hesaplanır. Yıl sonunda, herhangi bir kalem için gerçekleşmemiş kayıp oluşursa, bu kalemin ortalama maliyeti yıl sonu döviz kuruna ya da piyasa fiyatına indirilir. AMB bilançosunda yer alan değerlendirme hesabı gerçekleşmemiş kazançları diğer bir deyişle lehte kur farklarını gösterirken, gerçekleşmemiş kayıplar, aleyhte kur farkları ise kar zarar hesabına kaydedilmektedir. Değerleme hesabı, altın, yabancı para ve menkul kıymet olmak üzere üç kalemden oluşmaktadır. Değerleme hesabı bakiyesi 2003 yıl sonu itibarıyla 2,176 milyon eurodur ve bu bakiye içinde en büyük paya altın değerlendirme hesabı sahiptir (European Central Bank, 2003, s.17). 2003 yılı gerçekleşmiş döviz kuru kayıpları 3.345.525 Euro iken, gerçekleşmiş döviz kuru kazancı ise sadece 1,901 Eurodur. Gerçekleşmemiş kur kayıpları, aleyhte kur farkları ise 2003 sonu itibarıyla, 2002 yılında değerlendirme hesabı bakiyesi olan 1,7 milyar Euronun kullanımından sonra, 3,962,689,560 euro olarak kar zarar hesabında yer almıştır. Bu gider, AMB'nin USD pozisyonunun ortalama edinme maliyeti 31 Aralık 2003'deki USD/EUR döviz kuruna getirilmesinden kaynaklanmıştır (European Central Bank, Annual Report of 2003, s.23). AMB döviz kuru ve faiz oranı riskine karşı karşılık ayırmaktadır ve 2003 yılında yukarıda bahsedilen USD değer kaybı nedeniyle 2003'de ayrılan karşılık AMB'nin USD cinsinden varlıklarının yeniden değerlendirilmesi sonucu oluşan ve yıl sonunda gider olarak kaydedilmiş olan gerçekleşmemiş kayıpları karşılamakta kullanılmıştır (European Central Bank, Annual Report of 2003, s.16). AMB 2002 yılında 1,220 milyon EUR kar etmişken, 2003 yılında yaklaşık 477 milyon EUR zarar etmiştir, bu zarar 2003 yılında USD'nin EUR karşısında önemli ölçüde değer kaybetmesinin AMB'nin Amerikan Doları cinsinden yabancı para varlıklarının Euro değerini büyük ölçüde düşürmesi sonucu oluşmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ MERKEZ BANKASI SİSTEMİNDE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ ESASLARI

5.1. Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi (ABDMBS) 1913'de Amerikan Kongresi tarafından onaylanan merkez bankası kanunu ile kurulmuştur ve Başkanlar Kurulu, Federal Açık Piyasa Komitesi, oniki adet merkez bankası, Federal Danışma Konseyi ve sisteme üye olan özel ticari bankalardan oluşur. ABDMBS, hükümet içinde bağımsız bir kurumdur ve kar amacı gütmeyen (The Federal Reserve Board, 2004). ABDMBS'nin görevleri dört kategoride ele alınabilir; para politikasını yürütmek, bankacılık ve finansal sektörü düzenlemek ve denetlemek, finansal sistemdeki istikrarı sağlamak, ödemeler sisteminin yürütülmesinde rol almak ve Amerikan hükümetine, kamuya, finansal kurumlara ve yabancı resmi kuruluşlara belli bazı finansal hizmetler sunmaktır (The Federal Reserve Board, 2004). ABDMBS çoğunlukla hükümet menkul kıymetlerinden elde edilen faizlerle kendini finanse etmektedir. ABDMBS Kongreye karşı sorumludur ve yıllık olarak temsilciler meclisine faaliyet raporunu sunar, ayrıca kongrenin bankacılık komitesine senede iki kere para politikası ile ilgili planlarını aktarır. Başkanlar Kurulu ile merkez bankalarının finansal tabloları ayrı ayrı yayınlanmaktadır. Finansal sorumluluğun sağlanması için, hem Başkanlar Kurulu'nun hemde oniki merkez bankasının finansal tabloları her yıl bağımsız denetçilerce denetlenir. Merkez bankası kanunu tüm merkez bankaları için haftalık finansal tabloların hazırlanmasını ve merkez bankalarının konsolide edilmiş finansal tablolarının yayınlamasına hükmetmiştir. Başkanlar Kurulu federal bir kamu kuruluşu olarak kurulmuştur, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından atanan yedi üyeden oluşur ve Washington DC'de faaliyet göstermektedir. ABDMBS'ndeki diğer kurumlarla

işbirliği içerisinde görevlerini yerine getirir (The Federal Reserve Board, 2003, s.301). Başkanlar Kurulu'nun temel sorumluluğu para politikasını belirlemektir. Kurulun tüm üyeleri aynı zamanda Federal Açık Piyasa Komitesi'nin de üyesidirler. Başkanlar Kurulu'nca yürütülen zorunlu karşılıklar ve faiz oranları politikaları ile Federal Açık Piyasa Komitesi'nce yürütülen açık piyasa işlemleri para politikası araçlarını oluşturur. Diğer taraftan Başkanlar Kurulu, ABD MBS'ne üye diğer bankaların, banka sahibi şirketlerin, ABD'deki uluslararası bankacılık kuruluşlarının ve Amerikan bankalarının yabancı uyruklu bankalar ile ilgili faaliyetlerinin düzenlemesi ve izlenmesi ile ödemeler sisteminin düzgün işlemesi ve gelişmesi konusunda önemli bir role sahiptir.

Federal Açık Piyasa Komitesi'nde oniki üye bulunmaktadır ve Başkanlar Kurulu üyeleri, New York Merkez Bankası başkanı ve diğer merkez bankalarının başkanlarından seçilmiş dört üyeden oluşur. Komite, sistemin para politikasının oluşturulduğu organdır, ekonomik büyüme, tam istihdam, fiyat istikrarı ve ödemeler dengesini geliştirecek para politikaları üretmekle görevlendirilmiştir. Kısa dönem açık piyasa işlemleri yoluyla para politikasını yönlendirir. Komite ayrıca merkez bankası sisteminin yabancı para cinsinden işlemlerini de yönetmektedir, bu tür işlemler amerikan dolarının yabancı paralar karşısındaki değerini belirlemekle görevli olan Amerikan Hazinesi ile işbirliği içerisinde yürütülür (The Federal Reserve Board, 2004).

Merkez bankaları ise daha çok özel şirketler gibi yapılanmışlardır, ABD MBS'nin ülke çapındaki ağını oluştururlar. Merkez bankaları bağımsız kuruluşlardır ancak Başkanlar Kurulu tarafından denetime tabidirler. Bu bankalar da kar amacı gütmeyenler ancak sisteme üye özel bankalara hisse senedi ihraç ederler ancak bu hisselerle sahip olunması, sisteme üye olmanın bir şartıdır bunun dışında hisseler ile ilgili başka işlemler yapılamaz. Merkez bankaları amerikan hükümetinin mali ajanı görevini yürütürler, çeşitli kuruluşlara kredi açarlar, tedavüle para sürülmesinde ve çekilmesinde rol alırlar ve sisteme üye ticari bankaları denetlerler. New York merkez bankası, Federal Açık Piyasa Komisyonu tarafından açık piyasa işlemlerini gerçekleştirmek ve yabancı para üzerinden pozisyon tutmak ve çeşitli merkez bankaları ile yabancı para cinsinden spot ve forward işlemler, menkul kıymet

işlemleri ve swap işlemleri yapmak ve diğer merkez bankaları aracılığı ile Amerikan Hazinesi ve Döviz İstikrarı Fonu için yabancı paraları depolamakla görevlendirilmiştir (The Federal Reserve Board, 2004).

Federal Danışma Konseyi bankacılık sektöründen oniki temsilciden oluşur, Başkanlar Kurulunu ilgilendiren tüm konularda kurula danışmanlık yapar ve görüş bildirir. Sisteme üye bankalar ise tüm ulusal bankalar ve sisteme katılması onaylanmış olan eyalet bankalarından oluşur (The Federal Reserve Board, 2004).

5.2. ABD’de Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri ve ABD’de Finansal Muhasebe

Genel kabul görmüş muhasebe prensipleri finansal tabloların işletmenin ekonomik pozisyonu ve performansını doğru bir şekilde yansıtmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu prensipler temel olarak iki kaynaktan gelmektedir; yetkili kuruluşların düzenlemeleri ve zaman içinde gelişen muhasebe uygulamaları. Amerika Birleşik Devletleri’nde, hükümet Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu aracılığı ile halka açık şirketlerin finansal tablolarının hazırlanmasında uygulanacak muhasebe kurallarını belirleme yetkisine sahiptir. Komisyon muhasebe kurallarını belirlemede yasal yetkiye sahipken, bu kuralları özel sektör organizasyonlarının düzenlemesini uygun görmüştür. Amerika Birleşik Devletleri’nde 1973’de kurulmuş olan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSK) muhasebe standartlarını belirlemektedir. FMSK’undan önce ise Amerikan Mali Müşavirler Örgütü muhasebe kurallarını düzenlemekle görevli idi ve halen FMSK’nun standartların hazırlanma aşamasında tartışma sürecine katılarak genel kabul görmüş muhasebe kurallarının düzenlenmesinde aktif rol almakta ve denetim standartlarını belirlemektedir. Finansal Muhasebe Standartları Kurulu’nca yayınlanan finansal muhasebe standartları ve bu standartlara ilişkin yorumlar genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini oluştururlar (Davis ve diğerleri, 1998, s. 10-12). Finansal Muhasebe Standartları Kurulu’nun faaliyetleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu tarafından denetlenir, ve Komisyon muhasebe standartlarının düzenlenmesinde FMSK ile işbirliği içinde çalışır. FMSK, bağımsız bir

kuruludur, yedi üyeden oluşur ve üyelerin görev süresi beş yıldır (Collins ve diğerleri, 2002, s.15-18 ve 28-30).

ABDMBS'nde ise konsolide finansal tablolar, Başkanlar Kurulu tarafından oluşturulan muhasebe prensip, yöntem ve uygulamaları ile uyumlu olacak şekilde hazırlanmıştır. Başkanlar Kurulu, ticari işletmelerden çok farklı olan merkez bankalarının kendine has özellik ve yapısına göre uygun düşecek muhasebe prensiplerini geliştirmiştir. Bu prensip, yöntem ve uygulamalar ABDMBS'nin kendine has muhasebe ve raporlama ihtiyaçlarını karşılamak üzere hazırlanmıştır ve Başkanlar Kurulu'nun yayını olan Merkez Bankaları için Finansal Muhasebe Kılavuzu'nda yer alır. ABDMBS içinde yer alan tüm merkez bankaları söz konusu kılavuzda açıklanan muhasebe prensip ve kurallarını uygulamak zorundadırlar. Finansal Muhasebe Kılavuzunda yer alan muhasebe uygulamaları, Amerika Birleşik Devletlerinde kabul edilen genel kabul görmüş muhasebe prensiplerinden farklı geniş kapsamlı bir muhasebe temeli oluşturur (The Federal Reserve Board, 2003, s. 311). Finansal muhasebe kılavuzu uyarınca tüm menkul kıymetlerin rayiç değer yerine maliyet bedelleri ile finansal tablolarda yer alması, karşılaşılan alım satım işlemlerinin teminatla garanti altına alınmış ödünç verme işlemleri yerine ayrı alım ve satım işlemleri olarak muhasebeleşmesi ve nakit akım tablosunun hazırlanmaması kılavuz ile genel kabul görmüş muhasebe kuralları arasındaki temel farkları oluşturmaktadır. Bunların dışında, iki uygulama arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

5.2.1. Altın İşlemleri

ABD'de Hazine, sahip olduğu altını parasallaştırma amacıyla merkez bankalarına altın sertifikası basma yetkisine sahiptir. Hazine ile merkez bankaları arasında altın sertifikalarının el değiştirmesi işlemi Hazine'nin talebi üzerine gerçekleşir. Merkez bankaları altın sertifikalarının dolar karşılığı kadar Hazine'nin hesabını alacaklandırır. Merkez bankalarınca tutulan altın sertifikalarını karşılayacak altının Hazine'de bulunması esastır. Hazine dilediğinde, altın sertifikalarını geri alabilir, bu durumda merkez bankaları sertifikaları teslim etmek zorundadır. Altın sertifikalarının dayandığı altınların değeri kanunla 1 troy ons altın \$42.22 olarak belirlenmiştir ve herhangi bir

değerleme işlemi yapılmamaktadır. Altın sertifikaları haricinde ABDMBS'nde altın varlık veya yükümlülüğü bulunmamaktadır (The Federal Reserve Board, 2003,s.311).

5.2.2. Yabancı Para Cinsinden İşlemler

Federal Açık Piyasa Komitesi yabancı para cinsinden işlem yapma yetkisini New York merkez bankasına vermiştir. Yabancı para cinsinden işlemlere ilişkin talimatta yabancı para cinsinden işlemlerin cari piyasa kurlarından yapılacağı, ancak yabancı merkez bankaları ile olan işlemlerde piyasa kurlarından farklı kurlar kullanılabileceği belirtilmiştir.

Özel çekme hakları sertifikaları, yabancı para cinsinden yatırımlar, swap işlemleri, depolama işlemleri ve ortak hesaplar ABDMBS'nde yabancı para cinsinden işlemleri oluşturur. Swap işlemleri haricinde türev işlem ise yapılmamaktadır.

Yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleştirilmesinde FMSK'unca yayınlanmış olan Finansal Muhasebe Standardı No.52 Yabancı Para Dönüşümü uygulanmaktadır.

New York merkez bankasının seçtiği piyasa katılımcılarından elde edilen verilere dayanarak referans niteliğindeki kurlar Başkanlar Kurulu tarafından günlük olarak sabah on ve öğlen oniki itibariyle H.10 istatistiksel veriler tablosunda yayınlanmaktadır (The Federal Reserve Bank of New York, 2004).

5.2.2.1. Özel Çekme Hakları ile İlgili İşlemler

ABD Hazinesi özel çekme haklarına ilişkin sertifika düzenlemeye yetkilidir. Özel çekme hakları sertifikaları da altın sertifikaları gibi merkez bankalarına teslim edilir ve karşılığında Hazinesinin hesabı alacaklandırılır.

Söz konusu sertifika işlemleri yine Hazine'nin talebi üzerine gerçekleşir. Sertifikalar maliyet değeri ile muhasebeleşirler ve özel çekme hakları sertifikaları için herhangi bir değerlendirme işlemi yapılmamaktadır. 2003

ve 2002 yıllarında özel çekme hakları sertifika işlemi olmamıştır (The Federal Reserve Board, 2003, s.311).

5.2.2.2. Yabancı Para Cinsinden Yatırımlar

Federal Açık Piyasa Komitesi'nce verilen yetki doğrultusunda, New York merkez bankası açık piyasa işlemlerini yürütür ve bu işlemler sonucu elde ettiği yabancı para cinsinden menkul kıymetleri Sistem Açık Piyasa Hesabı olarak adlandırılan portföyüne kaydeder (The Federal Reserve Board, 2003, s.312). Sistem açık piyasa hesabını oluşturan Amerikan devlet tahvil ve bonoları ile yabancı para cinsinden olan yatırımlar maliyet değeri ile, ifa tarihi esasına göre muhasebeleştirilirler. Menkul kıymetlerin satımından elde edilen kazanç veya kayıp ortalama maliyete göre hesaplanır. Yabancı para cinsinden sözleşmeler, iki farklı para biriminin önceden belirlenmiş bir döviz kuru üzerinden belirli bir tarihte sözleşmenin iki tarafı arasında el değiştirmesini içerir. Spot sözleşmeler genelde işlem tarihinden iki gün sonra ifa edilir. Forward sözleşmelerin ise vadesi daha uzundur. New York merkez bankası genellikle spot sözleşmeler yapmaktadır, forward sözleşmelere ise sadece işlem yabancı para cinsinden swap anlaşmasının ya da bir depo anlaşmasının parçası ise taraf olmaktadır (The Federal Reserve Board, 2003, s.312).Federal Açık Piyasa Komitesi politikası uyarınca yabancı para cinsinden yatırımların vadesi bir yıl ile sınırlandırılmıştır. Faiz gelirleri ise tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. New York merkez bankasının yabancı para cinsinden olan yatırımları Euro ve Japon Yeni'nden oluşmaktadır. 31 Aralık 2003 itibariyle, 10.960 milyon dolar karşılığı Euro ve 8.816 milyon karşılığı Japon Yeni yabancı para cinsinden yatırım yapılmıştır. Toplam 19.868 milyon dolarlık yatırımın 18.243 dolarlık kısmı vadesi 1 yıl, 292 milyon dolarlık kısmın vadesi 2-5 yıl, 333 milyon dolarlık kısmın vadesi ise 6-10 yıldır (The Federal Reserve Board, 2003, s.315).

5.2.2.3. Yabancı Para Cinsinden Swap İşlemleri

New York merkez bankası, diğer merkez bankaları adına yabancı merkez bankaları ile kısa vadeli yabancı para cinsinden swap anlaşmaları yapmaktadır. Swap anlaşması uyarınca, taraflar en fazla oniki aylık bir

dönem için, belirli bir faiz oranı üzerinden maximum limiti belirlenmiş miktarlarda para birimlerini değiştirmeyi kabul ederler. Swap anlaşmaları, çok nadiren yapılmaktadır ve Federal Açık Piyasa Komitesinin Amerikan Dolarının değerini desteklemek için yabancı paraya geçici olarak sahip olmasını sağlar. Swap işlemleri, New York merkez bankası tarafından ya da diğer merkez bankaları tarafından talep edilebilir. Swap sözleşmeleri, işlemi talep eden taraf işlem vadesinde döviz kuru riskini üstelenecek şekilde düzenlenmiştir. New York merkez bankası genelde swap sözleşmesi ile eline geçen yabancı parayı faiz getiren araçlara yatırmaktadır. Elde edilen faiz geliri ise tahakkuk esasına göre kayıtlara alınır ve yabancı para cinsinden yatırımlardan elde edilen faiz geliri içinde yer alır. 31 Aralık 2003 ve 2002 de mevcut yabancı para cinsinden swap işlemi bulunmamaktadır (The Federal Reserve Board, 2003, s. 315).

5.2.2.4. Depolama Anlaşmaları

Federal Açık Piyasa Komitesi, ABD Hazinesi ve Döviz İstikrar Fonu ile yabancı paraları depolamak üzere anlaşmıştır. Anlaşmaya göre sınırlı bir süre için, Federal Açık Piyasa Komitesi Hazinesinin isteği üzerine Hazinesinin ya da Döviz İstikrar Fonunun elinde bulunan yabancı paralar karşılığında Amerikan Doları vermeyi kabul etmiştir.

Depolama anlaşmalarının amacı, Hazine ve Döviz İstikrar Fonunun yabancı para satın alma ve ilgili uluslararası işlemlerini finanse etmek üzere Amerikan Doları kaynaklarını desteklemektir. Bu işlem yabancı para cinsinden swap işlemine benzer ancak burada karşı taraf Hazine ve Döviz İstikrar Fonudur (The Financial Accounting Manual, 2003, s.125). 2003 yılında ise depolama işlemi olmamıştır.

5.2.2.5. Ortak Hesaplar

New York merkez bankası, diğer merkez bankaları adına, yabancı merkez bankaları ve Bank for International Settlements ile yabancı para cinsinden mevduat ile yabancı hükümetlerin borçlanma araçlarını tutmaktadır. Yabancı devletlere ait borçlanma araçları hem alınan hem de

satılmak üzere alınan menkul kıymetlerden oluşur. Ayrıca yabancı merkez bankaları ve devletler uluslararası ödemelerini yürütemek için New York merkez bankası nezdinde hesaplar açarlar. Her bir merkez bankası, her yıl belirlenen sistemdeki sermaye payına bağlı olarak yabancı para cinsinden olan varlıklar için açılan hesaplara ve bu varlıklardan elde edilen faiz gelirine ortaklıdır (The Financial Accounting Manual, 2003, s.120).

5.2.3. ABD MBS'nde Değerleme ve Kur Farkları Muhasebesi

ABD MBS'nde yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükler ilk defa kayda alınırken cari piyasa kurları kullanılmaktadır. New York merkez bankası yabancı para cinsinden olan varlık ve yükümlülükleri, Amerikan Doları cinsinden raporlayabilmek için her gün cari yabancı para kurlarından değerlendirmekte ve oluşan kur kazanç ve kayıpları kar zarar hesabına aktarılmaktadır (The Federal Reserve Board, 2003, s. 313). Bilanço tarihinde ise yabancı para cinsinden varlıklar ve yükümlülüklerle ilişkin kur farkları gerçekleşmiş-gerçekleşmemiş ayırımına gidilmeksizin gelir tablosuna aktarılmaktadır.

Merkez bankalarının tümünün ortak olduğu hesapların yeniden değerlendirilmesi sonucu oluşan gerçekleşmiş ve gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıpları ise her bir merkez bankasına portföydeki payları ile orantılı olarak dağıtılır. Yabancı para cinsinden yatırımlara ait gerçekleşmiş ve gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıpları yabancı para net kur kazanç veya kaybı adı ile gelir tablosunda raporlanır. 31 Aralık 2003 itibariyle, lehte kur farkları 2,695 milyon dolardır (The Federal Reserve Board, 2003, s. 309). New York merkez bankası tarafından günlük olarak değerlendirilen swap ve depolama işlemlerine ilişkin gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıpları diğer varlıklar veya diğer yükümlülükler kalemlerinin alt kalemi olarak bilançoda gösterilir ve gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıpları Kur Dönüşüm Yükümlülüğü hesabına kaydedilir.

Swap işlemi karşı tarafca başlatılmış ise swap işlemleri sonucu elde edilen yabancı paralara ilişkin kur riski karşı tarafa aittir. Ancak swap işlemi New York merkez bankası tarafından başlatılmış ise, işlem sonuçlandırıldığında

oluşacak kur kazanç veya kayıpları kar zarar hesabına kaydedilir (The Financial Accounting Manual, 2003, s.125).

5.3. Finansal Muhasebe Standardı No.52 Yabancı Para Dönüşümü

ABD’de döviz kuru değişimlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin düzenlemeler 1930’lu yıllarda başlamıştır. İlk olarak Amerikan Mali Müşavirler Örgütü tarafından oluşturulan özel bir komisyon tarafından 1931’de kur değişimleri ile ilgili bir rapor yazılmış, daha sonra 1939 yılında Muhasebe Araştırmaları Bülteni No.4 ile döviz kuru değişimlerinin muhasebeleştirilme ilkeleri belirlenmiştir. FMSK, 1975 yılında, FMS No.8 Yabancı Para Birimine Dayalı İşlemler ile Yabancı Para ile Hazırlanmış Finansal Tabloların Dönüştürülmesi ve Muhasebeleştirilmesi Standardını yayınlamıştır. 1 Ocak 1976’da yürürlüğe giren standart, o yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan değişimler ve döviz kurlarının önemli ölçüde dalgalanması sonucu çok uluslu şirketlerin eleştirilerine maruz kalmıştır, eleştirilerin en önemlisi oluşan kur farklarının gelir tablosunda raporlanması gereği idi. Dolayısıyla, bu standarda göre, çok uluslu şirketlerin karlarının önemli ölçüde dalgalanmasına ve istikrarsız olmasına yol açmıştır (Çelik, 2002,s.103-104). FMSK, 1981 yılında FMS No.52 Yabancı Para Dönüşümü standardını yayınlamıştır, FMS No.52 Aralık 1982’den bu yana yürürlükte dir (Financial Accounting Standards Board, 2004).

5.3.1. Finansal Muhasebe Standardı 52 Yabancı Para Dönüşümü Çerçevesinde Yabancı Para Cinsinden İşlemler ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi

Standarda göre, işletmelerin hazırladıkları finansal tablolar, bir işletmenin performansı, finansal durumu ve nakit akışları hakkındaki bilgileri finansal terimlerle ifade etmeyi amaçlar. Bu açıdan, hazırlanacak finansal tabloların bu amacı gerçekleştirecek nitelikte olması ve kur değişimlerinin bir işletmenin nakit akışları ve özkaynakları üzerindeki beklenen ekonomik etkilerinin tam olarak yansıtılması gerekir (Financial Accounting Standards Board, 1981). Standardın uygulamasındaki en önemli aşama fonksiyonel para biriminin belirlenmesidir ve uygulama için bir ön koşuldur. Fonksiyonel

para birimi işletmenin asıl olarak nakit yarattığı ve nakdi kullandığı ekonomik çevrenin para birimi olarak tanımlanabilir. İşletmenin faaliyet gösterdiği temel ekonomik ilişkilerin dayalı olduğu para birimidir. Fonksiyonel para biriminin belirlenmesi, işletmenin faaliyetlerini bu para birimine dayalı olarak gerçekleştirdiği için, dönüştürme sürecinin en önemli aşaması olarak kabul edilir. İşletme faaliyetleri gözönünde bulundurulduğunda, bir işletmenin fonksiyonel para birimi yabancı işletmenin bulunduğu ülkenin para birimi, ana işletmenin para birimi ya da üçüncü bir ülkenin para birimi olabilir.

Fonksiyonel para biriminin belirlenmesinin zor olduğu durumlarda, işletme yönetimi, standartta belirlenen ekonomik değişkenleri kullanarak fonksiyonel para birimini tanımlar. Fonksiyonel para biriminin belirlenmesinde yönetimin değerlendireceği değişkenler ürünün satış piyasası, elde edilen nakit akımları, yapılan giderler, sağlanan finansman ve ürün satış fiyatını etkileyen para birimidir. Standarda göre, fonksiyonel para biriminin belirlenmesinde dikkate alınan temel olan ekonomik koşullarda bir değişiklik açıkça ortaya çıkmadığı sürece, fonksiyonel para birimi sürekli kullanılır. Buna karşın işletmelerin fonksiyonel para biriminde herhangi bir değişiklik olması durumunda, önceki dönemlerde hazırlanmış finansal tabloların, fonksiyonel para birimindeki değişmeye göre yeniden dönüştürülmesi gerekli değildir. İşletme fonksiyonel para birimini belirledikten sonra standarda göre, finansal tablolarındaki tüm kalemleri fonksiyonel para cinsinden değerlemeli, finansal tabloların raporlandığı para birimi fonksiyonel para biriminden farklı ise iki para birimi arasındaki cari döviz kurunu kullanmalı ve yabancı para kurlarındaki değişikliklerin yabancı bir işletmedeki net yatırım ile fonksiyonel para birimi dışında bir para birimi cinsinden olan varlık ve yükümlülükler üzerindeki etkilerini ayırt etmelidir.

5.3.1.1.Yabancı Para Birimine Dayalı İşlemlerin Fonksiyonel Para Birimine Dönüştürülmesi

FMS 52'e göre, bir işletmenin yabancı para birimine dayalı işlemleri, fonksiyonel para biriminden başka bir para birimine dayalı olarak gerçekleştirdiği işlemlerdir. Yabancı para birimine dayalı işlemler yabancı para birimi ile ödenmesi veya tahsil edilmesi kararlaştırılmış işlemlerden

kaynaklanabilir. Fonksiyonel para birimi ile yabancı para birimi arasındaki döviz kurunda bir değişme, işlemin sonuçlanacağı zaman işletmenin fonksiyonel para birimi ile ifade edilen nakit akışlarının beklenen tutarını artırır veya azaltır. Bu nedenle, bu tür işlemler fonksiyonel para birimine dönüştürülmelidir.

İşlemin yapıldığı tarihte, yabancı para birimine dayalı işlemde kaynaklanan her varlık, borç, gelir, gider, kazanç ve kayıp, işlemin yapıldığı tarihteki döviz kuru kullanılarak raporlayan işletmenin fonksiyonel para birimine dönüştürülür. Söz konusu döviz kuru işlem tarihinde işlemin ifasını sağlayacak kurdur. Her bilanço tarihinde, raporlayan işletmenin fonksiyonel para biriminden başka bir para birimi ile ifade edilmiş olan kalemler, bilanço tarihindeki döviz kuru ile yeniden değerlendirilir ve ortaya çıkan kur farkları gelir tablosunda raporlanır. Söz konusu yabancı para kuru bilanço tarihinde işlemin ifasını sağlayacak kurdur. Bilanço tarihinde ortaya çıkan kur farklarının raporlanması ile ilgili kural, kur farklarının ilgili dönemin gelir tablosunda raporlanmasıdır. İki para birimi arasında işlem veya bilanço tarihinde yabancı para kuru oluşmamış ise bu tarihten sonra oluşan ilk kur kullanılır.

Standarda göre, kur farkları yabancı para kurlarındaki değişimlerin fonksiyonel para birimi dışındaki bir para birimi cinsinden ifade edilen işlemler üzerindeki etkilerinin sonucunda oluşur. Genel ilke, işlemin yapıldığı tarih ile işletmenin bilançosunun düzenlendiği tarih arasında döviz kurunda bir değişiklik olduğunda, yabancı paralı işlemde doğan kur farkının, işlemin sonuçlanmış olup olmadığına bakılmaksızın döviz kurundaki değişikliğin gerçekleştiği dönemin gelir tablosunda raporlanmasıdır. Ayrıca işlem hangi dönemde sonuçlandıysa, oluşan kur farkları da o dönemde net gelirin içinde yer alır. Standarda göre, muhasebeleştirilecek kur farkının gerçekleşmemiş olması, gelir tablosunda raporlanmasına engel değildir. FMSK, gerçekleşmemiş gelir veya gider kaleminin dönemin gelir tablosunda raporlanmasının finansal tablo kullanıcılarının etkin karar almalarına olanak sağlayacağı görüşündedir. Bu tür raporlama, döviz kuru değişimleri sonucunda işletme karlarının nasıl değiştiğinin finansal tablolarda sunulması bakımından finansal tablo kullanıcılarına ek bilgi sağlamaktadır. Genel kural

bu olmasına karşın standarda göre iki işletme arasında uzun dönemli finansman veya sermaye yatırımı gereği ortaya çıkan ve öngörülebilir gelecekte ödenmesi planlanmayan işletmeler arası işlemlerden kaynaklanan kur farkları ve bir işletmenin yabancı işletmeye yaptığı net yatırım tutarından kaynaklanan riski ortadan kaldırmak için kullanılan riskten koruma tekniği işlemlerinden kaynaklanan kur farkları gelir tablosunda raporlanmaz. Bu işlemlerden kaynaklanan kur farkları özkaynaklar içinde ayrı bir kalemde raporlanır. Standart, dönemin döviz kuru değişimleri sonucu, işletmeler arası borç ve alacaklardan kaynaklanan kur farklarının da diğer yabancı paralı işlemler gibi gelir tablosunda raporlanmasını öngörmüştür. İşletmeler arası borç ve alacak işlemlerinde, uzun vadeli yatırım ilişkisinden kaynaklanan işlemler ile ticari işlemlerin birbirinden ayrılması gerekir. Ödenmesi öngörülebilir gelecekte planlanmayan işletmeler arası işlemler, yabancı işletmeye yapılan net yatırımın bir parçası sayılmaktadır. Bu tür alacak ve borçlardan doğan kur farkları, işletmenin özkaynakları içinde yer alan birikmiş kur farklarında toplanır ve yatırım elden çıkarılıncaya kadar gelir tablosuna yansıtılması ertelenir. Ödenmesi beklenen borç ve alacaklar işlemlerinden doğan kur farkları ise diğer yabancı paralı işlemlerden doğan kur farkları gibi dönemin gelir tablosunda bir gelir veya gider unsuru olarak raporlanır.

Yabancı para cinsinden işlem, yabancı para taahhüdü kesin ise ve işlem bu taahhüdün riskinden korumak için yapılmış ise işlem riskten koruma amaçlı olarak kabul edilir. Yabancı para cinsinden bir taahhüdü riskten koruma amaçlı olarak yapılan bir forward sözleşme veya başka bir yabancı para cinsinden işlemden kaynaklanan kur farkları ertelenir ve ilgili yabancı para cinsinden işlemin değerlemesine dahil edilir. Ancak, ertelenme işleminin zararların daha sonraki dönemlerde kayda alınmasına yol açacağı düşünülüyor ise, kur kayıpları ertelenmez.

5.3.1.2. Forward Döviz Sözleşmeleri

Forward döviz sözleşmesi, farklı para birimlerinin belirlenmiş bir tarihte ve üzerinde anlaşma sağlanmış döviz kuru üzerinden el değiştirmesini öngören bir sözleşmedir. Forward döviz sözleşmesi, yabancı para cinsinden bir işlemdir. Forward döviz sözleşmesinden kaynaklanan kur farkları, işlem

riskten koruma amaçlı ve işletmeler arası uzun dönemli bir yatırım niteliğinde değilse, diğer yabancı para cinsinden olan işlemlerde olduğu gibi gelir tablosunda raporlanır. Nitelik olarak forward işleme benzeyen işlemler, örneğin döviz swap işlemleri için de forward işlemlerle ilgili hükümler geçerlidir. Forward döviz işleminde, kazanç veya kayıp, bilanço tarihindeki spot kur ile sözleşmenin başlangıç tarihindeki yabancı para kuru arasındaki fark ile sözleşmedeki yabancı para miktarının çarpılmasıyla hesaplanır. Kar amaçlı bir forward sözleşmesinde ise kazanç veya kayıp, sözleşmede belirtilen forward yabancı para kuru ile işlemin vadesine kadarki sürede geçerli olan forward yabancı para kuru arasındaki fark ile sözleşmedeki yabancı para miktar çarpılarak bulunur.

5.3.1.3. Raporlanacak Bilgiler

Dönemin gelir tablosunda yer alan kur farkları, finansal tablolarda veya dipnotlarda açıklanır. Döviz alım satımı yapan bankalar ve diğer işletmeler standarda göre özellikli işletmelerdir. Döviz kuru işlemlerinde alıcı veya satıcı olarak yer alan işletmelerin döviz alım ve satım işlemlerinden doğan gerçekleşmiş kur kazanç ve kayıpları standardın yabancı para birimine dayalı işlemlerden kaynaklanan kur farkları tanımına uysa bile, standardın öngördüğü şekilde muhasebeleştirilmez. Bu tür kur farkları, alış veya satış karı veya zararı olarak raporlanır.

Standarda göre, işletmeler arası işlemler ve riskten koruma tekniklerinin uygulanmasından kaynaklanan kazanç ve kayıplar ile yabancı işletmedeki yatırımın kısmen veya tamamen elden çıkarılması sonucu özkaynaklardan gelir tablosuna aktarılan kur farkı tutarına ilişkin bilgiler raporlanmalıdır. Finansal tabloların düzenlenmesinden sonra ortaya çıkan kur değişimlerinden dolayı bir işletmenin finansal tablolarında düzeltme yapılmaz. Kur farklarının sonuçlanmamış işlemlerden kaynaklanan kısmının ayrıca finansal tabloların dipnotlarında raporlanmasını öngörmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

BANKALARDA ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ UYGULAMASI

Tek Düzen Hesap ve İzahnamesinde yer alan altın ve yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleşmesi, değerlemesi ve kur farklarına ilişkin hükümler tezin ikinci bölümünde ayrıntılı olarak yer aldığından, bu bölümde bankalarca gerçekleştirilen altın ve yabancı para cinsinden işlemler ile kur farkı muhasebesi uygulaması ele alınmıştır. Muhasebe kayıtlarını basitleştirmek amacıyla komisyon, harç ve vergiler ihmal edilmiştir.

6.1. Altın İşlemleri ve Muhasebesi

26 Temmuz 1995'de İstanbul Altın Borsası'nın kurulması ile birlikte bankalar, İAB'na üye olmak şartıyla altın ithali yapabilmektedirler. İAB işlevsel açıdan fiziki ve vadeli piyasalar olarak faaliyet göstermektedir. Bankalar İAB'den banka portföyüne Yeni Türk Lirası veya döviz karşılığında fiziki altın alım işlemi gerçekleştirebilirler. Bankalar tarafından geliştirilen ve halihazırda uygulanan altına dayalı yatırım araçları altın bankacılığı kapsamında altın sertifikaları, altın depo hesapları, altın kredileri, altın yatırım fonlarıdır (Arslan, 2001, s.42-45). İAB'nda kurulmuş olan Vadeli Altın Piyasaları dahilinde, bankalar altına dayalı futures ve options sözleşmeleri ve Ödünç Altın Piyasası vasıtasıyla ödünç altın alım ve satım işlemleri yapmaktadırlar.

Altın işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde, işlem gününde İAB'nda oluşan altın fiyatları kullanılarak Yeni Türk Lirası karşılıkları hesaplanmaktadır. Altın işlemleri muhasebesinde altın gram olarak 285- Kıymetli Maden Vaziyeti Hesabına, YTL karşılığı ise 284- Kıymetli Maden Alım Satım Hesabına kaydedilir. Altın alım satım ve evalüasyonundan doğan karlar 771 10- Kıymetli Maden Alım Satım Değerleme Karları ve zararlar ise

861 10 Kıymetli Maden Alım Satım Değerleme Zararları hesaplarına kaydedilir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2002). Vadeli altın işlemleri ve bankalara ait olmayan altınlara ilişkin işlemler nazım hesaplarda takip edilir.

6.1.1. İstanbul Altın Borsası Nezdinde Yapılan İşlemler

6.1.1.1. İstanbul Altın Borsası İzniyle Altın İthalı

Bankalar, İAB tarafından onaylanmış altın firmalarından ihtiyaç duydukları uluslararası standartta altınları sipariş ederek akreditif açtırırlar. Yurtdışından altın ithali işlemi, konsinye ithalat şeklinde gerçekleşir ve altın ülkeye konsinye olarak gelir. İthal edilen altın, İAB tarafından tescil edildikten sonra bankaların deposuna girer. Altın ithali, nazım hesaplarda izlenir. Banka müşterilerinden altın alım talebi gelirse, banka ilk önce konsinye altını satın almakta daha sonra müşterisine satmaktadır. Bankalar, yurtdışından altın ihraç ederken, teminat mektubu karşılığı, kredili altın alımı veya nakit depozito yöntemlerinden birini tercih ederler (Arslan, 2001, s.170).

Örnek 1 B bankasınca 995/1000 saflığında 120 kg. konsinye gelen altın ithal edilmiştir, alınan 120 kg x 995/1000=119.40 kg net altındır.

/	
997 DİĞER NAZIM HESAPLARDAN ALACAKLAR	
997 00 Altın Hesabı	119.400
999 DİĞER NAZIM HESAPLARDAN BORÇLAR	
999 00 Altın Hesabı	119.400
/	

Altın konsinye olarak ithal edildiğinde henüz bankaya ait olmadığından nazım hesaplarda izlenir. Bankaca ithal edilen altının satın alınması durumunda ilgili miktar gram olarak 285 Kıymetli Maden Vaziyeti Hesabına alacak, 031600 Uluslararası Standartlara Uygun Kıymetli Madenler Hesabına borç kaydedilir.

6.1.1.2. İstanbul Altın Borsası ile Fiziki Altın Alım Satım İşlemleri

Bankanın altın portföyüne İAB'ndan fiziki altın satın alması halinde gerekli muhasebe kayıtları aşağıdaki örnekte gösterilmektedir.

Örnek 2 Borsada 15.000 YTL/gr'dan işlem gören 995/1000 saflıktaki 4 kg altının B bankası portföyüne Yeni Türk Lirası karşılığında satın alınması durumunda aşağıdaki kayıtlar yapılır. $4 \text{ kg} \times 995/1000 = 3.98 \text{ kg}$ net altın alınmış ve Yeni Türk Lirası karşılığı $3980 \text{ gr} \times 15.000 = 59.700.000 \text{ YTL}$ ödenmiştir.

/	
031 ALIM SATIM AMAÇLI MENKUL DEĞERLER	3.980
031 60 Kıymetli Madenler Nezdimizde	
031 600 Uluslararası Standartlara Uygun Olan	
285 KIYMETLİ MADEN VAZİYETİ	3.980
/	
284 KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM HESABI	59.700.000
10 KASA	59.700.000
/	

Örnek 3 Alınan altının 16.000 YTL/gr'dan İAB'na geri satılması durumunda, tahsil edilecek tutar $16.000 \times 3980 = 63.680.000 \text{ YTL}$ olacaktır ve ilgili muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir.

/	
285 KIYMETLİ MADEN VAZİYETİ	3.980
031 ALIM SATIM AMAÇLI MENKUL DEĞERLER	3.980
031 60 Kıymetli Madenler Nezdimizde	
031 600 Uluslararası Standartlara Uygun Olan	
/	
010 KASA	63.680.000
284 KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM HESABI	59.700.000
771 KAMBİYO KARLARI	
77110 Kıymetli Maden Alım Satım Değerleme Karları	3.980.000
/	

6.1.1.3. Altına Dayalı Vadeli İşlemler

İstanbul Altın Borsası Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası Yönetmeliği 1996'da 22791 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiş, ve bu piyasada işlemler Ağustos 1997'de başlamıştır (Arslan, 2001, s.234). İstanbul Altın Borsası'na üye bankalar, altına dayalı vadeli işlemler piyasasında altın futures sözleşmeleri ve altına dayalı opsiyon sözleşmeleri yapmaktadırlar. Altın futures sözleşmesi, belirli standarttaki altının, belirlenen bir tarihte sözleşme fiyatı üzerinden alınması veya satılması taahhüdünü içeren

sözleşmedir. Bankalar, döviz cinsinden futures sözleşmelerde olduğu gibi, altın futures işlemlerini muhasebeleştirirken işlemlerden doğan kar ve zararları dönemin sonuç hesaplarına alırken ihtiyatlılık ilkesini gözetir, gelir ve giderleri dönemsellik ilkesi gereği gerçekleştikleri dönemle ilişkilendirirler. Altın futures sözleşmesine ilişkin işlemler tahaahhüt ve hak düzeyinde kaldığı sürece nazım hesaplarda izlenir. Bankalar hem kendi hesaplarına hem de müşterileri hesabına altın futures işlemi yapabilmektedirler. Altın opsiyon sözleşmesinde opsiyonu satan taraf altını belirli bir fiyat üzerinden teslim etme taahhüdüne girerken, satın alan taraf ise altını belirli bir fiyattan satın alıp almama hakkını elde etmektedir. Altın opsiyonları, fiyat riskinden korunma veya spekülasyon amacıyla alınıp satılırlar (Arslan, 2001, s.235-248).

Örnek 4 B bankası borsada, kendi adına, 4 ay vadeli her biri 100 ons değerinde 150 adet vade sonunda satma hakkı veren (put opsiyon) altın opsiyon sözleşmesi almıştır. Opsiyon fiyatı 1 ons altın 350\$'dir ve her ons için 2\$ opsiyon primi ödemiştir. Banka opsiyon alış kaydı 100 ons X 150 adet x 350\$= 5.250.000\$ olarak yapılır.

967 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	5.250.000
965 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR	5.250.000

Opsiyon primi ödemesi 100 ons x 100 adet x 2\$=20.000\$'dir.

861 KAMBİYO ZARARLARI	20.000
011 EFEKTİF DEPOSU	20.000

Örnek 5 Banka opsiyon sözleşmesini satma hakkını 1 ons altın 340\$ iken kullandığında; 100 adet x (350-340)\$ x 100 ons= 100.000 \$ kar eder.

011 EFEKTİF DEPOSU	100.000
771 KAMBİYO KARLARI	100.000

Opsiyon kullanıldığında, opsiyon alımına ilişkin hesaplar ters kayıtlarla kapatılır.

/		
965 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR	5.250.000	
967 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR		5.250.000
/		

Banka altın opsiyonunu satma hakkını kullanmadığında, vade sonunda nazım hesaplar ters kayıtlarla kapatılır ve ödenen opsiyon primi gider olarak kaydedilir.

6.1.2. Altın Bankacılığı İşlemleri

Altın bankacılığı, ekonomide atıl vaziyetteki altın kaynaklarının etkin şekilde kullanılabilmesi ve fon olarak ekonomiye aktarılabilmesini amaçlamaktadır. Altın depo hesapları, altın kredileri ve altın hediye çeki işlemleri Türkiye’de uygulanan altına dayalı yatırım araçları işlemlerini oluşturmaktadır. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara ilişkin 1993 ve 1995’de yapılan düzenlemelerle altın bankacılığının yasal çerçevesi oluşturulmuştur (Arslan, 2001, s.187).

Altın kredisi altın üzerinden verilen bir kredi çeşididir ve altın ticareti ile uğraşan kişi, kurum ve yatırımcılara kredi katkısı sağlamak üzere uygulamaya konmuştur. Altın kredisi özellikle kaynak sıkıntısı çeken kuyumculuk sektörüne finansman sağlaması açısından önemlidir (Arslan, 2001, s.201). Altın kredisi kullandırma esasları, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara ilişkin 27.01.1995 tarih, 22184 sayılı Resmi Gazete’de çıkan 95-32/13 sayılı tebliğ ile düzenlenmiştir (Arslan, 2001, s.204). Kuyumculukla iştigal eden gerçek ve tüzel kişiler bankacılık mevzuatı dahilinde altın kredisi kullanırlar. Altın kredilerinin her türlü kaydı, faiz tahakkuku ve geri ödemesi altın olarak yapılır. Altın hediye çeki, geleneksel törenlerde hediye edilen altınlara alternatif bir ürünün yaratılması amacıyla geliştirilmiştir. Altın hediye çeki verilmesi için müşteri tarafından vadesiz altın depo hesabının açılmış olması gerekir ancak hesap lehtar adına açılır. Bankalar özel olarak bastırdıkları çekleri bu işlemde kullanırlar ve ilgili vadesiz altın depo hesabına banka tarafından bloke konur. Altın hediye çekinde işçilik ücreti olmadığından alım satımda herhangi bir kayıp

oluşmaması ve hediye çekinin alınması, nakde dönüştürülmesi işleminin ilgili banka şubelerinden altın, Yeni Türk Lirası, efektif veya döviz karşılığında yapılabilmesi fiziki altın alımına göre altın hediye çekinin avantajlı olduğu noktalardır. Altın depo hesabı Yeni Türk Lirası mevduat hesapları gibi bir tasarruf aracıdır. Depolara ödenecek faizler bankalar tarafından serbestçe belirlenir ve depolar vadeli ya da vadesiz olarak açılabilirler. Faiz ödemeleri altın olabileceği gibi, Yeni Türk Lirası ya da döviz şeklinde de olabilmektedir. Bankalar, altın depo hesaplarını Yeni Türk Lirası, döviz, efektif, Cumhuriyet altını ve her cins ve türde altın karşılığında açabilirler (Arslan, 2001, s.194). Banka altın üzerinden depo açıldığında, mülkiyetindeki altın miktarı değişmeyeceğinden Altın Alım Satım hesabı çalışmaz.

Örnek 6 B bankasına 91 gün vadeli % 3 faizli altın depo hesabı açılmıştır, müşteri 995/1000 saflıkta 6 kg altın teslim etmiştir. $995/1000 \times 6\text{kg} = 5.970$ gr net altın etmektedir. Deponun açılmasına ilişkin muhasebe kaydı;

019 KIYMETLİ MADEN DEPOSU	5.970	
315 KIYMETLİ MADEN DEPO HESAPLARI-VADELİ		5.970

Faiz tahakkukuna ilişkin muhasebe kaydı;

285 KIYMETLİ MADEN VAZİYETİ	44,65	
315 KIYMETLİ MADEN DEPO HESAPLARI-VADELİ		44,65

$(5,970 \times 91 \times \% 3) / 365 = 44,65$ gram altın olarak faiz hesaplanmıştır.

315 KIYMETLİ MADEN DEPO HESAPLARI –VADELİ	6.044,65	
019 KIYMETLİ MADEN DEPOSU		6.044,65

Altın depo işleminin vadesinde yukarıdaki kayıt ile depo kapatılır; teslim edilen altın ve altın olarak ödenen faiz müşterinin isteğine göre İAB’nda vade tarihinde oluşan fiyatlar üzerinden Yeni Türk Lirası veya döviz olarak ödenebilmektedir.

6.1.3. Banka Müşterileri ile Yapılan Altın İşlemleri

Altın alım satım işlemlerinde, alınan ya da satılan altının gram miktarı 285-Kıymetli Maden Vaziyeti Hesabına ve işlem tarihindeki altının YTL/gr fiyatından Yeni Türk Lirası karşılıkları da 284-Kıymetli Maden Alım Satım Hesabına kaydedilir.

Örnek 7 B bankası 995/1000 saflığında, net 3 kg ağırlığında altın müşteriden satın almış ve alınan altının Yeni Türk Lirası karşılığı nakit olarak ödemiştir. İşlem tarihinde altının kg borsada 20.000 YTL/gr'dan işlem görmektedir. Alınan altının YTL karşılığı, 3,000 gr x 20.000 YTL/ gr =60.000.000 YTL olarak hesaplanmıştır.

/		
031 ALIM SATIM AMAÇLI MENKUL DEĞERLER	3.000	
031 60 Kıymetli Madenler Nezdimizde		
031 600 Uluslararası Standartlara Uygun Olan		
	285 KIYMETLİ MADEN VAZİYETİ	3.000
/		
284 KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM HESABI	60.000.000	
	010 KASA	60.000.000
/		

Örnek 8 B bankası, bir önceki örnekte satın aldığı 995/1000 saflığında, net 3 kg altın banka müşterisine YTL karşılığında satılmıştır ve nakit olarak ödeme yapmıştır. İşlem tarihinde altının gramı 22.000 YTL/ gr'dan işlem görmektedir.

/		
285 KIYMETLİ MADEN VAZİYETİ		3.000
	031 ALIM SATIM AMAÇLI MENKUL DEĞERLER	3.000
	031 60 Kıymetli Madenler Nezdimizde	
	031 600 Uluslararası Standartlara Uygun Olan	
/		
010 KASA		66.000.000
	284 KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM HESABI	60.000.000
	77110 KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM DEĞERLEME H.	6.000.000
/		

Banka, daha önce aldığı altını, daha yüksek fiyattan sattığından, alış ve satış fiyatı arasındaki fark Kıymetli Maden Alım Satım ve Değerleme Karları hesabına kaydedilmiştir.

6.1.4. Altın Hesaplarının Değerlemesi

Altın ile ilgili olarak gram üzerinden kaydedilen hesaplar yabancı para kabul edilerek değerlendirme gününde borsada oluşan fiyatlar üzerinden yapılmaktadır. Altın hesaplarının değerlendirilmesinde, 284 Kıymetli Maden Alım Satım Hesabı'ndaki toplam Yeni Türk Lirası tutarı ile 285 Kıymetli Maden Vaziyeti Hesabı'nın gram bakiyesinin değerlendirme günündeki Yeni Türk Lirası değeri arasında oluşan lehte farklar 77110 Kıymetli Maden Alım Satım ve Değerleme Karları Hesabı'na kaydedilir. Aleyhte farklar ise 86110 Kıymetli Maden Alım Satım ve Değerleme Zararları Hesabı'na aktarılır.

Örnek 9 B bankasının 285 Kıymetli Maden Vaziyeti Hesabı'nda 3.000 gr altın mevcudu bulunmaktadır. Bankanın altını aldığı tarihte 1 gram altın 15.000 YTL/gr ve değerlendirme tarihinde 17.000 YTL/gr üzerinden İAB'nda işlem görmektedir. Bu durumda alım tarihinde ödenen Yeni Türk Lirası ile değerlendirme günündeki fiyat üzerinden hesaplanan Yeni Türk Lirası arasındaki fark $3.000 \text{ gr} \times (17.000 \text{ YTL/gr} - 15.000 \text{ YTL/gr})$ değerlendirme karını oluşturur.

Oluşan lehte farklar için;

_____ / _____	
284 KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM HESABI	6.000.000
771 KAMBİYO KARLARI	6.000.000
771 10.Kıymetli Maden Alım Satım ve Değerleme Karları	
_____ / _____	

Farkın aleyhte olması durumunda

_____ / _____	
861 KAMBİYO ZARARLARI	6.000.000
86110.Kıymetli Maden Alım Satım ve Değerleme Zararları	
284 KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM HESABI	6.000.000
_____ / _____	

kaydı yapılır.

Bankalarca altın işlemlerinde kullanılan 285 Kıymetli Maden Vaziyeti ve 03160 Kıymetli Madenler Nezdimizde hesaplarının da değerlendirme günündeki Yeni Türk Lirası değerlerinde gösterilmeleri gerekmektedir. Söz konusu hesapların değerlendirme günündeki altın fiyatından Yeni Türk Lirası

karşılıkları 285 Kıymetli Maden Vaziyeti Hesabı'na alacak, 03160 Kıymetli Madenler Nezdimizde Hesabı'na ise borç kaydedilir, bir sonraki iş günü bu kayıtlar ters kayıtla iptal edilerek hesapların gram bakiyesi göstermesi sağlanır.

6.2. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

Banka müşterileri ile efektif alım satım, ithalat ve ihracat akreditif, yabancı para üzerinden düzenlenmiş çek işlemleri, döviz havalaları, yabancı para üzerinden mevduat kabulü ve kredi verilmesi işlemleri bankalarca yürütülen yabancı paralı işlemlere örnektir. Kambiyo işlemleri hem yabancı para hemde Yeni Türk Lirası karşılıkları üzerinden kayda alınırlar. Nakit halindeki yabancı ülke paralarına efektif, yabancı ülke parası ile ödeme yapılmasına yarayan her türlü hesap, belge veya araçlar ise döviz olarak isimlendirilir (Sevilengül, 2001, s.208).

İşlem, efektif vaziyeti ve döviz vaziyeti hesapları dışında, iki yabancı paralı hesabı ilgilendiriyorsa sadece bu yabancı para cinsinden hesaplar arasında kaydedilir. İşlem, bankanın yabancı para pozisyonunda azalma yaratıyorsa efektif vaziyeti veya döviz vaziyeti hesaplarından biri, yabancı para cinsinden diğer hesaplara karşılık borçlanır, tersi durumda alacaklandırılır. 293 Efektif Vaziyeti Hesabına efektif işlemi sabit kurdan kaydedilirken, Yeni Türk Lirası karşılığı 292 Efektif Alım Satım Hesabı'na kaydedilir.

Aynı ilişki 295 Döviz Vaziyeti Hesabı ile 294 Döviz Alım Satım Hesabı arasında da geçerlidir. Yabancı para alım satımının yarattığı kar veya zarar efektif alım satım ve döviz alım satım hesapları üzerinden hesaplanır (Sevilengül, 2001, s.209). Uygulamada, efektif ve döviz satışında satılan efektif ve dövizin satış bedeli üzerinden % 1 banka ve sigorta muameleleri vergisi tahakkuk ettirilir.

6.2.1. Efektif İşlemleri

Efektif işlemlerinde, 292-Efektif Alım Satım Hesabı ve 293-Efektif Vaziyeti Hesabı çalışmaktadır. Efektif işlemlerinin çeşitlerine göre ise karşı

hesaplar değişmektedir. Bankanın müşterisinden YTL karşılığında efektif alması işleminde, kasa hesabı alacaklandırılır ve 292 Efektif Alım Satım Hesabına ilgili efektifin bankaca ilan edilen efektif alış kuru üzerinden Yeni Türk Lirası karşılığı borç kaydedilir. Ayrıca sabit kur üzerinden 011 Efektif Deposu hesabı borçlandırılırken 293 Efektif Vaziyeti hesabı alacaklandırılır.

Örnek 10 B bankası cari efektif alış kuru 1.4000 YTL'ndan USD 9.000 alındığında efektifin sabit kur üzerinden kaydı yapılır;

/	
011 EFEKTİF DEPOSU (YP)	9.000
293 EFEKTİF VAZİYETİ	9.000
/	

Cari efektif alış kuru üzerinden YTL karşılığı USD 9000 x1.4000=12.600 YTL müşteriye ödenir.

/	
292 EFEKTİF ALIM SATIM H	12.600
010 KASA	12.600
/	

Müşterilere efektif satılması işleminde ilgili efektifin işlem günündeki cari alış kuru üzerinden karşılığı 292 Efektif Alım Satım Hesabı'na, efektif alış ve satış kurları arasındaki fark ise işlem karı olarak 771 Kambiyo Karları Hesabına kaydedilir. Bu uygulama ile efektif alım satımından elde edilen gerçek işlem karı ile yabancı paranın Yeni Türk Lirası karşısında değer kazanmasından dolayı oluşan görüntü karın birbirinden ayırt edilmesi amaçlanmaktadır (Sevilengül, 2001,s. 210). Bankanın diğer şubelerden efektif alması ya da şubelere efektif göndermesi halinde bu hareketler 291 Şubeler Cari Hesabı ile 011 Efektif Deposu Hesabı arasında muhasebeleştirilir.

Örnek 11 B bankasının USD 3.000 efektif satış işleminde, banka efektif alış kurunun 1.4100 ve satış kurunun 1.4500 olması durumunda ilgili kayıtlar;

/	
293 EFEKTİF VAZİYETİ	3.000
011 EFEKTİF DEPOSU	3.000
/	

010 KASA	4.350
292 EFEKTİF ALIM SATIM H	4.230
771 KAMBİYO KARLARI	120
77101 EFEKTİF VE DÖVİZ ALIM SATIM VE DEĞERLEME KARLARI	

6.2.2. Döviz İşlemleri

Döviz havaleleri, yabancı para çek işlemleri, yabancı para üzerinden mevduat kabulü veya kredi verilmesi ve akreditif işlemleri bankalarca yürütülen döviz işlemlerine örnektir. Dövizle yapılan tüm işlemlerde yabancı para tutarları 295 Döviz Vaziyeti Hesabına, işlem tarihindeki cari döviz alış kurlarından Yeni Türk Lirası karşılıkları ise 294 Döviz Alım Satım Hesabına kaydedilmektedir. Bankanın müşterisinden Yeni Türk Lirası karşılığında döviz satın alması durumunda, 294 Döviz Alım Satım Hesabına ilgili dövizin bankaca işlem tarihinde ilan edilen döviz alış kuru üzerinden Yeni Türk Lirası karşılığı borç kaydedilir. Sabit kur üzerinden 295 Döviz Vaziyeti Hesabı borçlandırılırken, alacaklı hesap işlem türüne göre değişmektedir.

Örnek 12 Banka müşterisi yurtdışındaki bir muhabir bankaya 10.000 EUR'luk havale gönderme talebinde bulunmuştur. Havale karşılığı Yeni Türk Lirası müşteriden nakit olarak tahsil edilmiştir. İşlem tarihinde, bankanın cari döviz alış kuru 1.7000'dir ve havalenin 1 EUR=1.7200 YTL üzerinden gönderilmesi durumunda muhasebe kayıtları;

010 KASA	17.200
294 DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	17.000
771 KAMBİYO KARLARI	2.000
77101 EF.VE DÖV.AL. SAT.VE DEĞ.KARLARI	
295 DÖVİZ VAZİYETİ	10.000
025 YURTDIŞI BANKALAR	10.000

Örnek 13 Yurtdışındaki bir müşteri, CHF 20.000 tutarında bir havale göndermiş ve havalenin lehtara USD efektifi olarak ödenmesi istenmiştir.

İşlem tarihinde bankanın CHF döviz alış kurunun 1.3000 YTL, USD efektif alış kurunun 1.4900 YTL ve satış kurunun 1.5000 YTL olması durumunda muhasebe kayıtları;

/	
025 YURTDIŞI BANKALAR	20.000
395 ÖDEME EMİRLERİ	20.000
/	

Bankaya yurtdışındaki bir muhabiri aracılığıyla gelen havalenin kaydedilmesi ve Amerikan Dolarına dönüştürülmesi

/	
395 ÖDEME EMİRLERİ	20.000
295 DÖVİZ VAZİYETİ	20.000
/	

293 EFEKTİF VAZİYETİ	17.333,33
011 EFEKTİF DEPOSU	17.333,33
/	

USD 17.333,33'ün müşteriye satışı

/	
294 DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	26.000
292 EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	25.827
771 KAMBİYO KARLARI	173
/	

Yukarıdaki muhasebe kayıtlarında CHF olarak gelen havalenin USD karşılığı, Gelen Havale Tutarı x Döviz Alış Kuru/ Ödenecek Efektif Satış Kuru formülü ile hesaplanmıştır. Banka, gelen CHF dövizini satın alırken, USD karşılığı efektifi ise satmıştır. Efektif alış ve satış kurları arasındaki fark, Kambiyo Karı olarak muhasebeleşmiştir.

6.2.3. Türev İşlemler

Bankalar, kur riskine karşı finansal korunma sağlamak veya spekülasyon amacıyla yabancı para cinsinden türev işlemler yapabilmektedirler. Forward döviz işlemleri, futures, döviz swapı ve döviz opsiyon sözleşmeleri gibi başlıca yabancı para cinsinden türev işlemlere ek olarak ikinci kuşak türevler de geliştirilmiştir. Caps, Collars ve Floors gibi

türev araçlar faiz oranlarındaki dalgalanmalardan korunmak amacıyla bankalarca kullanılmaktadırlar (Sevilengül, 2001, s.256). Tüm türev işlemlerin muhasebe kayıtlarının bu tezde ele alınması mümkün olmadığından örneklerde forward döviz sözleşmeleri muhasebesi açıklanmıştır.

Forward döviz işleminde kar veya zararı, vade tarihinde sözleşme konusu olan varlığın piyasa değeri ile sözleşmedeki değeri arasındaki fark belirler. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde ihtiyatlılık ilkesine uyulur, buna göre gelir, gerçekleştiği dönemde tahakkuk ettirilir, zarar ihtimali doğduğunda ise kesinleşme beklenmeden karşılık ayırma yolu ile giderlere yansıtılır. İşlem bir muhtemel bir zarardan finansal korunma sağlamak için yapılmış ise gelir o konunun zararından düşülür. Türev işlem kar elde etme amacıyla yapılmışsa elde edilen kar veya zarar doğrudan sonuç hesaplarına aktarılır (Sevilengül, 2001, s.257).

Örnek 14 B bankası B firması ile döviz forward sözleşmesi yapmış ve buna göre banka 2 ay sonra bir ödeme yapacak olan firmaya USD 100.000'lik dövizini 1\$=1.4100 YTL kurundan satmayı kabul etmiştir. Forward işlemin vadesinde döviz alış kuru 1.3950 YTL ve satış kuru 1.4000 YTL'dir. Dövizin karşılığı YTL müşterinin vadesiz mevduat hesabından alınmış ve satılan döviz müşterinin döviz tevdiat hesabına aktarılmıştır. Forward sözleşmesi ile ortaya çıkan banka taahhüdünün kaydı;

_____ / _____	
965 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR	\$100.000
967 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	\$100.000
_____ / _____	
Vade tarihinde dövizin satılarak müşterinin hesabına devri ve ödenmesi;	
_____ / _____	
304 KURUM MEVDUATI B FIRMASI	141.000
294 DÖVİZ ALIM SATIM HESABI	140.000
771 KAMBİYO KARLARI	1.000
_____ / _____	
295 DÖVİZ VAZİYETİ	\$100.000
301 DÖVİZ TEVDİAT HESABI B FIRMASI	\$100.000
_____ / _____	

Sözleşmeye göre USD'nin satış bedeli olan 141.000 YTL ile vade tarihinde bankanın döviz satış kuru üzerinden USD 100.000'in YTL karşılığı olan 140.000 YTL arasındaki fark 1.000 YTL'dan bankanın döviz alım satım kurları arasındaki fark olan 500 YTL düşüldüğünde, 500 YTL forward karına ulaşılır (Sevilengül, 2001, s.259).

Sözleşme sona erdiğinde nazım hesaplar ters kayıtla kapatılır.

967 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR	\$100.000
965 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR	\$100.000

6.2.4. Yabancı Para Hesaplarının Değerlemesi ve Kur Farklarının Muhasebeleştirilmesi

Bankalarca yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükleri değerlemek için sabit kurla tutulan hesaplar ile alım satım hesaplarının değerlendirilmesi yapılmaktadır (Sevilengül, 2001, s.246). Sabit kurla tutulan hesapların değerlendirilmesi, yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülük kalemlerinin tümünün bilançoda Türk parası ile ifade edilmiş şekilde yer alması gerektiğinden, bilanço dönemleri sonunda yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülük hesapları bakiyelerinin bilanço günündeki Yeni Türk Lirası değerlerini göstermesini sağlayacak muhasebe kayıtlarının yapılması işlemidir.

Alım satım hesaplarının değerlendirilmesi ise efektif alım satım hesabı ve döviz alım satım hesabı üzerinden kar veya zararın hesaplanarak Kambiyo Karları veya Kambiyo Zararları hesabına alınması işlemidir. Bankalarca uygulanan tek düzen muhasebe sisteminde değerlendirme sonucu oluşan kur farkları kar zarar hesabına aktarılmaktadır.

6.2.4.1. Alım Satım Hesaplarının Değerlemesi

Efektif ve döviz alım satım hesaplarına yabancı paralar işlem günündeki cari alış kuru ile kaydedilip, satış günü cari alış veya satış kuru ile hesaplardan çıkılmaktadır. Söz konusu hesap bakiyelerinin mevcut döviz

veya efektifin değerleme tarihindeki Yeni Türk Lirası değerini gösterebilmesi için hesap dönemi sonu itibariyle yapılan işlemdir. Her bir yabancı para cinsi için mevcut efektif ve döviz tutarları saptanır ve değerleme günündeki kurlarla çarpılarak değeri bulunur. Alım Satım Hesap kalanları ile bulunan değerler arasındaki fark Kambiyo Karı veya Zararı olarak muhasebeleştirilir (Sevilengül, 2001, s.247).

Efektif alım satım hesabının değerlenmesinde, 293 Efektif Vaziyeti hesabı kullanılarak değerleme tarihinde mevcut efektiflerin yabancı para cinsine göre dökümü yapılır ve değerleme kuru ile çarpılarak Yeni Türk Lirası değeri bulunur. Efektiflerin değerleme tarihindeki Yeni Türk Lirası karşılıkları ile 292 Efektif Alım Satım Hesabının hesap kalanı arasındaki fark değerleme kar veya zararını oluşturur.

TABLO. 6.1. B BANKASI EFEKTİF ALIM SATIM HESABI DEĞERLEMESİ (YTL)

Efektif Cinsi	Efektif Miktarı	Değerleme Kuru	Değerleme kuru karşılığı TL Tutarı	292 Hesap Kalanı	Lehte Kur Farkı	Aleythe Kur Farkı
USD	10,000	1.4000	14.000	11.000	3.000	
GBP	50,000	2.5000	125.000	100.000	25.000	
EUR	30,000	1.6000	48.000	30.000	18.000	
YEN	10,000	1.2600	12.600	14.100		1.500
TOPLAM KUR FARKI					46.000	1.500

Tablo 6.1 efektif alım satım hesabı değerlemesi sonucunda oluşan lehte ve aleyhte kur farklarını göstermektedir.

Oluşan kur farkları lehte veya aleyhte olmalarına göre kambiyo karları veya zararları hesaplarında birine aktarılmaktadır.

/	
292 EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	46.000
771 KAMBİYO KARLARI	
771.01.Efektif ve Döviz Alım Satım	46.000
ve Değerleme Karları	
/	

861 KAMBİYO ZARARLARI	1.500
861.01.Efektif ve Döviz Alım Satım ve Değerleme Zararları	
292 EFEKTİF ALIM SATIM HESABI	1.500

Evalüasyon işleminden sonra 292 Efektif Alım Satım hesap kalanı değerlendirme kuru üzerinden efektif mevcudunun YTL karşılığını göstermektedir.

Döviz alım satım hesaplarının evalüasyon işleminde de efektif değerlerindeki yöntem izlenir; her bir döviz cinsi için 295 Döviz Vaziyeti Hesabında kayıtlı dövizlerin dökümü yapılır ve değerlendirme kuru ile çarpılarak evalüasyon tarihindeki Yeni Türk Lirası değeri bulunur. Söz konusu dövizlerin değerlendirme tarihindeki YTL değeri ile 294 Döviz Alım Satım Hesabının değerlendirme tarihindeki bakiyesi arasındaki fark değerlendirme kar ya da zararını oluşturur. Değerleme karı oluşması durumunda, lehte fark 294 Döviz Alım Satım hesabının borcuna, 771 Kambiyo Karları hesabının ise alacağına kaydedilir. Aleyhte farklar ise 294 Döviz Alım Satım Hesabına alacak, 861 Kambiyo Zararları hesabına ise borç kaydedilir. Değerlemeden sonra 294 Döviz Alım Satım hesap kalanı değerlendirme kuru üzerinden döviz mevcudunu gösterir.

6.2.4.2. Sabit Kur Üzerinden İşlem Gören Hesapların Değerlemesi

Mali tablo dönemleri sonu itibariyle sabit kurla kaydedilmiş hesapların Türk Parası ile değerlendirilmiş olması gerekmektedir. Efektif deposu, merkez bankası nezdindeki hesaplar ile yurtdışı bankalar, iştirak senetleri, ödeme emirleri, efektif vaziyeti ve döviz vaziyeti hesapları sabit kur üzerinden izlenen hesaplara örnektir (Sevilengül, 2001, s.252). Sabit kur üzerinden işlem gören yabancı para defteri kebir hesapları ile yardımcı kayıtlar arasındaki mutabakat ve aktif pasif hesaplar arasında döviz bazında eşitlik sağlandıktan sonra değerlendirme yapılır. Sabit kurla çalışan nazım hesaplar da aynı şekilde mizanda gösterilerek karşılıklı sabit kur mutabakatı sağlanır. Sabit kur üzerinden tutulan yabancı para cinsinden hesapların evalüasyonunu

sağlamak için, mevcut efektif ve dövizlerin evalüasyon kuru ile çarpılarak değerlendirme günündeki Yeni Türk Lirası değeri bulunur. Hesapların sabit kur üzerinden değeri ile değerlendirme günü değeri arasındaki fark borçlu hesaplara borç, alacaklı hesaplara alacak kaydedilir. İzleyen dönemin başında ters kayıtlarla hesaplar eski haline getirilir (Sevilengül, 2001, s.251). Evalüasyon işlemi sonucunda yabancı para cinsinden hesaplar evalüasyon tarihindeki Yeni Türk Lirası değeri ile bankanın bilançosunda yer alırken, evalüasyondan doğan lehte ve aleyhte kur farkları gelir tablosunda yabancı para kur farkı karı ya da zararı olarak gösterilirler.

Yapılan işlemin kısmen veya tamamen reeskont nitelikli olmasına bağlı olarak; yabancı para kar zararı kesin, diğer evalüasyon kayıtları reeskont niteliğinde ise 294- Döviz Alım Satım Hesabı, 292-Efektif Alım Satım Hesabı, 861 Kambiyo Zararları ile 771 Kambiyo Karları hesaplarına yapılan kayıtlar iptal edilmez ancak sabit kur üzerinden izlenen döviz vaziyeti ve efektif vaziyeti hesaplarına ilişkin kayıtlar iptal edilir. Hem yabancı para kar veya zararı hem de diğer evalüasyon kayıtları reeskont nitelikli ise tüm kayıtlar ters kayıtlarla iptal edilmelidir. Ay ve yıl sonlarında yapılan evalüasyon kayıtları iptal edilmezken, günlük evalüasyon kayıtları ters kayıtlarla iptal edilir (Şakar, 2000, s.132).

Sabit kur üzerinden tutulan borçlu ve alacaklı hesaplar arasındaki denge Türk Parası ile değerlendirildiklerinde de devam eder. Evalüasyondan sonra aynı tutarda döviz aynı kur üzerinden gösterir duruma gelen döviz vaziyeti hesabı ile döviz alım satım hesabı ve efektif vaziyeti hesabı ile efektif alım satım hesabı birbirine eşit hale gelir ve karşılıklı olarak netleştirildiklerinden bilançoda yer almazlar. Evalüasyon farkları ilgili dövizler tutulan hesabın son tali hesap düzeyine kadar detaylandırılabilmesi gibi defteri kebir hesabı düzeyinde de yapılabilir (Sevilengül, 2001, s.254). Bankalarda, tüm şube ve birimlerine yabancı para tutma hakkı tanıyan bankalar ile yabancı para pozisyon kayıtlarını sadece genel müdürlükte tutan bankaların yabancı para hesaplarının evalüasyon işlemleri aynı sonucu vermekle birlikte farklı prosedürler uygulanmaktadır (Şakar, 2000, s.130).

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NDA ALTIN VE YABANCI PARA CİNSİNDEN İŞLEMLER VE KUR FARKI MUHASEBESİ ESASLARI

7.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Hesap Planı ve Muhasebe Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda, hazırlanacak finansal bilgilerin; genel kabul gören ilke, esas ve kurallara uygun olarak üretilmesi ve bu uygulamalar arasından TCMB'nin kendi yapısına uygun olanları seçerek kendi muhasebe politikalarını oluşturması esastır. TCMB yönetimi, TCMB'nin finansal tablolarını kullananlara en yararlı bilgiyi sağlayacak biçimde, muhasebe politikalarını oluşturur. Yönetim, bu politikayı belirlerken benzer konularla ilgili Türkiye Muhasebe Standartlarını, Avrupa Birliği Merkez Bankası Standartlarını, Uluslararası Muhasebe Standartlarını ve varlıkların, yabancı kaynakların, özkaynakların, gelir ve kârlar ile gider ve zararların tanımlanmasında, tahakkuk ve değerlendirilmesinde esas alınan kriterler ve yöntemleri göz önünde bulundurur (Akdoğan ve Sevilengül, 2001, s.11-12).

TCMB muhasebe kayıtlarını ve mali tablolarını Türk Ticaret Mevzuatı ve Vergi Mevzuatı ile 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'na uygun olarak düzenler. TCMB, kayıtlarını tarihi maliyet esasına göre tutar ve gelir ve gider kalemleri tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. 1211 Sayılı Kanunun 57 ve 58. maddeleri gereğince TCMB'nin hesap dönemi takvim yılıdır ve yıllık faaliyet raporu ile bilanço ve kar zarar hesabı Genel Kurul tarafından onaylanmadan önce Başbakanlığa gönderilir ve bilanço Resmi Gazete'de yayınlanır (TCMB Kanunu, s.52-53).

TCMB'nda bankalarca uygulanan Tek Düzen Hesap Planı'ndan farklı bir hesap planı kullanılmaktadır. Hesaplar, Yeni Türk Lirası ve Kambiyo defteri kebir hesapları olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Yeni Türk Lirası

defteri kebir hesapları 0-50 ve Kambiyo hesapları 60-98 arası iki haneli numaralarla gösterilmekte ve hesaplar dokuz hane ve dört kademe üzerinden belirtilmektedir. Kambiyo hesaplarında ilk iki hane defteri kebir hesap numarasını, sonraki iki hane tali hesap numarasını, izleyen iki hane döviz kod numarasını ve son üç hane fer'i hesap kod numarasını ifade eder. 800101XXX nolu kambiyo hesabında, sırasıyla 80 hariçteki muhabirleri, 01 cari hesapları, 01 Amerikan Dolarını, son üç hane ise hariçteki muhabir kodunu temsil etmektedir (TCMB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 1999, s.13). Şubelerde ise dokuz haneye ek olarak yer alan onuncu hanenin kullanım amacı, kontrol sağlamak ve yanlış hesap kullanılmasını engellemektir. İdare Merkezi ile Şubeler arasındaki tüm işlemler online mutabakat sistemi olan Şubeler Arası Ödemeler Sistemi (SAOS) aracılığıyla ve Yeni Türk Lirası işlemler 29-Merkez Hesabı ve Kambiyo işlemleri 79-Merkez hesabı kullanılarak muhasebeleştirilir.

TCMB'nin aktif ve pasifini ilgilendirmeyen işlemlerin muhasebeleştirilmesi nazım hesaplarda yapılır. Hesap planında 50 ile başlayan numaralar nazım hesaplar için ayrılmıştır. Söz konusu hesaplar, karşılıklı çalışır ve bu hesapların toplamları ve bakiyeleri kendi arasında sürekli eşit durumdadır. Nazım hesaplarda, ilk iki haneden sonraki iki hane nazım hesaba konu olan işlemin türünü, sonraki iki hane tali hesap numarasını ve son üç hane ise detaylı olarak tutulması gereken hesapları göstermektedir. Nazım hesap kayıtlarında kayda konu olan kıymetler muhasebeleştirilirken asli hesaplarda olduğu gibi para birimi kullanılır. Çek karneleri örneğinde olduğu gibi bazı hesaplar ise adet cinsinden muhasebeleştirilmektedir.

7.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda Altına Dayalı İşlemler

TCMB Kanunu'nun altın ve dövizler ile ilgili işlemler ile ilgili 53. maddesine göre

“Banka uyguladığı para politikası çerçevesinde, Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değerini belirlemek amacıyla, döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile şartları önceden belirlenmek suretiyle dövizlerin Türk Lirası ile değişimi ve diğer türev işlemleri yapabilir. Banka, ülke altın rezervlerini para politikası hedefleri ve uygulamaları çerçevesinde yönetir. Bu amaçla Banka, sırasıyla

güvenli yatırım, likidite ve getiri önceliklerini dikkate alarak belirleyeceği usul ve esaslara göre yurt içi ve yurt dışı piyasalarda vadeli ya da vadesiz altın, döviz, menkul kıymet, türev ürün alım satım, borçlanma ve borç verme işlemlerini de içeren tüm bankacılık faaliyetlerinde bulunabilir.“

7.2.1. Türkiye’de Altın ve TCMB

24 Ocak 1980’de Türk ekonomisinin uluslararası piyasalar ile entegre olması amacıyla başlatılan liberasyonunun önemli bir parçası da altın ticaretinin liberasyonudur. 1983-84’de Türkiye içinde altın ticareti serbest bırakılmış, ihracatı ise belirli koşullara bağlanmıştır. Türk Lirası karşısında yabancı paraların ve altının fiyatını belirleme yetkisi TCMB’na verilmiştir. TCMB, 1984 yılında Türk Lirası Karşılığı Altın Piyasasını kurarak, altın ithalatına başlamıştır. İsviçre Bankası’ndan konsinye olarak ithal edilen altın Türk Lirası karşılığında bireylere ve kurumlara satılmıştır. Bu uygulama 1989’a kadar devam etmiştir. TCMB işlenmemiş altın ithalinde tek yetkili kuruluş olarak, 1989’da döviz karşılığı altın piyasasını kurmuştur. Bu dönemde bankalar, özel finans kurumları ve yetkili müesseseler de döviz karşılığı altın ticareti yapmaya yetkili kılınmışlardır. 3 Mart 1993’de Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu ile ilgili 32 Sayılı Karar’da değişiklik yapılarak, altın fiyatının serbestce belirlenmesine izin verilmiş, altın ithal ve ihracı daha liberal hale getirilmiştir (Arslan, 2001, s.33-36). 1995’de İstanbul Altın Borsası’nın kurulması ile birlikte bankalar ve aracı kurumlar altın ithalatı yapabilmektedirler, TCMB borsanın doğal üyesidir.

7.2.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın Altın Varlık ve Yükümlülükleri

İdare Merkezi nezdinde takip edilen TCMB’nın altın varlıkları bilanço aktifinde, I. Altın Mevcudu kalemi altında gösterilir, uluslararası standartta olan ve olmayan altınlardan oluşur ve 09-Altın Kasası Hesabına hem safi gram hem de Yeni Türk Lirası üzerinden kaydedilir. Uluslararası standartta olan altınlar, TCMB’nın tamamına sahip olduğu 24 ayar külçe altınlardır ve uluslararası kuruluşlarca damgalanmıştır. Uluslararası standartta olan altınların bir kısmı kasalarda, büyük bölümü ise TCMB’nın yurtdışındaki muhabirleri nezdinde muhafaza edilmektedir. Uluslararası standartta olmayan altınlar ise, TCMB kasalarında bulunan ve çeşitli yollardan elde

edilmiş meşuk altınlarla, düşük ayarlı altınlardan oluşur, tamamı yurtiçinde muhafaza edilen bu altınların bir kısmı Hazine Müsteşarlığı'na aittir. Kaçak yakalanan altınlar da bu hesapta izlenmektedir. Hazine Müsteşarlığı'na ait olan uluslararası standartta olmayan altınlar, Hazine adına TCMB'nca muhafaza edildiğinden bilançonun aktifinde Altın Mevcudu, pasifinde Hazinenin Alacakları kalemi altında yer almaktadır.

7.2.3. Altın Alım Satım İşlemleri

Altın yabancı para gibi muhasebeleştirilir; altın işlemleri hem safi gram hemde Yeni Türk Lirası üzerinden muhasebe kayıtlarına alınır. Günlük olarak hesaplanan ve 1 gram altının Yeni Türk Lirası değerini ifade eden altın kuru kullanılarak altın işlemlerinin Yeni Türk Lirası değeri hesaplanır.

Altın alım işleminde, alınan altının hem safi gram değeri hem de işlem günündeki altın kuru kullanılarak bulunan Yeni Türk Lirası karşılığı 09-Altın Kasası hesabına borç kaydedilir. Günlük olarak hesaplanan 1 gram altının Yeni Türk Lirası değeri, 1 ons altının sabit dolar değeri ile TCMB'nca her gün ilan edilen USD cari döviz alış kuru çarpımının 1 ons altının gram karşılığına (31.1035) bölünmesi ile bulunmaktadır.

Örnek 1 Londra Altın Borsası'nda 1 ons altın USD 300 iken yapılan 100 ons altın alımı karşılığında hariçteki muhabir aracılığı ile USD 30.000 ödenmiştir. İşlem tarihinde TCMB USD döviz alış kuru 1.4000 YTL'dir ve 1 ons altın USD 300 üzerinden değerlendirilmektedir. Altın kuru 13.5033 YTL'dir. Döviz karşılığında altın alınması durumunda ödenen döviz miktarı döviz vaziyeti hesabından, karşılığı Yeni Türk Lirası döviz alış ve satışları hesabından düşülmektedir.

09 -ALTIN KASASI	42.000
3.110,35 gram	
26- DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞ H.	42.000
76- DÖVİZ VAZİYETİ	30.000
80 -HARIÇTEKİ MUHABİRLER	30.000

TCMB'nda altın mevcudu her üç aylık dönemin son iş gününde Londra Altın Borsası'nda saat 11 ve 14'de kote edilen altın fiyatlarının ortalaması ile değerlendirilmektedir. Değerleme işlemi takip eden dönemlerde yapılan altın alım işlemlerinde, TCMB'nca kullanılan 1 ons altının USD değeri ile Londra Altın Borsası'nda 1 ons altının cari USD değerinin farklı olması durumunda oluşan kur farkları gerçekleşmemiş kur farkı olup geçici hesaplarda izlenir ve yıl sonunda değerlendirme hesabına aktarılır. Satılan dövizin cari döviz alış kurundan YTL karşılığı, altının YTL karşılığından küçük ise lehte kur farkı, alınan altının YTL karşılığı, satılan dövizin cari döviz alış kurundan hesaplanan YTL karşılığından küçük ise alım işleminde aleyhte kur farkı oluşur.

Lehte kur farkları için;

_____ / _____	
09 -ALTIN KASASI	45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
_____ / _____	

Aleyhte kur farkları için;

_____ / _____	
42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR	09- ALTIN KASASI
_____ / _____	

kayıtları yapılır.

Örnek 2 Londra Altın Borsası'nda 1 ons altın USD 350 iken 50 ons altın satılması ve işlem tarihinde TCMB döviz alış kuru 1.5000 YTL ve 1 ons altın USD 350 üzerinden değerlendirilmektedir. Altın kuru, 16.8791 YTL'dir.

_____ / _____		
26 -DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞ H.	26.250	
09- ALTIN KASASI 1.555,18 gram		26.250
80- HARIÇTEKİ MUHABİRLER	17.500	
76- DÖVİZ VAZİYETİ		17.500
_____ / _____		

Döviz karşılığı altın satım işleminde oluşan kar veya zarar muvakkat kar zarar hesabında yıl boyunca izlenir, yıl sonunda Kar Zarar hesabına aktarılır. Alınan dövizin cari döviz alış kurundan YTL karşılığı, altınların YTL tutarından küçük ise kar, alınan dövizin cari döviz alış kurundan YTL karşılığı, altınların cari kurdan hesaplanan YTL tutarından küçük ise zarar oluşur. Kar elde edilmesi durumunda

09 -ALTIN KASASI	/	49 -MUVAKKAT KAR VE ZARAR
Zarar oluşmuş ise	/	
49- MUVAKKAT KAR VE ZARAR	/	09- ALTIN KASASI

kayıtları yapılır.

7.2.4. Altın Depo İşlemleri

Yurtdışındaki muhabirler nezdinde bulunan uluslararası standarttaki altın mevcutları, hariçteki muhabirler nezdinde depo işlemine konu olabilirler. Altın depo işlemlerinde elde edilen faiz, altın veya döviz olarak ödenir. Depo işleminin karşı tarafı, depo yapılan altın miktarını geri ödeyemiyorsa, karşılığında döviz ödemek zorundadır. Altın deposu açılış kaydında hem depo yapılan altının muhafaza edildiği muhabir hesabına, hem de altının depo yapıldığı muhabir hesabına altının hem safi gram hem de işlem tarihindeki cari döviz alış kuru üzerinden hesaplanan Yeni Türk Lirası karşılığı kaydedilir. Depo işlemi sonucu elde edilen faiz döviz olarak ödenirse, döviz karşılığı hariçteki muhabirler hesabına borç, cari döviz alış kuru üzerinden Yeni Türk Lirası karşılığı ise Muvakkat Kar Zarar Hesabına alacak kaydedilir. Faiz altın olarak ödendiğinde ise, cari döviz alış kuru üzerinden hesaplanan altın kuru kullanılarak bulunan Yeni Türk Lirası karşılığı 49- Muvakkat Kar Zarar Hesabına ve safi gram ile Yeni Türk Lirası değeri deponun yapıldığı altın hesabına kaydedilir. Altın depo işleminin vadesinde, depo açılış kaydı ters kayıtla iptal edilir, ancak depo kapanış işleminde depo edilen altın tutarı ve altın depo faizi toplamı ilgili hesaplara kaydedilir.

Örnek 3 Hariçteki muhabir nezdinde bulunan 1000 ons altın başka bir muhabir nezdinde depo yapılmıştır. Depo vadesinde 10 ons altın faizi elde edilmiştir, cari döviz alış kuru 1.5000 YTL ve 1 ons altın USD 300 üzerinden değerlendirilmektedir. Altın kuru, 14.4678 YTL'dir.

Depo açılış kaydında depo edilen altın safi gram ve Yeni Türk Lirası üzerinden ilgili hesaplara kaydedilir.

/	
09 00 -ALTIN MUHABİRİ 31.103,5	449.999
09 00- ALTIN MUHABİRİ 31.103,5	449.999

Faizin kayda alınması

/	
09 00- ALTIN MUHABİRİ 311,035	4.499,99
49 -MUVAKKAT KAR VE ZARAR	4.499,99

Depo açılış kaydı ters kayıtla iptal edildikten sonra, depo kapanış kaydında depo edilen ve faiz olarak alınan altının gram ve Yeni Türk Lirası karşılığı ilgili hesaplara kaydedilir.

/	
09 00- ALTIN MUHABİRİ 31.414,535	454.499,21
09 00 -ALTIN MUHABİRİ 31.414,535	454.499,21

7.2.5. Altın Varlık ve Yükümlülüklerin Değerlemesi

TCMB'nın altın mevcutları, 8 Ocak 2004 tarihli Başkanlık onayı çerçevesinde 2004 yılından itibaren üçer aylık evrelerin son iş gününde Londra piyasasında saat 11.00 ve 14.00 itibariyle kote edilen altın fiyatlarının ortalaması esas alınmak suretiyle değerlemeye tabi tutulmaktadır. Üç aylık dönemin son iş gününde, Londra piyasasında saat 11.00 ve 14.00 itibariyle kote edilen altın fiyatlarının ortalaması kullanılarak hesaplanan altın kuru üzerinden 09-Altın Kasası Hesaplarında izlenen altın mevcutlarının Yeni Türk

Lirası değeri ile hesap kalanları karşılaştırılır. Mevcut altın miktarının değerlendirme altın kuru üzerinden Yeni Türk Lirası karşılığı, 09-Altın Kasası hesap kalanlarından az ise gerçekleşmemiş aleyhte kur farkı oluşur.

_____/_____
42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR / 09- ALTIN KASASI

_____/_____
Gerçekleşmemiş lehte kur farkı oluşması durumunda

_____/_____
09- ALTIN KASASI / 45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

_____/_____
kayıtları yapılır.

Altın mevcutlarının değerlemesi sonucu oluşan lehte ve aleyhte gerçekleşmemiş altın kur farkları yıl içinde 45 Alacaklı Transituar Hesaplar ve 42- Borçlu Transituar Hesaplara kaydedilir, yıl sonunda 1211 Sayılı TCMB Kanunu'nun 61. maddesi gereğince 16- Değerleme Hesabına alınır. Aleyhte kur farkları için;

_____/_____
16-DEĞERLEME HESABI / 42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

_____/_____
Lehte kur farkları için;

_____/_____
45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR / 16-DEĞERLEME HESABI

_____/_____
kayıtları yapılır.

Altın mevcutlarının TCMB bilançosunda günlük bazda Yeni Türk Lirası üzerinden yer alabilmesi için TCMB tarafından her gün ilan edilen döviz alış kurları üzerinden günlük olarak hesaplanan altın kuru kullanılarak Yeni Türk Lirası karşılıkları bulunur. Altın mevcutlarının günlük bazda YTL değerinin değişimi sonucu oluşan lehte ve aleyhte farklar gerçekleşmemiş kur farkı oluşturduğundan transituar hesaplarda izlenir.

Lehte farklar için;

_____/_____
09- ALTIN KASASI / 45 -ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

Aleyhte farklar için

_____/_____
42 -BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR / 09- ALTIN KASASI

kayıtları yapılır.

Hazineye ait altınların Yeni Türk Lirası karşılıkları ve değerlendirme sonucu oluşan kur farkları ayrı bir hesapta takip edilir. Oluşan lehte ve aleyhte farklar gerçekleşmemiş kur farkı oluşturduğundan transituar hesaplarda izlenirler. Lehte kur farkları için;

_____/_____
45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR / 33- HAZINE HESABI

Aleyhte kur farkları için

_____/_____
33- HAZİNE HESABI / 42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

kayıtları yapılır.

7.3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda Yabancı Para Cinsinden Varlık ve Yükümlülükler

Konvertibl ve konvertibl olmayan dövizler karşılığında hariçteki muhabirler nezdinde açılan yabancı para hesaplar ile şube kasalarında bulunan yabancı para efektifler, TCMB'nın yurtdışı muhabirleri nezdindeki cari hesapları ile rezerv amaçlı tutulan yatırım hesapları, yurtdışı finansal kuruluşlar tarafından çıkarılan yurtdışı bankalarda muhafaza edilmekte olan

yabancı para devlet tahvili ve hazine bonolarını içeren yatırım hesapları, yurtiçindeki bankalar nezdinde yabancı para cinsinden açılan depo hesapları, TCMB'nin yabancı para üzerinden yaptığı türev finansal sözleşmelerden kaynaklanan yabancı para alacakları, diğer ülke merkez bankaları ile yapılan ikili anlaşmalar oluşan alacaklar, 1211 Sayılı TCMB Kanununun 3. maddesi gereğince TCMB'nin Bank For International Settlements ile Society For Worldwide Interbank Financial Communication'daki katılım payları, TCMB'nin çeşitli işlem ve ilişkilerinden borçlu duruma gelen kişi ve kuruluşların yabancı para borçlarının izlendiği hesapları, aktifte başka hesaba geçmesi gerektiği halde, herhangi bir nedenle ait olduğu hesaba alınamayan veya ilgili hesaba, ya devre içinde ya da devre başında aktarılması gereken, genellikle TCMB'nin iç işlemleriyle ilgili geçici nitelikte işlemlerin takip edildiği yabancı para cinsinden tutulan hesaplar TCMB'nin yabancı para varlıklarını oluşturur.

Faize tabi cari hesaplar, ihbar sürelerine ya da vadelerine göre çözülebilen faize tabi depo hesapları, kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları ve sigorta prim hesaplarının takip edildiği işçi hesapları, portföy yönetimi biçiminde yapılan yatırımların takip edildiği portföy hesapları, Döviz Efektif Piyasaları ve Bankalararası Para Piyasası işlemleri için bankalarca TCMB'na yatırılan teminatlar karşılığında açılan hesaplar, bazı ülkeler ile yapılan ikili bankacılık anlaşmaları gereğince açılan anlaşma hesapları ve Hazine Müsteşarlığı'nca uluslararası kuruluşlardan sağlanan kredilerin izlendiği hesaplar muhabir hesaplarını ifade eder.

TCMB'nin yabancı para cinsinden yükümlülükleri, hariçteki muhabirler ile yurtdışı bankaların TCMB nezdindeki hesaplarını, bankacılık sektörünün mevduatı olan iki gün ihbarlı hesaplara yatırılan döviz mevduatlarını, yabancı para zorunlu karşılık hesaplarını, kredi mektuplu döviz tevdiat hesaplarını, Asya Kalkınma Bankası hesapları ve fonların mevduatını, uluslararası kuruluşlar mevduatını, TCMB'nin yabancı para üzerinden yaptığı türev işlemlerden kaynaklanan yabancı para borçlarını, garantisiz ticari borçları, ithalat yönetmelikleri gereğince, TCMB'na yatırılan mal bedelleri ve teminatları ile TCMB'nca döviz satışı yapılmış akreditif bedellerini, TCMB'nca yabancı para üzerinden ödenecek olan havale

bedellerini, kamu ve bankacılık sektörü dışında, TCMB'nin çeşitli işlemleri nedeniyle alacaklı duruma gelen kişi ve kuruluşların alacaklarının izlendiği ve tasfiyelerinin yapıldığı yabancı para cinsinden tutulan hesapları ve pasifte başka bir hesaba geçmesi gerektiği halde, herhangi bir nedenle ait olduğu hesaba alınmayan veya ilgili hesaba ya devre içinde ya da devre başında aktarılması gereken, genellikle TCMB'nin iç işlemleriyle ilgili geçici nitelikteki işlemlerin takip edildiği yabancı para cinsinden tutulan hesapları kapsar.

7.3.1. Yabancı Para Cinsinden İşlemlerin Muhasebesinde Genel Esaslar

Yabancı para cinsinden işlemler sabit kurla hareket gören yabancı para hesaplar ile yabancı paraların işlem tarihindeki cari kurlardan Yeni Türk Lirası karşılıklarının kaydedildiği Türk Lirası hesaplarda takip edilirler. Döviz alış ve satışları, daima işlem anındaki döviz alış kurlarından Türk Lirası hesaplarda muhasebeleştirilir. 76- Döviz Vaziyeti Hesabına sadece döviz tutarı kaydedilir. Döviz alış ve satışlarının işlem tarihindeki kurdan Yeni Türk Lirası karşılıkları ile döviz tutarı 26- Döviz Alış ve Satışları Hesabında izlenmektedir. Bu hesap Yeni Türk Lirası ve döviz olmak üzere çift bakiyeli olup, daima 76- Döviz Vaziyeti Hesabı ile karşılıklı çalışır. Bu iki hesabın döviz bakiyelerinin birbirine eşit olması zorunludur. Efektif alış ve satışları da daima cari kurlardan yapılarak Türk Lirası hesaplarda muhasebeleştirilir. TCMB'nca alınan veya satılan efektiflerin tutarı ve Yeni Türk Lirası karşılıkları işlem anındaki cari efektif kurlarından 24-Efektif Alış ve Satışları Hesabına kaydedilmektedir. Bu hesap, sabit kurla hareket gören 74- Efektif Vaziyeti Hesabı ile karşılıklı çalışır. Bu iki hesabın bakiyelerinin birbirine eşit olması gerekmektedir.

Kambiyo işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılan bazı defteri kebir hesapları hem Yeni Türk Lirası hem de yabancı para ile çalıştığından, ortak hesaplarda Türk Lirası defteri kebir hesap numarasına 50 rakamı ilave edilerek Kambiyo hesapları oluşturulmuştur. Yabancı defteri kebir hesaplarının her bir döviz cinsi için alt hesapları bulunmaktadır. Döviz ve efektif işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde yabancı para hesaplarla birlikte

Türk Lirası hesaplar da kullanılmaktadır. TCMB'nca günlük olarak ilan edilen efektif ve döviz alış ve satış kurları yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleştirilmesinde kullanılır. Döviz veya efektif alım işleminde, anlaşma kuru bulunmadığı durumlarda tüm işlemler işlem tarihindeki cari alış kuru üzerinden muhasebeleştirilir. Bir anlaşma kuru belirlenmişse, işlem bu kur üzerinden kayıtlara geçilir. Cari döviz alış kuru ile işlemde kullanılan anlaşma kuru arasında doğan lehte ve aleyhteki farklar ise işlem bazında Kambiyo Evalüasyon Kar ve Zararı Hesabına kaydedilmektedir. TCMB sadece kurumlara ve şahıslara cari döviz satış kurundan döviz satarken, diğer döviz satış işlemlerinde ise anlaşma kuru yoksa cari döviz alış kuru üzerinden satış işlemini gerçekleştirir.

7.3.2. Döviz Alım Satım İşlemleri

TCMB cari döviz alış kurunun altında bir kurdan yapılacak her türlü döviz alış işleminde oluşan lehte fark, Kambiyo Evalüasyon Karları Hesabına işlem bazında kaydedilir.

Örnek 4 TCMB Ankara Şubesi'nce, C Bankasından 1.4000 YTL anlaşma kurundan USD 100,000 alınmıştır. TCMB cari döviz alış kuru 1.4200 YTL' dir.

<hr/>			
79 MERKEZ HESABI		100.000	
	76 DÖVİZ VAZİYETİ		100.000
26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI		140.000	
USD 100.000	35 MEVDUAT HESABI		140.000
<hr/>			
26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI		2.000	
	49 MUVAKKAT KAR VE ZARAR		2.000
<hr/>			
80 HARIÇTEKİ MUHABİRLER		100.000	
	79 MERKEZ HESABI		100.000
<hr/>			

Döviz alış işlemleri İdare Merkezince yapılmışsa 80- Hariçteki Muhabirler Hesabı kullanılır, işlem şubece yapılmış ise 79 hesap kullanılarak SAOS kanalıyla İdare Merkezine gönderilir. Alınan dövizin Yeni Türk Lirası karşılığı 10- Kasa, 35- Mevduat veya 49- Muvakkat Kar Zarar Hesaplarından birine alacak kaydedilir. TCMB cari döviz alış kurunun üstünde bir kurdan yapılacak döviz alış işleminde ise aleyhte fark oluşur ve bu tutar Kambiyo Evalüasyon Zararları Hesabına işlem bazında kaydedilir. Cari döviz alış kurlarından yapılan döviz alış işleminde ise lehte ya da aleyhte fark oluşmamaktadır, cari kurdan alınan dövizin Yeni Türk Lirası karşılığı ilgili hesaplara kaydedilir. Cari döviz alış kurundan daha düşük bir kurdan gerçekleşen döviz satım işlemiyle oluşan aleyhte farklar Kambiyo Evalüasyon Zararları Hesabına kaydedilir.

Örnek 5 B bankasına 2.3000 YTL anlaşma kurundan GBP 50,000 satılmıştır. TCMB cari döviz alış kuru 2.4500 YTL olması durumunda muhasebe kayıtları;

		/		
76 DÖVİZ VAZİYETİ			50.000	
	79 MERKEZ HESABI			50.000
35 MEVDUAT HESABI			115.000	
	26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI GBP 50.000			115.000
		/		
49 MUVAKKAT KAR VE ZARAR			7.500	
	26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI			7.500
		/		
79 MERKEZ HESABI			50.000	
	80 HARIÇTEKİ MUHABİRLER			50.000
		/		

Banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi olmayan döviz satış işlemleri ve arbitraj işlemleri dışında kalan her türlü döviz satış işlemleri 2610 Döviz Alış ve Satışları Hesabı kullanılarak muhasebeleştirilir. Bu işlemler cari döviz satış kuru kullanılarak 2610 Döviz Alış ve Satışları hesabına kaydedilir. Gün sonunda, 2610 hesap bakiyesinin işlem tarihindeki cari döviz alış kuru üzerinden Yeni Türk Lirası karşılığı 26 00 Döviz Alış ve Satışları hesabına

devredilir. Böylece 26 10 hesap bakiyesinin sadece günlük alım satım kar veya zararını göstermesi sağlanır. Ay sonları itibariyle 2610 hesapta birikmiş tutarlar Kambiyo Evalüasyon Karları Hesabına aktarılır. TCMB cari döviz alış kurlarının üzerinde bir kurdan yapılan döviz satış işleminde oluşan lehte farklar ise Kambiyo Evalüasyon Karları Hesabına aktarılır. TCMB cari döviz alış kurlarından yapılan döviz satım işleminde ise kar veya zarar oluşmamaktadır, cari kurdan satılan dövizin karşılığı Yeni Türk Lirası ilgili hesaplara kaydedilir.

Örnek 6 B bankasına 2.5000 YTL anlaşma kurundan GBP 50,000 satılmıştır. TCMB cari döviz alış kuru 2.4500 YTL'dir.

_____ / _____	
76 DÖVİZ VAZİYETİ	50.000
80 HARIÇTEKİ MUHABİRLER	50.000
35 MEVDUAT HESABI	125.000
26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI GBP 50.000	125.000
_____ / _____	
49 MUVAKKAT KAR VE ZARAR	2.500
26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI	2.500
_____ / _____	

7.3.3. Efektif Alım Satım İşlemleri

TCMB'nca ilan edilen efektif alış kuruyla, efektif işlemlerinde uygulanan kur arasında doğan lehte veya aleyhteki farklar işlem bazında Kambiyo Evalüasyon Kar ve Zararı Hesabına kaydedilmektedir. Yeni Türk Lirası karşılığında efektif satın alındığında,

_____ / _____	
60 EFEKTİF DEPOSU	74 EFEKTİF VAZİYETİ
24 EFEKTİF ALIŞ VE SATIŞLARI	35 MEVDUAT HESABI
_____ / _____	

TCMB efektif alış kurlarının altında yapılacak her türlü efektif alış işleminde lehte oluşacak farklar kambiyo evalüasyon karları hesabına aktarılır.

24 EFEKTİF ALIŞ VE SATIŞLARI	49 KAMBIYO EVALÜASYON KARLARI
------------------------------	-------------------------------

Tersi durumda oluşan aleyhte farklar ise kambiyo evalüasyon zararları hesabına aktarılır.

49 KAMBIYO EVALÜASYON ZARARLARI	24 EFEKTİF ALIŞ VE SATIŞLARI
---------------------------------	------------------------------

Efektif alış kurlarının altında ya da üstünde bir kurdan yapılacak efektif satış işlemi sonucu doğan lehte veya aleyhte farklar Kambiyo Evalüasyon Karları veya Zararları hesabına aktarılır. Yeni Türk Lirası karşılığında efektif satılması durumunda muhasebe kayıtları;

74 EFEKTİF VAZİYETİ	60 EFEKTİF DEPOSU
35 MEVDUAT HESABI	24 EFEKTİF ALIŞ VE SATIŞLARI

Örnek 7 A Bankası'ndan EUR 50,000 efektif Yeni Türk Lirası karşılığında alınmıştır, TCMB efektif alış kuru 1.6000 YTL'dir. Anlaşma kuru ise 1.6200 YTL'dir.

60 EFEKTİF DEPOSU	50.000	74 EFEKTİF VAZİYETİ	50.000
24 EFEKTİF ALIŞ VE SATIŞLARI EUR 50.000	81.000	35 MEVDUAT HESABI	81.000
49 KAMBIYO EVALÜASYON ZARARLARI	1.000	24 EFEKTİF ALIŞ VE SATIŞLARI	1.000

7.3.4. Yabancı Para Cinsinden İştirakler

TCMB'nın yabancı para cinsinden iştirakleri Bank For International Settlements Basle'deki 10.000.000 SDR ile Society For Worldwide Interbank Financial Communication, SWIFT'deki 13.740 Euro'dan oluşur. Yabancı para hesaplarda takip edilen iştirakler, yıl sonlarında bilanço kurları üzerinden değerlemeye tabi tutulurlar.

7.3.5. Yabancı Para Cinsinden Menkul Kıymet Yatırımları

TCMB'nca yatırım amacıyla edinilen yabancı devlet tahvilleri ve hazine bonoları yurtdışı muhabirler nezdindeki muhafaza hesaplarında takip edilmektedir. Federal Reserve Bank of New York, DeutscheBundesBank, Bank For International Settlements Basle ve Euroclear Brussels nezdinde çeşitli devlet tahvili ve hazine bonusu varlıkları mevcuttur. Yabancı para cinsinden düzenlenmiş menkul kıymetler elde edilme maliyetleri ile yabancı para hesaplarda kayda alınır ve yıl sonlarında döviz pozisyonu içinde bilanço kurları üzerinden değerlemeye tabi tutulur.

Söz konusu menkul kıymetlerin satımı durumunda oluşan kar veya zarar işlem tarihindeki döviz alış kurları üzerinden Yeni Türk Lirasına çevrilerek Muvakkat Kar Zarar Hesabına aktarılır.

7.3.6. Özel Çekme Hakları İşlemleri

2002 yılında, Türkiye'nin Uluslararası Para Fonu'na üyeliğinden doğan mali işlemlerin açıklandığı protokol Hazine Müsteşarlığı ile TCMB tarafından imzalanmıştır. Protokol gereğince, Hazine Müsteşarlığı mali ajan sıfatıyla Uluslararası Para Fonu nezdinde Türkiye'yi temsil ederken, TCMB ise muhafaza kurumu olarak belirlenmiştir. Uluslararası Para Fonu nezdinde Hazine Müsteşarlığı adına tutulan özel çekme hakları hesabı İdare Merkezi'nde ve Uluslararası Para Fonu'nun Yeni Türk Lirası hesapları olan 1 ve 2 nolu hesaplar ile menkul kıymetler hesabı Ankara Şubesi'nde takip edilmektedir. 1 nolu hesap, Uluslararası Para Fonu'ndan alınan kredilerin Yeni Türk Lirası karşılıklarının takip edildiği geri ödeme hesabıdır. 2 nolu hesap ise Uluslararası Para Fonu ile yapılan işlemlere ilişkin masrafların

karşılıdığı hesaptır. Menkul kıymetler hesabı Hazine Müsteşarlığı tarafından Yeni Türk Lirası cinsinden kota yükümlülüğü, bütçe finansman amaçlı borç alımı ve her yıl 30 Nisan'da Uluslararası Para Fonu tarafından yapılan yeniden değerlemelere karşılık olarak verilen Devlet İç Borçlanma Senetleri bulunmaktadır. 1 ve 2 nolu hesaplar, TCMB bilançosunda Uluslararası Kuruluşlar Mevduatı kaleminde izlenirken, menkul kıymetler hesabındaki kıymetler nazım hesaplarda izlenir.

Özel çekme haklarının (SDR), sepet para birimi olması nedeniyle tahsilat ve ödemeler diğer para birimleri üzerinden gerçekleştirilir. Özel çekme haklarına ilişkin işlemler, döviz cinsinden diğer işlemler gibi muhasebeleştirilir, yabancı para tutarları sabit kur üzerinden takip edilen Döviz Vaziyeti Hesabına, Yeni Türk Lirası karşılıkları ise Döviz Alış ve Satışları Hesabına kaydedilir.

7.3.6.1. Uluslararası Para Fonu'ndan Rezerv ve Bütçe Amaçlı Kaynak Aktarımı

Uluslararası Para Fonu ile imzalanan Stand-By anlaşmaları çerçevesinde, aktarılan kaynakların rezerv ya da bütçe amaçlı olmasına göre TCMB'nca yapılan muhasebe kayıtları farklılaşmaktadır. Rezerv amaçlı olarak TCMB'na kaynak aktarıldığında, İdare Merkezince kredi tutarı Uluslararası Para Fonu nezdinde Türkiye adına tutulan ve TCMB nezdinde takip edilen özel çekme hakları hesabına borç kaydedilirken, kredi tutarının her yıl 30 Nisan'da Uluslararası Para Fonu'nca tespit edilen YTL/SDR paritesinden hesaplanan Yeni Türk Lirası karşılığı ise Fonun Ankara Şubesi nezdindeki 1 nolu hesabına devredilmektedir.

26-Döviz Alış ve Satışları Hesabı'na işlem tarihinde alınan kredinin TCMB'nca ilan edilen SDR alış kurundan hesaplanan Yeni Türk Lirası karşılığı, 76-Döviz Vaziyeti Hesabı'na ise döviz tutarı kaydedilmektedir. 26-Döviz Alış ve Satışları Hesabı'na cari kurdan kaydedilen Yeni Türk Lirası ile 1 nolu hesaba aktarılan Yeni Türk Lirası arasındaki lehte ya da aleythe oluşan kur farkları alacaklı ve borçlu transituar hesaplara kaydedilir, yıl sonunda ise Değerleme Hesabı'na aktarılır.

Lehte kur farkı oluşması durumunda İdare merkezince;

80- HARIÇTEKİ MUHABİRLER	76-DÖVİZ VAZİYETİ
26-DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI	29- MERKEZ HESABI
26-DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI	45-ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

Ankara Şubesinde;

29- MERKEZ HESABI	35-MEVDUAT HESABI Uluslararası Para Fonu 1 nolu Hesap
-------------------	--

kayıtları yapılır.

Bütçe amaçlı kaynak aktarımında ise kredi tutarı İdare Merkezi'nce Hazine Müsteşarlığı'nın Ankara Şubesi nezdindeki döviz hesabına devredilmekte ve Müsteşarlık kredi karşılığında TCMB'na Devlet İç Borçlanma Senedi vermektedir.

Bütçe amaçlı kredi alındığında İdare Merkezi'nce

80-HARIÇTEKİ MUHABİRLER	79-MERKEZ HESABI
-------------------------	------------------

Ankara Şubesi'nce

79-MERKEZ HESABI	85 76 –HAZİNE HESABI SDR Tutarı
------------------	------------------------------------

kayıtları yapılır.

Hazine Müsteşarlığı hesaplarına aktarılan kredi tutarının Müsteşarlık'ça Yeni Türk Lirası olarak talep edilmesi durumunda döviz satış işlemi yapılır.

85 76-HAZİNE HESABI

76-DÖVİZ VAZİYETİ

26 10 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI

35-MEVDUAT HESABI
Hazine Müsteşarlığı

Hazine Müsteşarlığı'nca kredi tutarının başka bir döviz cinsinden talep edilmesi durumunda, talep edilen dövizin TCMB'nın hariçteki muhabir hesaplarına alacak kaydedilmesini müteakip İdare Merkezi'nce Müsteşarlığın Ankara Şubesi nezdindeki döviz mevduat hesabına ilgili tutar aktarılır. Hazine Müsteşarlığı'nca Amerikan Doları talep edilmesi durumunda, İdare Merkezi'nce

80 HARIÇTEKİ MUHABİRLER

79 MERKEZ HESABI
Ankara Şubesi

Ankara Şubesinde;

79 MERKEZ HESABI

İdare merkezi

85 76-HAZİNE HESABI
Hazine Müsteşarlığı USD Hesabı

kayıtları yapılır.

7.3.6.2. Uluslararası Para Fonu'na Kredi Geri Ödeme İşlemleri

Uluslararası Para Fonu'ndan alınan bütçe ve rezerv amaçlı kredilerin geri ödeme takvimi Türkiye ile Fon tarafından imzalanan Stand-by anlaşmaları çerçevesinde düzenlenir. Kredi geri ödemelerine ilişkin muhasebe kayıtları, geri ödemenin TCMB ya da Hazine Müsteşarlığı'nca gerçekleştirilmesine göre değişmektedir. Özel çekme hakları sepet para birimi olduğundan, ödemeler başka para birimleri ile yapılmaktadır. TCMB tarafından yapılan geri ödemelerde SDR temini amacıyla yapılan döviz satışı ve transferi İdare Merkezi'nce yapılmaktadır. Geri ödeme tutarının Uluslararası Para Fonu'nca yıllık olarak belirlenen YTL/SDR paritesinden

Yeni Türk Lirası karşılığı Fon'un Ankara Şubesi nezdindeki 1 nolu hesabından alınır. İşlem tarihi ile SDR hesabının en son değerlendirildiği tarih arasında SDR kurunun değişmesi nedeniyle oluşan farklar SDR kur farkları hesabına kaydedilmektedir. Değerleme kuru ile Uluslararası Para Fonu tarafından belirlenen YTL/SDR paritesi hesaplanarak bulunan kur arasındaki farklardan geri ödeme tutarına isabet eden kısım 1 nolu hesaba ilişkin değerlendirme farkları hesabından düşülmektedir. SDR olarak alınan kredinin başka dövizlere dönüştürülmesinde veya ödemelerde SDR temini için yapılan arbitraj işlemlerinde ortaya çıkan kar ya da zarar arbitraj kar ve zararı hesabına kaydedilmektedir. Lehte kur farkı oluşması durumunda İdare Merkezi'nce

76-DÖVİZ VAZİYETİ	80-HARİÇTEKİ MUHABİRLER
29-MERKEZ HESABI	26-DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI
	45-ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR SDR Kur Farkı

Değerleme farkının iptali için;

26-DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI	29-MERKEZ HESABI
----------------------------	------------------

kayıtları yapılır ve Ankara Şubesi'nce ilgili hesaplara kaydedilir.

35-MEVDUAT HESABI	29-MERKEZ HESABI
29 - MERKEZ HESABI	35-MEVDUAT HESABI

Hazine Müsteşarlığı'nca yapılan geri ödemelerde, ödenen SDR kredisinin Yeni Türk Lirası karşılığı, işlem tarihinde TCMB tarafından ilan edilen cari SDR döviz alış kurundan hesaplanarak Ankara Şubesi'nce İdare Merkezi'ne devredilir. SDR karşılığında ödenecek dövizlerin satış işlemi İdare

Merkezi'nce yapılır. Geri ödenen SDR tutarı 76-Döviz Vaziyeti Hesabı'ndan düşülürken, döviz alış kuru üzerinden hesaplanan Yeni Türk Lirası karşılığı ise 26-Döviz Alış ve Satışları Hesabı'na kaydedilir. Hazine Müsteşarlığı'nca yapılan geri ödemelerde TCMB'nca SDR için sadece döviz alış kuru ilan edilmesi nedeniyle döviz satış işleminde döviz alış kuru kullanılmaktadır. Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan geri ödemeler cari kur üzerinden muhasebeleştiği için kur farkı oluşmaz.

Ankara Şubesi'nce

29- MERKEZ HESABI

35-MEVDUAT HESABI
Hazine Müsteşarlığı

İdare Merkezi'nce Hazine adına kredinin ödenmesi

76-DÖVİZ VAZİYETİ

80 – HARIÇTEKİ MUHABİRLER

29 –MERKEZ HESABI

26 10 -DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI

kayıtları yapılır.

7.3.7. Yabancı Para Cinsinden Türev İşlemler

TCMB'nda türev ürünlerle ilgili muhasebe politikaları 32 Nolu Finansal Araçlar Açıklama ve Sunuş ve 39 Nolu Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi uluslararası muhasebe standartları ve Avrupa Birliği'ne bağlı üye merkez bankaları için yayınlanmış olan yönerge hükümleri ve Türkiye muhasebe standartlarındaki konu ile ilgili hükümler dikkate alınarak oluşturulmuştur (Uzun, 2004, s.108-111).

Türev üründen kaynaklanan kazanç ve kayıpların kayda alınmasında ihtiyatlılık, gelir ve giderlerin ilgili oldukları dönemle ilişkilendirilmesinde dönemsellik ve finansal olayların muhasebe kayıtları alınmasında özün önceliği kavramları gözönünde bulundurulur. Türev sözleşme, TCMB'nin sözleşmeye taraf olduğu tarihte muhasebe kayıtlarına alınır. Sözleşme tarihinde gerçek bir ekonomik değer hareketine neden olan finansal olaylar

bilançoda, diğer finansal olaylar ise nazım hesaplarda izlenir. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde değerlerin makul ölçülere göre belirlendiği bir piyasanın olması koşulu ile rayiç değerler esas alınır.

Türev ürünler kayda alınırken, rayiç değer veya sözleşme değeri esas alınır. Sözleşme tarihi ile teslim tarihi arasında ve teslim tarihinden sonra meydana gelen değer değişimleri, türev aracın türüne göre ayrıca dikkate alınır ve dönem içinde veya dönem sonunda düzeltme kayıtları yapılır. Türev araç ilk kayda alınırken rayiç değer kullanılması durumunda, rayiç değer ile sözleşme değeri arasındaki fark prim ya da iskonto olarak işlem görür. Prim ve iskontolar, ayrı hesaplarda izlenir ve türev aracın kalan ömrü boyunca eşit tutar üzerinden dönem sonuçlarına yansıtılarak itfa edilir. Türev varlığın edinilmesi ile doğrudan ilgili olan giderler, varlığın maliyetine dahil edilir. TCMB'nın türev varlığın tamamı veya bir kısmı üzerindeki kontrol etme hakkını kaybetmesi durumunda, varlığın kontrol etme hakkı kaybedilen kısmı kayıtlardan çıkarılır. Türev ürünlerin kayda alınmasında veya kayıtlardan çıkartılmasında alınan ve verilen teminatlar da dikkate alınır, teminatlar niteliklerine göre asli veya nazım hesaplarda izlenir.

Spekülatif gelir amaçlı türev ürünlerde; borsa şeklinde organize olmuş bir piyasa varsa ve sözleşme konusu türev aracın rayiç değeri belirlenebiliyorsa, türev araçla ilgili olarak ortaya çıkan kar veya zararlar ortaya çıktığı dönemde sonuç hesaplarına kaydedilir. Türev ürün sözleşmesi sona erdiğinde türev araçla ilgili işlemlerin iptal ve iade kayıtları yapılır. Borsa şeklinde organize olmuş bir piyasa yoksa ve sözleşmeye konu türev ürünün rayiç değeri, makul bir ölçüye göre belirlenemiyorsa, vade sonuna kadar sonuç hesaplarına ve sözleşmenin yeniden değerlemesine ilişkin herhangi bir kayıt yapılmaz. Bu türev araçlar için rayiç değer üzerinden değerlendirme yapılmaz. Türev ürünle ilgili kar veya zarar ortaya çıktığı dönemde değil, sözleşmenin vadesinde kaydedilir. Türev ürünlerden doğan kar ve zararların tahakkuku türev aracın dayandığı finansal araçlardan kaynaklanan kar ve zararların tahakkuku işlemleri ile aynı biçimde yapılır. Döviz esaslı faiz oranı swapları, futures, forward sözleşmeleri ve diğer faiz oranlı işlemlerin her biri kalem bazında hesaplanır ve yeniden değerlendirilir. Döviz forward ve swap işlemleri TCMB'nda yapılan türev işlemlere örnektir. Forward işlemler vade

tarihine kadar nazım hesaplarda takip edilir. İşlem tarihi ile vade arasında oluşan gerçekleşmemiş kar ve zararlar transituar hesaplarda izlenir, gelir ve gider hesaplarına yansıtılmaz. Swap işlemi, spot ve forward işleminden oluşur. Yeni Türk Lirası karşılığı döviz swabı ve döviz karşılığı döviz swabı olmak üzere ikiye ayrılır. YTL karşılığı döviz swabı işlemi, YTL karşılığı döviz deposu işlemleri olarak da adlandırılmaktadırlar. Bu işlemde spotta yabancı paralar Yeni Türk Lirası karşılığında alınıp belirli bir vade sonunda tekrar satılmaktadır. Vade sonunda her iki taraf da borç verdiği para cinslerini geri alırken, borçlandığı para cinsi üzerinden faiz ödemektedir. TCMB nadiren diğer bankalar ile döviz karşılığında döviz swabı yapar (TCMB Teftiş Kurulu Başkanlığı, 1999, s.211-220). 31.12.2003 itibariyle TCMB'nın taraf olduğu döviz forward veya swap işlemi bulunmamaktadır. TCMB'nda döviz forward işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde, vade başlangıcında, alınan döviz için;

50- NAZIM HESAPLAR

50 09 22 ... - Döviz Forward İşlemlerinden Borçlular
(İlgili Banka)

50- NAZIM HESAPLAR

50 12 22 ... - Döviz Forward İşlemlerinden
Alacaklar
Takip Hesabı(TCMB)

Satılan döviz için muhasebe kaydı;

50- NAZIM HESAPLAR

50 12 23 ... - Döviz Forward
İşlemlerinden Borçlar Takip Hesabı(TCMB)

50- NAZIM HESAPLAR

50 09 23 ---
Döviz Forward İşlemlerinden Alacaklılar
(İlgili Banka)

Forward işlemlerinde kar veya zarar vade sonunda oluşacağından, vade başlangıç tarihinde alınan dövizin Yeni Türk Lirası karşılığının satılan dövizin Yeni Türk Lirası karşılığından büyük olması durumunda gerçekleşmemiş bir kar söz konusu olup, gerçekleşmemiş kar için;

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

42 03 22 ... - Forward İşlemleri Değer Artış Farkları Takip Hesabı

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

45 13 22 ... - Forward İşlemleri Değer Artışları

Küçük olması durumunda gerçekleşmemiş bir zarar söz konusu olup, gerçekleşmemiş zarar için muhasebe kaydı;

_____ / _____

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
42 03 23 ... - Forward İşlemleri Değer Azalışları

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
45 13 23 ... - Forward İşlemleri Değer
Azalış Farkları Takip Hesabı

_____ / _____

TCMB döviz alış kurlarında meydana gelen değişiklikler dolayısıyla, gerçekleşmemiş kar ve zararın takip edildiği 42 ve 45 hesapların güncellenmesi için vade başlangıcında gerçekleşmemiş bir kar söz konusu ise, takip eden günde gerçekleşmemiş kar miktarında artış olması durumunda, artan miktar için;

_____ / _____

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
42 03 22 ... - Forward İşlemleri Değer
Artış Farkları Takip Hesabı

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
45 13 22 ... - Forward İşlemleri Değer Artışları

_____ / _____

Takip eden günde gerçekleşmemiş kar miktarında azalış olması durumunda, azalan miktar için;

_____ / _____

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
45 13 22 ... - Forward İşlemleri Değer Artışları

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
42 03 22 ... - Forward İşlemler
Değer Artış Farkları
Takip Hesabı

_____ / _____

Takip eden günlerde gerçekleşmemiş karın gerçekleşmemiş zarara dönüşmesi halinde, öncelikle daha önce gerçekleşmemiş kar için yapılan kaydın kapatılmasını teminen;

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
45 13 22 ... - Forward İşlemleri Değer Artışları

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
42 03 22 ... - Forward İşlemleri
Değer Artış Farkları
Takip Hesabı

Gerçekleşmemiş zarar için;

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
42 03 23 ... - Forward İşlemleri Değer Azalışları

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
45 13 23 ... - Forward İşlemleri Değer
Azalış Farkları Takip Hesabı

kayıtları yapılarak 42 ve 45 hesapların ters bakiye vermemesi sağlanır.Vade başlangıcında gerçekleşmemiş bir zarar söz konusu ise, takip eden günde gerçekleşmemiş zarar miktarında artış olması durumunda, artan miktar için;

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
42 03 23 ... - Forward İşlemleri Değer Azalışları

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
45 13 23 ... - Forward İşlemleri Değer
Azalış Farkları Takip Hesabı

Takip eden günde gerçekleşmemiş zarar miktarında azalış olması durumunda, azalan miktar için;

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
45 13 23 ... - Forward İşlemleri
Değer Azalış Farkları
Takip Hesabı

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
42 03 23 ... - Forward İşlemleri Değer Azalışları

Takip eden günlerde gerçekleşmemiş zararın gerçekleşmemiş kara dönüşmesi halinde, öncelikle daha önce gerçekleşmemiş zarar için yapılan kaydın kapatılmasını teminen;

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

45 13 23 ... - Forward İşlemleri Değer Azalış Farkları Takip Hesabı

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

42 03 23 ... - Forward İşlemleri Değer Azalışları

Gerçekleşmemiş kar için;

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

42 03 22 - Forward İşlemleri Değer Artış Farkları Takip Hesabı

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

45 13 22 -Forward İşlemleri Değer Artışları

kayıtları yapılarak 42 ve 45 hesapların ters bakiye vermemesi sağlanır. Vade sonunda, 42 ve 45 Hesaplarda takip edilen gerçekleşmemiş kar ve zarar hesaplarının kapatılmasını teminen;

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

45 13 23 ... - Forward İşlemleri Değer
Azalış Farkları Takip Hesabı

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

42 03 23 ... - Forward İşlemleri
Değer Azalışları

45- ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

45 13 22 ... - Forward İşlemleri Değ.Art.

42- BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

42 03 22 ... - Forward İşlemleri Değ.Art.Fark.T.H

kayıtları yapılır. Vade başlangıcında alınan ve satılan dövizlerin kaydedildiği nazım Hesapların kapatılmasını teminen, satılan döviz için,

50- NAZIM HESAPLAR

50 09 23 ... - Döviz Forward
İşlemlerinden Alacaklılar
(İlgili Banka)

50- NAZIM HESAPLAR

50 12 23 ... - Döviz Forward
İşlemlerinden Borçlar
Takip Hesabı (TCMB)

Alınan döviz için,

50- NAZIM HESAPLAR

50 12 22 ... - Döviz Forward
İşlemlerinden Alacaklar
Takip Hesabı(TCMB)

50- NAZIM HESAPLAR

50 09 22 ... - Döviz Forward
İşlemlerinden Borçlular
(İlgili Banka)

kayıtları yapılır.

Döviz Forward işlemlerine ilişkin olarak, dövizlerin alış ve satışlarını teminen;

80- HARIÇTEKİ MUHABİRLER

Alınan Döviz

80- HARIÇTEKİ MUHABİRLER

Satılan Döviz

76- DÖVİZ VAZİYETİ

Satılan Döviz

76- DÖVİZ VAZİYETİ

Alınan Döviz

26- DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI

Alınan Döviz

26- DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI

Satılan Döviz

kaydı yapılır.

Forward işlemlerinde kar veya zarar vade sonunda oluşacağından, vade sonundaki TCMB cari alış kurlarından alınan dövizin Yeni Türk Lirası karşılığının, satılan dövizin Yeni Türk Lirası karşılığından, büyük olması durumunda oluşacak kar için muhasebe kaydı;

26- DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI

26 00 – 000
Alınan Döviz

49-MUVAKKAT KAR VE ZARAR

49 01 41 ... - Forward İşlemleri Kârı

Küçük olması durumunda oluşacak zarar için muhasebe kaydı;

49-MUVAKKAT KAR VE ZARAR

49 05 41 ... - Forward İşlemleri Zararı

26- DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI

Alınan Döviz

7.3.8. Yabancı Para Cinsinden Varlık ve Yükümlülüklerin Değerlemesi

Yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi yılın son iş günü, TCMB'nca ilan edilen cari alış kurları esas alınarak yapılmaktadır. Döviz ve efektif varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi işlemi Döviz ve Efektif Vaziyeti ve Döviz ve Efektif Alım Satım Hesapları kullanılarak yapılır. İdare merkezince Döviz ve Efektif Vaziyeti Hesaplarındaki her döviz ve efektif cinsine ait dönem sonu bakiyelerinin bilanço kurlarıyla değerlendirilmesi ile hesaplanan Yeni Türk Lirası değerlerinin, Döviz Alım Satım ve Efektif Alım Satım Hesabında yine aynı döviz ve efektif cinsleri için kayıtlı Yeni Türk Lirası değerleri ile karşılaştırılması sonucu oluşan farklar, gerçekleşmemiş lehte veya aleythe kur farklarını oluşturur.

TABLO. 7.1. DÖVİZ HESAPLARININ DEĞERLEMESİ (YTL)

Döviz Cinsi	Döviz Miktarı	Değerleme Kuru	Değerleme Tutarı	26 Hesap Bakiyesi	Lehte Kur Farkı	Aleythe Kur Farkı
USD	5.000	1.5000	7.500	5.000	2.500	
GBP	6.000	2.6000	15.600	12.800	2.800	
EUR	3.000.	1.7000	5.100	3.500	1.600	
YEN	20.000	1.2800	25.600	27.200		1.600
CHF	1.000	2.0000	2.000	3.500		1.500

Tablo 7.1. döviz alış ve satışları hesaplarının değerlendirilmesi sonucu oluşan lehte ve aleythe kur farklarını göstermektedir. Lehte ve aleythe kur farkları için;

26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI HESABI

45-ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
Kur Farkları

42 BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
Kur Farkları

26 DÖVİZ ALIŞ VE SATIŞLARI HESABI

Değerleme işlemi şubeler tarafından hem döviz hem de efektif varlık ve yükümlülükleri için yapılarak oluşan lehte veya aleyhte kur farkları ise değerlendirme hesabına aktarılmak üzere şubeler tarafından İdare Merkezine dekont edilir. Döviz ve efektifler ile ilgili doğan lehte kur farkının İdare Merkezine dekont edilmesi;

29 MERKEZ HESABI
İdare Merkezi

45-ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR

Aleyhte kur farkının İdare Merkezine dekont edilmesi;

42 BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR

29 MERKEZ HESABI
İdare Merkezi

İdare Merkezince transituar hesaplara kaydedilen gerçekleşmemiş kur farklarının yıl sonu bakiyeleri değerlendirme hesabına aktarılmaktadır.

16 DEĞERLEME HESABI

42-BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
Kur Farkları

45 ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
Kur Farkları

16- DEĞERLEME HESABI

24 Efektif Alış ve Satışları Hesabı ve 74 Efektif Vaziyeti Hesabı'ndaki efektif ve Yeni Türk Lirası bakiyeler yıl sonunda şube hesaplarında kalırken, 26 Döviz Alış ve Satışları Hesabı ve 76 Döviz Vaziyeti Hesabının yıl sonu döviz ve YTL bakiyeleri ise 29-Merkez Hesabı ve 79-Kambiyo Merkez Hesabı borcu ya da alacağı ile İdare Merkezine devredilmektedir. SDR işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde yabancı para cinsinden işlemler muhasebesindeki esaslar geçerli olmakla birlikte TCMB'nin SDR yükümlülüklerinin değerlendirilmesi farklılık göstermektedir. Banka Meclisi'nin 2002 tarih, 8280/17879 nolu kararı uyarınca Uluslararası Para Fonu tarafından rezerv desteği amacıyla

TCMB'na aktarılan kredilerin ay sonları itibariyle cari kurlardan değeri lenmesi ve oluşan lehte ve aleythe kur farklarının değeri leme hesabından karşılanmak üzere 1 ve 2 nolu hesaplara yansıtılması öngörülmüştür. 1 nolu hesap değeri leme farkları 35 03 01 011 ve 2 nolu hesap değeri leme farkları 35 03 01 012 nolu hesaplara aktarılmaktadır. Borçlu ve alacaklı transituar hesaplarda izlenen lehte ve aleyhte kur farkları yıl sonunda Değeri leme Hesabı'na aktarılır. 1 nolu hesap değeri leme işleminde, lehte fark oluşması durumunda İdare Merkezince

_____ / _____
29 MERKEZ HESABI
45 ALACAKLI TRANSİTUAR HESAPLAR
SDR Kur Farkı
_____ / _____

Ankara Şubesi'nce

_____ / _____
35 MEVDUAT HESABI
29 MERKEZ HESABI
_____ / _____

Aleyhte fark oluşması durumunda İdare Merkezince

_____ / _____
42-BORÇLU TRANSİTUAR HESAPLAR
SDR Kur Farkı
29 MERKEZ HESABI
_____ / _____

Ankara Şubesi'nce

_____ / _____
29 MERKEZ HESABI
35 MEVDUAT HESABI
_____ / _____

kayıtları yapılır.

Yıl sonu itibariyle yapılan yabancı para değeri leme işleminde bir diğeri istisna Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun talebi üzerine Hazine Müsteşarlığı'nca ihraç edilen USD Dövizli Özel Tertip Devlet Tahvilinin, teminata alınması karşılığında TCMB'nca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na kullandırılan Türk Lirası kredinin endekslenmiş olduğu döviz tutarı esas alınarak ay sonları itibariyle değeri lenmesidir. Söz konusu krediye ilişkin değeri leme farkları Değeri leme Hesabı ile karşılıklı çalışan Diğeri Aktifler veya Diğeri Pasifler Hesaplarından birinde takip edilmektedir.

7.4. Kur Farkı Muhasebesi Esasları

TCMB’nda altın ve yabancı para varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi ve muhasebeleşmesi sürecinde kur farkları oluşmaktadır. TCMB’nda altın varlık ve yükümlülükleri üç ayda bir Londra altın borsasına göre değerlendirilirken, yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükler yıl sonunda TCMB tarafından ilan edilen cari alış kurları üzerinden değerlendirilir. Altın mevcutlarının değerlendirilmesinden kaynaklanan kur farkları, hem 1 ons altının Londra altın borsası’ndaki Amerikan Doları cinsinden ifade edilen değerinin değişmesinden hem de Yeni Türk Lirasının Amerikan Doları cinsinden değerinin değişmesinden etkilenmektedir. Değerleme işlemi sonucu oluşan gerçekleşmemiş kur farkları transituar hesaplara kaydedilirler ve bilançoda Değerleme Hesabı’nda yer alırlar. Kur değişimlerine dayalı gerçekleşmeyen gelir ve giderler gelir olarak nitelendirilmez ve gerçekleşmemiş gelirler ile giderlerin birbirine mahsubu yapılmamaktadır. Tüm gerçekleşen ve tahakkuk eden gelir ve giderler ise Kar ve Zarar hesabına alınmaktadır. Kayda alındığı dönemi izleyen hesap döneminde sonuçlanan altın veya yabancı para cinsinden işlemler nedeniyle doğan kur farkları da yıl boyunca transituar hesaplarda izlenirler ve yıl sonunda Değerleme Hesabı’na aktarılırlar.

7.4.1. Değerleme Hesabı

1211 Sayılı TCMB Kanunu’nun yeniden değerlendirme farkları ile ilgili 61. maddesi uyarınca, Türk Lirası değerinin değişmesi nedeniyle TCMB’nin aktif ve pasifindeki altın ve dövizlerin yeniden değerlendirilmesi sonucu oluşan gerçekleşmemiş gelir ve giderler geçici bir hesapta izleneceği, bu gelir ve giderlerin gerçekleşmesi halinde, gerçekleşen tutarlar kar ve zarar hesabına aktarılarak, bu hesaptan dağıtım tabi tutulacağı belirtilmiştir.² Kur farkları daha önce İtfaya Tabi Hesaplar ve Aktifleştirilen Alacaklar Hesabında izlenirken, 4 Eylül 2001 tarihli Banka Meclisi kararıyla söz konusu hesap XII-Değerleme Hesabı adını almıştır. İdare Merkezinde tutulan bu hesap altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin kompozisyon ve büyüklüğüne göre aktif ya da pasif nitelikli olabilmektedir.

² 25.4.2001 tarih, 4651 Sayılı Kanun ile değiştirilen şekli

Pasifteki değerleme hesabı, TCMB bilançosunun aktif ve pasifinde yer alan altın, döviz ve efektiflerin yeniden değerlendirilmesinden doğan kur farkının lehte olması durumunda izlendiği hesaptır. Kur farkları aleyhte olduğunda değerleme hesabı bilançonun aktifinde yer almaktadır.

Günlük olarak hazırlanan TCMB bilançosunda Değerleme Hesabı kur hareketlerine göre değişmekle beraber herhangi bir muhasebe kaydı yaratılmaz. Altın ve yabancı para varlık ve yükümlölük tutarlarının, o gün için ilan edilen cari döviz alış kurları ile çarpılarak bulunan Yeni Türk Lirası değerlerinin daha önce sabit kurdan kayda alınmış olan söz konusu hesapların Yeni Türk Lirası değerinden büyük ya da küçük olmasına göre Değerleme Hesabı otomatik olarak hesaplanmaktadır. Yıl boyunca gerçekleşmemiş kur farkları transituar hesaplarda izlenmekte yıl sonunda ise transituar hesaplarda yer alan tüm gerçekleşmemiş lehte ve aleyhte kur farkları Değerleme Hesabı'na devredilmektedir. Yıl sonu itibariyle Değerleme Hesabı'nın bakiyesi ise bir sonraki yıla devreder.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NDA ALTIN VE YABANCI PARA DEĞERLEMESİ VE KUR FARKI MUHASEBESİ UYGULAMASININ İRDELENMESİ

8.1. TCMB Uygulamaları ile Türkiye Mevzuatının Karşılaştırılması

Değerleme ve kur farkları ile ilgili Türkiye mevzuatı incelendiğinde, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile Türkiye'de kambiyo işlemlerine ilişkin genel kuralların belirlendiği gözlemlenmektedir. Söz konusu Karar'da kur farkları ile ilgili olarak döviz tevdiat ve altın depo hesapları nedeniyle doğacak lehte ve aleyhte kur farklarının ilgililere ait olması hükmü getirilmiştir. Türk Ticaret Kanunu değerlemeyi tanımlamış ve şirket bilançolarının çıkarılmasında uygulanacak değerlendirme ölçülerini belirlemiştir. Türk Ticaret Kanunu'nda kur farkları ve muhasebesine yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. Vergi Usul Kanunu'nda ise değerlendirme ve değerlendirme ölçülerinin detaylı tanımları ve işletmelere dahil iktisadi kıymetler için öngörülen değerlendirme ölçüleri açıklanmaktadır. Vergi Usul Kanunu kur farklarının kar zarara intikalini öngörmektedir. Buna ilaveten Maliye Bakanlığı yayınladığı tebliğler ile kur farklarının hangi hallerde gider olarak yazılması gerektiği hususunu açıklığa kavuşturmuştur.

TCMB, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar çerçevesinde yabancı paraların Türk Parası karşısındaki değerini belirlemekte ve ilan ettiği kurları yabancı paraların kayda alınmasında ve değerlemesinde kullanmaktadır. Maliye Bakanlığı'nca yapılan düzenlemelerde de TCMB'nca ilan edilen kurların yabancı paraların değerlendirilmesinde kullanılacağı ve kurlardaki değişiklik nedeniyle yabancı paraların Yeni Türk Lirası karşılıklarında meydana gelen artış ve azalışların kar zarara intikal ettirileceği belirtilmiştir. VUK 263. madde uyarınca altın borsa değeri ile değerlendirilmektedir. Değerleme farkları ise dönem kar zararına

yansıtılır. VUK 280. madde uyarınca yabancı paraların, yabancı para ile olan alacak ve borçların değerlemesi borsa rayicine göre yapılacaktır. Ancak yabancı paraların işlem gördüğü bir borsa Türkiye’de bulunmadığından bu hüküm uygulanmamaktadır. Diğer taraftan 4369 Sayılı Kanun hükümlerine göre yabancı para cinsinden menkul kıymetler için genel değerlendirme ölçüsü borsa değeridir ancak hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirilir. TCMB’nın yabancı para cinsinden sahip olduğu menkul kıymetlerde yurtdışı piyasalardaki rayiç bedelleri üzerinden kayda alınmakta ve değerlendirilmektedir. Türev işlemlerin değerlendirilmesi ise VUK’nda ele alınmamıştır.

BDDK ve SPK tarafından altın, yabancı para ve yabancı para cinsinden finansal araçların değerlendirilmesi konusunda yayınlanan tebliğler ile sırasıyla bankalar ve halka açık şirketlerde değerlemeye ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Bankalarca uygulanan değerlendirme esasları çerçevesinde altın yabancı para kabul edilir ve değerlendirilmesi borsada oluşan fiyatlar üzerinden yapılır. Yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin ise bankalar tarafından ilan edilen cari döviz alış kurları üzerinden değerlendirilmesi öngörülmüştür. Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İske ve Kurallar Hakkında Tebliğ’e göre dövize dayalı işlemler işlem tarihinde geçerli kurlar üzerinden muhasebeleştirilir ve değerlendirme gününde borsa kuruyla, borsa kuru yoksa TCMB’nca ilan edilen kurlar üzerinden değerlendirilir. Altın ve diğer kıymetli madenlerin işlem gördükleri borsadaki değerlendirme gününden önceki 5 iş günü boyunca oluşan fiyatların ortalaması ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

Finansal araçların değerlendirilmesi ile ilgili tebliğler uyarınca finansal varlıklar, alım satım amaçlı, işletme kaynaklı kredi ve alacaklar, satılmaya hazır varlıklar ve vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar olarak dört kategoriye ayrılmış ve alım satım amaçlı finansal varlık ve yükümlülüklerin rayiç değerleri ile diğerlerinin ise iskonto edilmiş maliyet değerleri veya elde edilme maliyetleri ile değerlendirilmeleri öngörülmüştür. Finansal varlık ve yükümlülüklerin yabancı para cinsinden olması durumunda ise kur değişim etkilerinin muhasebeleştirilmesine yönelik hükümler uygulanacaktır. TCMB’nın altın mevcutları üç aylık dönemler itibarıyla Londra Altın Borsasındaki fiyatlar esas alınarak değerlendirilirken, yabancı para cinsinden

varlık ve yükümlülükler değerlendirme tarihinde TCMB'nca ilan edilen kurlar üzerinden yapılır. Finansal varlık ve yükümlülükler rayiç değerleri üzerinden kayda alınırlar.

Türkiye'de kur farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda başlıca düzenlemeler BDDK tarafından yayınlanmış olan 11 Sayılı Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı, SPK'nca yayınlanan Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ ve Türkiye Muhasebe Standardı 12 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesidir. Her üç düzenleme de Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Yabancı Para Kurlarındaki Değişimlerin Etkileri ile benzer hükümler içermektedir. Söz konusu düzenlemelerde, yabancı para cinsinden işlemlerin işlem tarihindeki kurlardan kayda alınacağı, işlemin kayda alındığı tarih ile sonuçlandığı tarih veya finansal tabloların düzenlendiği tarih arasında yabancı para kurlarındaki değişimlerin kur farkına neden olacağı belirtilmiş ve parasal kalemlerden kaynaklanan kur farklarının ilgili dönemde gelir tablosunda raporlanması öngörülmüştür. Sonuçlanmış işlemlerden kaynaklanan kur farkları ile sonuçlanmamış işlemlerden kaynaklanan kur farkları arasında bir ayırım yapılmamıştır. Her bilanço tarihinde, yabancı para parasal kalemlerin kapanış kurları üzerinden, yabancı para tarihi maliyeti ile kayıtlarda izlenen parasal olmayan kalemlerin işlemin gerçekleştiği tarihteki kurlar üzerinden ve yabancı para rayiç değeri ile kayıtlarda izlenen parasal olmayan kalemlerin rayiç değerinin belirlendiği tarihteki kurlarla değerlendirilmesi gerekmektedir. Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ'e göre parasal olmayan bir kalemlerle ilgili kazanç ve kayıpların özsermaye ile ilişkilendirildiği durumlarda kur farkları da özsermaye de izlenmeli, ancak kazanç ve kayıplar gelir tablosu ile ilişkilendiriliyorsa kur farkları da gelir tablosunda yer almalıdır.

Diğer taraftan, yabancı işletmelerdeki net yatırımlardan ve yabancı işletmeler ile uzun vadeli alacak ve borçlardan kaynaklanan kur farklarının ise özkaynaklar altında bir kalemlerle izlenmesi ve net yatırım elden çıkarıldığında veya uzun vadeli alacak veya borç ilişkisi sona erdiğinde gelir ya da gider olarak raporlanması gerektiğine yer verilmiştir. 11 Sayılı Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı ve TMS-12 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi standardının kur farklarının aktifleştirilmesine yönelik

getirdiği düzenlemeye göre, önemli lde bir devalüasyon veya paranın değer kaybı sonunda ortaya çıkan olumsuz kur farklarından finansal korunmanın mümkün olmadığı ve yabancı para cinsinden tutarı belirlenmiş varlıkların alımından doğan borçların etkilendiği durumda oluşan kur farkları ek maliyet olarak ilgili varlıkların elde edilme maliyetlerine eklenebilir. TCMB'nda 1211 Sayılı TCMB Kanunu gereğince altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin yeniden değerlenmesi sonucu oluşan gerçekleşmemiş lehte ve aleyhte kur farkları geçici bir hesapta izlenerek dağıtıma tabi tutulmamakta ve kur farkı gelir ve giderleri gerekleştiklerinde kar zarar hesabına aktarılmaktadırlar. Altın ve yabancı para varlık ve yükümlülüklerinden kaynaklanan kur farkları aktifleştirilmemektedir.

8.2. TCMB Uygulamaları ile Banka Uygulamalarının Karşılaştırılması

Türkiye'de 4389 sayılı Bankalar Kanunu çerçevesinde faaliyet gösteren bankalardaki altın ve yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve değerlenmesi TCMB uygulamaları ile paralellik göstermektedir. Hem bankalar hem de TCMB altın ve yabancı para cinsinden işlemleri işlem tarihindeki fiyat veya kurlardan yabancı para hesaplarına kaydetmekte, aynı zamanda altın ve yabancı paranın Yeni Türk Lirası değerini işlem tarihindeki fiyat veya kurlardan hesaplayarak alım satım hesaplarına kaydetmektedir. Ancak buradaki temel fark, banka işlemlerinin ticari amaçlı, TCMB'ndaki işlemlerin ise para politikası çerçevesinde altın ve döviz rezervlerinin yönetimi amacıyla yapılan işlemler olmasıdır. Bankalar, altın mevcutlarını değerlerken İstanbul Altın Borsası'nda oluşan fiyatları kullanmakta, TCMB ise Londra Altın Borsası'nda oluşan fiyatlar üzerinden işlem yapmaktadır.

Yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebe kayıtlarının yaratılmasında ve yabancı para hesapların değerlenmesinde bankalar ve TCMB kendi ilan ettikleri kurları kullanmaktadırlar. Hem bankalar hem de TCMB yabancı para cinsinden türev işlemleri vadeye kadar nazım hesaplarda takip etmektedirler. TCMB halihazırda altın cinsinden türev işlemler yapmamaktadır. Bankalarda işlem bazında kambiyo kar zararı, efektif veya döviz satım işlemlerinde alış ve satış kurları arasındaki fark

üzerinden hesaplanır, bu uygulama ile yabancı para satımından elde edilen işlem karı ile Yeni Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısındaki değerinin değişmesi sonucu oluşan kar veya zararın ayrıştırılması hedeflenmektedir. TCMB'nda da altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükler için değerlendirme işlemi yapılmaktadır, değerlendirme işlemi sonucu oluşan gerçekleşmemiş kur farkları TCMB'nda değerlendirme hesabında yer alırken, bankalar bu farkları ticari kar zarar olarak ele almakta ve kambiyo karı veya zararı olarak muhasebeleştirmektedirler.

Ancak, yabancı para cinsinden iştirakler, bağlı ortaklıklar olması durumunda bankalar bu hesaplar ile ilgili kur farklarını özsermaye altında izleme seçeneğine sahipken, TCMB'nın iştiraklerine ilişkin kur farkları da değerlendirme hesabına aktarılmaktadır. Bankalar reeskont amaçlı yaptıkları günlük değerlendirme kayıtlarını iptal ederken, ay ve yıl sonlarında yaptıkları değerlendirme işlemleri sonucu oluşan kambiyo kar ve zararı kesin olmaktadır. TCMB'nda ise yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükler yıl sonlarında, altın mevcutları ise üç ayda bir değerlemeye tabidir.

8.3. TCMB Uygulamaları ile Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi Uygulamalarının Karşılaştırılması

Altın ve yabancı para değerlemesi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda ABDMBS ile TCMB uygulamaları yabancı paraların kayda alınması ve değerlendirilmesinde benzer iken, kur farklarının muhasebeleştirilmesinde birbirinden farklılaşmaktadır. ABDMBS'ne ait altın veya özel çekme hakları varlık veya yükümlülüğü bulunmamaktadır. Altın sertifikaları, özel çekme hakları sertifikalarında olduğu gibi, ABD Hazinesinin talebiyle işlem görmektedir. Altın sertifikalarının dayandığı altınların değeri kanunla 1 troy ons altın \$42.22 olarak belirlenmiştir ve ABDMBS'nde herhangi bir değerlemeye tabi tutulmamaktadır.

Buna karşın TCMB, altın mevcutlarını üç ayda bir, özel çekme haklarına ilişkin yükümlülüklerini ise ay sonlarında değerlemektedir. Hem TCMB hem de ABDMBS'nde yabancı para cinsinden işlemler işlem tarihinde cari kurlardan kayda alınırken, TCMB kendi ilan ettiği kurları, ABDMBS ise

cari piyasa kurlarını kullanmaktadır. TCMB ile ABDMBS arasındaki temel fark yabancı paraların değerlemesi sonucu oluşan kur farklarının ABDMBS'nde gerçekleşmiş olup olmadığına bakılmaksızın ilgili dönemin gelir tablosunda raporlanmasıdır. Dolayısıyla, ABDMBS'nde değerlendirme hesabı yoktur, yalnızca swap ve depolama anlaşmalarının değerlendirilmesi sonucu oluşan gerçekleşmemiş kur farkları uygun görüldüğünde Kur Dönüşüm Yükümlülüğü hesabında gösterilmektedir.

FMSK'nun 52 nolu Yabancı Para Dönüşümü standardını uygulayan ABDMBS'nde işlemin sonuçlanmış olup olmamasının kur farklarının raporlanması açısından bir önemi yoktur. Ancak işlemin sonuçlandığı dönemde oluşan kur farkları da ilgili dönemin gelir tablosunda yer alır. FMS 52'e göre gerçekleşmemiş gelir ve gider kalemlerinin gelir tablosunda yer alması finansal tablo kullanıcılarına ek bilgi sağlamaktadır.

8.4. TCMB Uygulamaları ile Avrupa Merkez Bankası Uygulamalarının Karşılaştırılması

AMB ve AMBS'nde genel değerlendirme prensibi cari piyasa fiyat ve döviz kurlarının kullanılmasıdır. AMB'de altın mevcudunun değerlendirilmesi ve altın kur farklarına yönelik uygulama TCMB ile çok benzerdir. Altın mevcudu, değerlendirme günündeki 1 ons altının USD değeri EUR'ya dönüştürülerek değerlendirilir ve oluşan kur farkları altın değerlendirme hesabına aktarılır. TCMB ve AMB türev ürünleri bilanço dışında takip etmektedir, AMB'nde yabancı para cinsinden türev işlemler yabancı para kazanç ve kayıplarının hesaplanması amacıyla ilgili yabancı para pozisyonuna eklenirler. Altın ve yabancı paralar için gerçekleşmiş kur kazanç veya kayıplarının hesaplanmasında kullanılmak üzere AMB'de ortalama maliyet yöntemi kullanılmaktadır. AMB ve AMBS'nde yabancı paralar değerlendirme gününde AMB'nca ilan edilen kurlar üzerinden değerlendirilir ve gerçekleşmemiş kur kazançları değerlendirme hesabına aktarılır. Yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin piyasa fiyatına göre değerlendirilmesi, kur değerlemesinden ayrı olarak gösterilir. AMB'nde gerçekleşmemiş kazançlar değerlendirme hesabına aktarılırken, gerçekleşmemiş zararlar ise gider olarak sonuç hesaplarına yansıtılmaktadır. Eurosistemde yalnızca gerçekleşmiş kazanç ve kayıplar doğrudan kar zarar hesabına

aktarılır. AMB'ndaki muhasebe uygulamaları çoğunlukla uluslararası muhasebe standartlarına dayanmakla birlikte, yabancı para değerlemesinden doğan kur kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilmesi konusunda UMS 21'in öngördüğü yöntemi kabul etmemiştir. Bunun nedeni ise AMB'nin döviz riskine açık yabancı para portföyünün bulunması ve Eurosystemde merkez bankalarının operasyonel ve finansal açıdan bağımsız olmaları gerekliliği gözönüne alınarak ihtiyatlılık prensibine verilen önemdir. Eurosystem anlayışında, ihtiyatlılık prensibi, gerçekleşmemiş kazançların dağıtılmaması, buna karşın gerçekleşmemiş zararların yıl sonunda gider olarak kaydedilmesi ve ilerleyen dönemlerde tersine mahsup yapılmaması, ve yabancı para ve altınların değerlemesi sonucu oluşacak gerçekleşmemiş gelir ve giderlerin birbirine mahsup edilmemesi ile sağlanmaktadır. Ancak ihtiyatlılık prensibinin uygulanması aynı zamanda gizli rezervler yaratılmasını ya da varlıklar ile gelirin olduğundan az gösterilmesini kabul etmemektedir. Eurosysteme getirilen en önemli eleştiri, ihtiyatlılık prensibi üzerine yapılan aşırı vurgu nedeniyle kar dağıtım politikalarının gelir ölçümünü etkilemesidir (Accounting Standards for Central Banks, 2003, s.135-145).

8.5.TCMB Uygulamaları ile Uluslararası Muhasebe Standartları Hükümlerinin Karşılaştırılması

TCMB'nda finansal varlık ve yükümlülükler UMS 39'a uygun olarak rayiç değer üzerinden kayda alınmaktadır. Türev ürünlerden kaynaklanan kazanç ve kayıpların kayda alınmasında ihtiyatlılık, gelir ve giderlerin ilgili oldukları dönemle ilişkilendirilmesinde dönemsellik ve finansal olayların muhasebe kayıtları alınmasında özün önceliği kavramları gözönünde bulundurulur. Finansal araçlar, UMS 39'a uygun olarak TCMB'nin sözleşmeye taraf olduğu tarihte muhasebe kayıtlarına alınır. Sözleşme tarihinde gerçek bir ekonomik değer hareketine neden olan finansal olaylar bilançoda, diğer finansal olaylar ise nazım hesaplarda izlenir. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde değerlerin makul ölçülere göre belirlendiği bir piyasanın olması koşulu ile rayiç değerler esas alınır.

Yabancı para cinsinden işlemlerin kayda alınması ve değerlemesinde TCMB uygulamaları UMS 21'in öngördüğü hükümlere uygun olmakla beraber

standardın kur farklarının muhasebeleştirilmesine yönelik düzenlemelerinden farklıdır. UMS 21 yabancı para cinsinden işlemlerden kaynaklanan gerçekleşmiş ve gerçekleşmemiş tüm kur farklarının ilgili dönemin gelir hesaplarına yansıtılmasını öngörmektedir. UMS 21'e göre yabancı bir işletmedeki net yatırımı oluşturan parasal bir kalemden kaynaklanan kur farkları ise söz konusu yatırım elden çıkarılıncaya kadar özkaynaklar içinde takip edilmelidir. Ancak TCMB'nda sadece gerçekleşmiş kur farkları kar ve zarar hesabına aktarılarak dağıtımına tabi tutulmakta ve gerçekleşmemiş kur farkları değerlendirme hesabında izlenmektedir.

Gerçekleşmemiş kur farklarının gelir hesaplarına yansıtılarak dağıtımına hazır hale getirilmesi, TCMB'nin gelir ve karlılığında döviz kurlarının hareketine bağlı olarak büyük dalgalanmalara neden olabilir, bir dönemde döviz kurlarının etkisiyle banka önemli ölçüde kara geçerken ertesi yıl büyük bir zararla karşı karşıya kalabilir. Gerçekleşmemiş kur farklarının dağıtılması, enflasyonist bir etki yaratabilir. Uluslararası muhasebe standartlarının ticari faaliyette bulunan işletmeler için oluşturulmuş standartlar olmaları nedeniyle de UMS 21'in kur farkı gelir ve giderlerinin muhasebeleştirilmesi konusunda merkez bankalarının kendine has yapısı ile bağdaşmadığı görülmektedir.

8.5.1. Uluslararası Muhasebe Standardı 21 Merkez Bankalarında Uygulanabilirlik

Merkez bankası finansal raporlamasında değişimi tetikleyen faktörler arasında merkez bankalarının yetki ve rollerindeki değişimlerin merkez bankalarını daha çok sorumluluk almaya ve şeffaf olmaya yönlendirmesi, Uluslararası Para Fonu'nun, fondan borçlanan merkez bankaları için belirlemiş olduğu standartlar değişen ve gelişen uluslararası muhasebe standartları bulunmaktadır. (Accounting for Central Banks, 2003, s.11). Günümüzde, merkez bankalarında, şeffaflık ön plana çıkmaktadır; şeffaflığın temel en önemli unsuru ise finansal muhasebe uygulamalarında yatmaktadır. Uluslararası Para Fonu, özellikle merkez bankalarında şeffaflık ve iyi kurumsal yönetim talep etmektedir ve uluslararası muhasebe standartlarına uyumu şeffaflık kriteri olarak belirlemiştir. Ancak, UMS 21 geleneksel merkez bankası faaliyetleri ile ters düşmektedir. Merkez bankalarının faaliyet

amaçları, ticari kuruluşlardan farklıdır ve çoğunluğu önemli miktarda riskten korunma sağlanmamış yabancı para portföyelerine sahiptir. Bu portföylerin değeri döviz kurlarındaki hareketlerden kaynaklanabilecek büyük değişimlere açıktır. Gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıplarının gelir tablosuna yansımaları, merkez bankalarının yıllık kar zarar sonuçlarına dalgalanma getirecektir.

UMS 21, gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş tüm kazanç ve kayıpların gelir tablosunda gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum ise, yabancı para değerlemesinden kaynaklanan aleythe kur farklarının, işletme faaliyet karları ile mahsuplaşması ve gerçekleşmemiş lehte kur farklarının kara eklenerek dağıtımına tabi olması sonucunu doğurmaktadır. Merkez bankaları, genellikle gerçekleşmemiş kur farklarını değerlendirme hesabında izlemektedirler, bu hesap aynı zamanda merkez bankaları için ani devalüasyonlara karşı bir kalkan yaratmaktadır. Gerçekleşmemiş lehte kur farklarının dağıtımını, merkez bankaları için yabancı para kurlarındaki değişimlere karşı kullanılan bu kalkanı ortadan kaldırmış olur. Dolayısıyla, operasyonel zararları karşılayacak yeterli rezervin bulunmaması merkez bankası sermayesinin erimesine neden olabilir. Central Banking Publications tarafından 2003 yılında yapılan ve 44 ülke merkez bankasının katıldığı bir ankette merkez bankalarının UMS 21'i kullanmada tereddüt ettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların %39'u geliştirmekte olan ülkeler, % 25'i Doğu bloku ülkeleri, % 20 az gelişmiş ülkeler ve % 16 sanayileşmiş ülkelerdir. Euro sisteme dahil ülkeler ise ankete katılmamıştır. Ankete göre, merkez bankalarının % 39'u uluslararası finansal raporlama standartlarını genel muhasebe uygulaması olarak benimsemişlerdir. Ayrıca, % 56'sı 2000 yılından, % 26'si 2002 yılından ve %30'u 1995'den bu yana UMS'nı uygulamaktadırlar (Accounting for Central Banks, 2003, s.27).

Katılımcı merkez bankalarının % 50'sinden fazlası yabancı para işlemlerinde UMS 21'i uyguladıklarını belirtirken, yabancı para değerlendirme kur farklarının muhasebesinin UMS 21'e göre yapılmadığı ise net değildir ve bazı merkez bankaları UMS 21'in merkez bankası operasyonları ile ilgili ya da bu faaliyetlere uygun olmadığı görüşündedirler. Uygulamada UMS 21'in kur farklarının muhasebesine yönelik hükümlerine kısmen uyulduğu

gözelemlenmektedir. Merkez bankası muhasebesi açısından yabancı para değeriemesi sonucu oluşan kur farklarının ne şekilde muhasebeleştirileceği tartışmalı bir konudur. Uygulamada gerçekteşmemiş lehte ya da aleythe kur farklarının merkez bankalarınca değışik şekillerde muhasebeleştirildiği görölmektedir.

Birçok merkez bankası, kur kayıplarını gelir tablosuna yansıtırken, kazançlarını ya yükümlölük olarak aktifleştirmekte ya da değerieme hesabına aktarmaktadır. İki tane gelir tablosu hazırlayan merkez bankaları da vardır; biri UMS ile uyumlu, diğeri ise gerçekteşmemiş kur kazanç ve kayıplarının dağıtımını yasaklayan kendi merkez bankası kanunlarına uygun olarak hazırlanmaktadır. Gerçekteşmemiş kur kazanç ve kayıpları için değerieme hesabı kullanımı da uygulamalar arasındadır. Bazı diğeri merkez bankaları, hem kur kazançlarını hem de kayıplarını bilançolarında aktifleştirmektedirler. Bir merkez bankası ise muhasebe uygulamasını para birimine dayandırmıştır. Buna göre, Amerikan Doları cinsinden işlemlerden doğan gerçekteşmemiş kur kazanç ve kayıpları gelir tablosuna yansıtılmakta, diğeri para birimlerinden kaynaklanan gerçekteşmemiş kur kazanç ve kayıpları ise değerieme hesabına aktarılmaktadır (Accounting for Central Banks,2003, s. 22).

Yabancı para değeriemesinden doğan kur farklarının nasıl muhasebeleştiği sorusuna katılımcıların % 43'ü UMS 21'e uygun olarak, %23'ü kur kazanç ve kayıpları özkaynak değerieme hesabına aktararak, %14'ü kur kazanç ve kayıpları varlık ve yükümlölük olarak aktifleştirilerek, %9'u yukarıdaki seçeneklerin kombinasyonu şeklinde ve % 11'i diğeri bir yöntemle muhasebeleştiği cevabını vermiştir.

Katılımcıların %75'inin bilançolarında yabancı para değerieme hesabı, % 53'ünün altın değerieme hesabı, % 35'inin menkul kıymet değerieme hesabı bulunmaktadır. % 25'i ise diğeri değerieme hesabının bulunduğunu belirtmişlerdir. Değerieme hesapları ile ilgili kombinasyonlara bakıldığında, % 23'ü altın, yabancı para ve menkul kıymet değerieme hesabı, % 28'i altın ve yabancı para değerieme hesabı, %5'i diğeri kombinasyon, % 3'ü sadece altın değerieme hesabı, % 20'si sadece yabancı para değerieme

hesabı, % 10'u sadece menkul kıymet değerlendirme hesabı, % 13'ü ise diğer farklı bir hesap kullanmaktadır. Üç merkez bankasının bilançosunda hiçbir değerlendirme hesabı bulunmamaktadır.

8.6. TCMB'nda Altın ve Yabancı Para Değerlemesi ve Kur Farkı Muhasebesine Yönelik Değerlendirme

TCMB'nda altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerin kayda alınması ve değerlendirilmesi uluslararası muhasebe standartları, Avrupa Merkez Bankası ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi'ndeki uygulamalar ile uyumludur. Ancak ilgili varlık ve yükümlülüklerin belirli dönemlerde değerlendirilmesi sonucu oluşan kur farkları, uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak ABD'de gelir tablosu ile ilişkilendirilirken, AMB'nda yalnızca gerçekleşmiş kazanç ve kayıplar gelir tablosu ile ilişkilendirilmekte, gerçekleşmemiş kazançlar değerlendirme hesabına, gerçekleşmemiş kayıplardan gerçekleşmemiş kazançları aşan kısım ise zarar olarak kaydedilmektedir. TCMB'nda ise gerçekleşmemiş hem kazanç ve hem de kayıpları değerlendirme hesabına aktarılması, değerlendirme kazanç veya kaybı kesinleştiğinde gelir veya gider olarak kar zarar hesabı ile ilişkilendirilmesi kabul edilmiştir.

Uluslararası muhasebe standartları, merkez bankalarının kendine has fonksiyonları ve karşılaştıkları riskler gözetilerek hazırlanmamıştır. Uygulamada kur kazanç ve kayıplarının muhasebeleştirilmesi en tartışmalı konulardan birini oluşturur (Accounting Standards for Central Banks, 2003, s. 23). Ancak genel kanı merkez bankalarının gerçekleşmemiş lehte kur farklarını gelir tablosu ile ilişkilendirmemesi yönündedir. TCMB'nin sahip olduğu altın ve yabancı para varlık ve yükümlülükleri nedeniyle karşı karşıya kaldığı kur riski düşünüldüğünde gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıplarının değerlendirme hesabında izlenmesi yerinde bir uygulamadır. Gerçekleşmemiş değerlendirme kazanç ve kayıplarının kar zarara yansıtılmasının TCMB yıllık kar zararında genel ekonomik konjoktüre bağlı olarak büyük dalgalanmalar yaratabileceği bir gerçektir. Değerleme hesabında izlenen bu tutarlar, uluslararası ve yurtiçi piyasalarda oluşabilecek olumsuz şartlar altında Türk Parasının yabancı paralar karşısındaki değerindeki dalgalanmalara karşı

TCMB'na bir tür kalkan görevi görecektir. Mevcut uygulamada olduğu gibi gerçekleşen değerlendirme kazanç ve kayıplarının ise kar zarar hesabına yansıtılması gerekir. Kur farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda hem uluslararası muhasebe standartlarına uyumun sağlanması hem de gerçekleşmemiş kur farklarının dağıtımına tabi olmaması amacıyla gerçekleşmemiş kur farklarına gelir tablosunda yer verilmesi ve bu tutarların dağıtımına tabi tutulmaksızın kar ve zarar hesabından değerlendirme hesabına aktarılması yoluna gidilebilir. Ancak 1211 Sayılı TCMB Kanunu 61. madde hükmü nedeniyle bu yöntemin uygulanması mümkün görünmemektedir.

TCMB'nda altın ve yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükler ile ilgili kar zararın hesaplanmasında AMB'nda olduğu gibi maliyet hesabı yapılmamaktadır. Altın ve yabancı paralar satın alındıklarında alış fiyatı veya kuru üzerinden kayda alınmaktadırlar. Altın ve yabancı para varlık kalemleri elden çıkarıldığında veya yükümlülükler ödendiğinde ise söz konusu işlemlerin gerçekleştiği tarihteki fiyat veya döviz kurları Türk Lirası hesaplara kaydedilmektedir. Dolayısıyla mevcut sistemde altın veya yabancı paranın kayda alındığı tarihteki fiyatı veya kuru satış anında tespit edilemediğinden, gerçekleşmiş kazanç veya kaybın hesaplanması döviz alış kurları baz alınmak suretiyle işlem tarihindeki kurlara bağlı olmaktadır.

Altın ve yabancı para varlık ve yükümlülükler için ortalama maliyet hesabı oluşturulması halinde ise ilgili pozisyonun ortalama maliyetine göre işlem tarihinde gerçekleşmiş kar ve zararın hesaplanması mümkün olabilecektir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği gerçekleştiği takdirde TCMB'nin de ulusal merkez bankalarından biri olacağı gözönüne alınarak TCMB'nda yabancı para kazanç ve kayıplarının ortalama maliyet yöntemine göre hesaplanması için geliştirilen öneride Avrupa Merkez Bankası tarafından uygulanan ortalama maliyet yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, altın veya her bir yabancı para cinsinden belirlenen net pozisyon için günlük bazda ortalama maliyet hesaplanır. Ortalama maliyet hesabı, altın ve yabancı para cinsinden net pozisyonun varlık veya yükümlülük olmasına ve gün içinde altın veya yabancı para cinsinden işlemlerin net alım veya satım yönünde sonuçlanmasına göre değişmektedir. Söz konusu yöntemle göre günlük olarak ortalama maliyeti hesaplayabilmek için öncelikle ilgili altın veya

yabancı para cinsinden TCMB'nin net pozisyonu yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükler karşılaştırılarak belirlenir. İkinci aşamada ise gün içinde ilgili altın veya yabancı para üzerinden yapılan alım ve satım işlemleri sonucunda net alım ya da satım yapılmasına göre ortalama maliyet hesaplanır. Ek'te sunulan örnekler, AMB yöntemine göre yabancı para cinsinden işlemlerin ortalama maliyeti ile AMB ve TCMB uygulamaları sonucu oluşan gerçekleşmiş kur kazanç ve kayıplarının hesaplanmasını ele almaktadır. TCMB'nin ilgili net yabancı para pozisyonunun varlık olması ve gün içi işlemlerde net yabancı para girişi gerçekleşmesi durumunda AMB yöntemine göre ortalama maliyet hesabı Ek 1'de ele alınmıştır. Buna göre, USD varlık pozisyonunun ortalama maliyeti net USD girişi olduğunda değişmektedir.

AMB ve AMBS'nde uygulanan ortalama maliyet yöntemine göre varlık pozisyonu olduğunda gün içinde yapılan yabancı para net alımları, alımların ortalama maliyeti üzerinden ilgili pozisyonun maliyetine eklenir ve böylece yeni bir ortalama maliyet oluşur. Ek 1'de de görüleceği üzere net USD girişi USD alımlarının ortalama maliyeti üzerinden pozisyonun ortalama maliyetine eklenmiş ve pozisyonun ortalama maliyeti 1.4000'den 1.4027'e yükselmiştir. Bu yöntemle göre TCMB zaten kullanılmakta olan Döviz Vaziyeti ve Döviz Alış ve Satışları hesaplarına ek olarak Pozisyonun Ortalama Maliyeti ve Ortalama Maliyet Üzerinden Pozisyonun Yeni Türk Lirası Karşılığı hesaplarını kullanacaktır. Varlık pozisyonunda yapılan USD net satım işlemleri pozisyonun önceki ortalama maliyeti kullanılarak Yeni Türk Lirası'na dönüştürüleceğinden ortalama maliyeti etkilemeyecektir.

Alım işlemleri, alımlarının ortalama maliyeti üzerinden kayda alındığından gerçekleşmiş kar ya da zarar oluşmamaktadır. Ancak USD satımı üzerinden gerçekleşmiş kar veya zarar, alım ve satımların ortalama maliyetleri arasındaki fark üzerinden hesaplanmaktadır. Alım ve satım işlemlerinin ortalama maliyeti işlem kurlarından Döviz Alış ve Satışları Hesabı'na kaydedilen Yeni Türk Lirası karşılıklarının Döviz Vaziyeti Hesabı'nda izlenen toplam yabancı para miktarına bölünmesi ile bulunur. Ek 1'de net USD alımı sonucu 5 YTL zarar edildiği görülmektedir. Bunun nedeni ise alış ortalama kurundan daha düşük bir ortalama satış kurundan USD

satılmasıdır. AMB yönteminde yabancı para alım ve satımlarının yapıldığı gün pozisyonun ortalama maliyeti değişir ancak gerçekleşen kar veya zararlar üç aylık dönem sonunda tahakkuk ettirilmektedir. Tahakkuk işlemi sonucunda Döviz Alış ve Satışları Hesabı bakiyesi ile Ortalama Maliyet Üzerinden Pozisyonun Yeni Türk Lirası Karşılığı Hesabı birbirine eşit olacaktır.

Ek 2, USD varlık pozisyonunun ortalama maliyetinin net yabancı para çıkışı durumunda AMB yöntemine göre nasıl hesaplanacağını göstermektedir. Net yabancı para girişinin tersine, net yabancı para çıkışı pozisyonun önceki ortalama maliyeti üzerinden Yeni Türk Lirası ortalama maliyet hesabına kaydedileceğinden yabancı para pozisyonunun ortalama maliyeti değişmemektedir. Net yabancı para çıkışı üzerinden satımların ortalama maliyeti ile USD pozisyonunun önceki ortalama maliyeti arasındaki fark üzerinden gerçekleşmiş kazanç, USD alım işlemleri için ise alımların ortalama maliyeti ile satımların ortalama maliyeti arasındaki fark üzerinden gerçekleşmiş zarar hesaplanmıştır. Net sonuç olan 5 YTL net zarar tahakkuk ettirilerek kayıtlara alınmasıyla USD pozisyonunun ortalama maliyeti değişmeden Döviz Alış ve Satışları Hesabı ile Ortalama Maliyet Üzerinden Pozisyonun Yeni Türk Lirası Karşılığı Hesabı eşit bakiye verecektir.

Yabancı para net pozisyonu yükümlülük olduğunda ise varlıklardaki yöntemin tam tersi uygulanmaktadır. Buna göre net yükümlülük pozisyonunun ortalama maliyeti net satışlardan etkilenirken, ilgili yabancı paraya ilişkin net alımlar pozisyonu önceki ortalama maliyetinden azaltır dolayısıyla pozisyonun ortalama maliyeti değişmez. Ek 3 USD yükümlülük pozisyonu ortalama maliyetinin net USD alımı olması durumunda hesaplanmasını ele almaktadır. Net USD alımları pozisyonun önceki ortalama maliyeti üzerinden Yeni Türk Lirasına dönüştürülür bu nedenle pozisyonun ortalama maliyeti etkilenmez. Gün içinde yapılan USD alım ve satımların ortalama maliyeti arasındaki fark ile yabancı para satım miktarının çarpılması sonucu alım satım kurlarındaki farklılıktan ileri gelen gerçekleşmiş zarar hesaplanmıştır. Net USD alım işlemleri ise USD pozisyonun önceki ortalama maliyetinin üzerinde bir ortalama maliyetten gerçekleştirildiklerinden yine gerçekleşmemiş zarar oluşmuştur. Alım satım işlemlerinden doğan

toplam 35 YTL zarar tahakkuk ettirildiğinde ise Ortalama Maliyet Üzerinden Yeni Türk Lirası Karşılığı Hesabı'nın Döviz Vaziyeti Hesabı'ndaki yabancı para bakiyesinin USD pozisyonunun ortalama maliyeti üzerinden Yeni Türk Lirası karşılığını göstermesi sağlanır.

Ek 4 USD yükümlülük pozisyonunun ortalama maliyetinin net yabancı para satımı olması durumunda nasıl değiştiğini göstermektedir. Varlık pozisyonunun tersine yükümlülük pozisyonunun ortalama maliyeti net satışların ortalama maliyetinden etkilenir. Net yabancı para satımının Yeni Türk Lirası karşılığı satımların ortalama maliyeti olan kur kullanılarak ortalama maliyet hesabına kaydedilmektedir. Yabancı para alımları USD pozisyonunun önceki maliyeti kullanılarak Yeni Türk Lirasına dönüştürüldüğünden pozisyonun ortalama maliyetini etkilemez. Alım ve satımların ortalama kurları arasındaki fark kullanılarak alım işlemleri için gerçekleşmiş kar zarar hesaplanır. Zararın tahakkuku sonucunda Döviz Vaziyeti hesabının bakiyesi yabancı paraların USD pozisyonunun yeni ortalama maliyeti üzerinden Yeni Türk Lirası karşılığı Döviz Alış ve Satışları Hesabı ve Ortalama Maliyet Üzerinden Yeni Türk Lirası Karşılıkları Hesabı'nda birbirine eşit hale gelir.

TCMB'nda yabancı para alım satım işlemlerinden doğan gerçekleşmiş kar zararın hesaplanması Ek 5'de ele alınmıştır. TCMB'nda gerçekleşmiş kar ve zarar hesaplanırken yabancı para pozisyonunun varlık veya yükümlülük kalemi olması bir fark yaratmamaktadır. Gerçekleşmiş kar zararın hesaplanmasında işlem tarihindeki döviz alış kurları esas alınmaktadır. Buna göre döviz alış kurlarının altında kurlardan yapılan yabancı para alım işlemleri Kambiyo Karı, döviz alış kurlarının üstünde kurlardan yapılan yabancı para alım işlemleri Kambiyo Zararı oluşturmaktadır. Yabancı paraların satışında ise en son satın alınan yabancı paranın satıldığı kabul edilerek döviz alış kuruna göre gerçekleşmiş kar veya zarar hesaplanır. Tablo 8.1. TCMB uygulamaları ve AMB tarafından kullanılan ortalama maliyet yöntemine göre USD alım satım işlemleri sonucunda oluşan gerçekleşmiş kur kar ve zararlarını göstermektedir. Varlık pozisyonunda net yabancı para alımı sonucu ortalama maliyet yöntemine göre zarar 5 YTL iken TCMB yöntemine göre zarar 20 YTL'dir. Yabancı para

net satımı durumunda ortalama maliyet yöntemine göre 10 YTL kar, 15 YTL zarar oluşurken TCMB yöntemine göre 35 YTL zarar kaydedilmektedir. Yükümlülük pozisyonunda ortalama maliyet yöntemine göre net yabancı para alımı işlemi sonucu 35 YTL ve net yabancı para satışında 15 YTL zarar kaydedilirken, TCMB yöntemine göre zarar sırasıyla 20 YTL ve 35 YTL'dir. USD alım satım işlemleri sonucu TCMB uygulamalarında ortalama maliyet yöntemine göre daha fazla zarar oluşmasında TCMB yönteminde söz konusu yabancı paranın elde etme maliyetinin gerçekleşmiş kar zarar hesaplamasında yer almaması etkili olmaktadır.

TABLO. 8.1. GERÇEKLEŞMİŞ KAR ZARAR TABLOSU (YTL)

Yabancı Para Pozisyonu	Alım Satım İşlemleri	Ortalama Maliyet Yöntemine Göre Kar	Ortalama Maliyet Yöntemine Göre Zarar	TCMB'nda Kambiyo Karı	TCMB'nda Kambiyo Zararı
Varlık	Net Alım		5		20
Varlık	Net Satım	10	15		35
Yükümlülük	Net Alım		35		20
Yükümlülük	Net Satım		15		35

DOKUZUNCU BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de kambiyo rejiminin çerçevesi Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile çizilmiştir. Türkiye mevzuatında değerlendirme ile ilgili genel hükümler Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu’nda yer almaktadır. Altın ve yabancı para değerlemesine ilişkin Vergi Usul Kanunu’nca getirilen düzenlemelerin yanı sıra BDDK ve SPK’unca yayınlanan tebliğler ile de konuya ilişkin hükümler getirilmiştir. Vergi Usul Kanunu altın ve yabancı paraların borsa rayici ile değerlendirilmelerini öngörmüştür. Ancak uygulamada yabancı paralar ve yabancı paralı senetli ve senetsiz alacak ve borçlar Maliye Bakanlığı’nca yayınlanan kurlara göre, Maliye Bakanlığı kur ilan etmemişse TCMB’nca ilan edilen kurlara göre değerlendirilmektedir.

Kur değişim etkilerinin muhasebeleştirilmesi konusunda gerek Uluslararası Muhasebe Standarda 21 gerekse Türkiye mevzuatının öngördüğü üzere yabancı para cinsinden işlemler işlem tarihindeki kurlardan kayda alınmakta ve yabancı paraların değerlendirilmesi sonucu oluşan kur farkları gelir tablosunda raporlanmaktadır. Yabancı bir işletmedeki iştiraktan veya yabancı bir işletme ile olan uzun vadeli alacak ve borçlardan kaynaklanan kur farklarının ise özkaynaklar içerisinde takip edilmesi gerekmektedir. Yabancı para cinsinden menkul kıymetler ve finansal araçların değerlemesine yönelik hükümlere göre menkul kıymetler borsa rayici ile değerlendirilir. Finansal varlık ve yükümlülükler yapılan sınıflandırmaya göre çeşitli değerlendirme ölçüleri ile bilançoda gösterilirler ve yabancı para cinsinden finansal araçlardan kaynaklanan kur farkları kur değişim etkilerini düzenleyen kurallar çerçevesinde muhasebeleştirilir. Avrupa Merkez Bankası ve Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası Sistemi’ndeki altın ve yabancı para cinsinden işlemlerin muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve kur farklarına ilişkin değişik uygulamalar görülmektedir. Avrupa Merkez

Bankası'nda altın ve yabancı para işlemlerinin muhasebeleştirilmesi sürecinde altın ve yabancı para mevcutları için ortalama maliyet hesaplanmakta ve gerçekleşmiş kazanç ve kayıplar ilgili kalemin ortalama maliyetine göre belirlenmektedir. Yabancı para cinsinden işlemlerin işlem tarihindeki kurlardan kayda alınması ve cari piyasa değerleri ile değerlendirilmesi genel kabul görmüş iken kur farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda her iki merkez bankası farklı yöntemler seçmiştir. Avrupa Merkez Bankası Yönetim Komitesi'nce belirlenen muhasebe kuralları çerçevesinde değerlendirme sonucu oluşan gerçekleşmemiş kur kazançları değerlendirme hesabına alınmakta, kur kayıplarının değerlendirme hesabında bulunan kur kazançlarını aşan kısmı ise zarar olarak kaydedilmektedir.

ABDMBS'nde ise kur farkları Finansal Muhasebe Standartları Kurulu'nca yayınlanmış olan Finansal Muhasebe Standardı 52'e uygun olarak gerçekleşmiş olup olmadığına bakılmaksızın kar zarar olarak muhasebeleştirilmektedir. Yabancı para cinsinden işlemlerin ve kur farklarının muhasebeleştirilmesini düzenleyen Uluslararası Muhasebe Standardı 21'e göre de kur farkları ilgili dönemin gelir tablosunda raporlanmalıdır. UMS 21'in getirdiği yabancı para cinsinden işlemlerin kayda alınması ve değerlemesine yönelik diğer hükümler Türkiye mevzuatında yer alan düzenlemeler ile paraleldir.

Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar Vergi Usul Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve BDDK tarafından yürütülen Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'ne göre altın ve yabancı para cinsinden işlemlerini muhasebeleştirmektedirler. Değerleme ile ilgili hükümler uyarınca altın mevcutları borsa rayici ile değerlendirilmektedir. Bankalar taraf oldukları yabancı para cinsinden işlemlerde ve yabancı para değerlemesinde ise kendi ilan ettikleri kurları, aracı oldukları işlemlerde TCMB'nca ilan edilen kurları kullanmaktadırlar. Altın ve yabancı para değerlendirilmesi sonucu oluşan kur farkları kambiyo kar veya zararı olarak muhasebeleştirilmektedir. TCMB'nda altın mevcutları Londra Altın Borsası'nda oluşan fiyatlar, yabancı para varlık ve yükümlülükler ise yıl sonunda TCMB tarafından ilan edilen cari döviz alış kurları üzerinden değerlendirilir. 1211 Sayılı TCMB Kanunu gereğince altın ve yabancı para mevcutlarının değerlendirilmesinden kaynaklanan gerçekleşmemiş

kur farkları değerleme hesabında izlenirken, söz konusu gelir ve giderler gerçekleştikleri takdirde dağıtım tabi olmaktadır. TCMB'nin sahip olduğu altın ve yabancı para varlık ve yükümlülükleri nedeniyle karşı karşıya olduğu kur riski gözönüne alındığında gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıplarının değerleme hesabında izlenmesi Türk Parasının yabancı paralar karşısındaki değerindeki dalgalanmalara karşı TCMB'na bir tür kalkan görevi görecektir. Gerçekleşmemiş kur kazanç ve kayıplarının kar zarara yansıtılması ise TCMB yıllık kar zararını olumlu veya olumsuz yönde büyük ölçüde etkileyebilir.

Genel olarak yabancı para değerlemesinden kaynaklanan kur farklarının muhasebeleştirilmesi tartışmalı bir konudur. Sonuçlanmış ve sonuçlanmamış işlemlerden kaynaklanan kur farklarının gelir tablosunda raporlanmasını öngören UMS 21'in kur farklarına ilişkin düzenlemelerinin benzer endişeler ile diğer ülke merkez bankalarınınca da uygulanmamaktadır.

Eurosistem tarafından geliştirilen ve gerçekleşmemiş lehte kur farklarının dağıtım tabi olmamasını öngören yöntem uluslararası literatürde genel kabul görmektedir. Eurosistem kuralları çerçevesinde ihtiyatlılık prensibi gereğince gerçekleşmemiş aleyhte kur farkları ise ilgili değerleme hesabındaki lehte farkları aştığında zarar olarak gelir tablosunda raporlanır. AMB'ndeki muhasebe uygulamaları genel olarak uluslararası muhasebe standartlarını referans almakla birlikte kur farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda AMB kendine uygun gördüğü yöntemi seçmiştir. 1 Ocak 2005'te Eurosistemde uluslararası muhasebe standartlarının geçerli olacağı kabul edilmekle beraber kur farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda henüz yeni bir düzenleme yapılmamıştır.

1211 Sayılı TCMB Kanunu hükümleri uyarınca gerçekleşmemiş gelir ve giderler değerleme hesabında izlenmektedir dolayısıyla kur farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda uluslararası muhasebe standartlarına uyum sağlanması mümkün görünmemektedir. TCMB'nda gerçekleşmemiş kur farkları mevcut uygulamada dağıtım tabi değildir. TCMB'nda altın ve yabancı para işlemleri sonucu oluşan gerçekleşmiş kar zararın hesaplanmasında AMB ve AMBS'nde kullanılan ortalama maliyet yönteminin

uygulanmasının gerçekleşmiş kur kazanç ve kayıplarını finansal tablolara daha iyi yansıtacağı düşünölmektedir. 1211 Sayılı TCMB Kanunu'nda yapılacak düzenlemeler sonucunda, TCMB'nin AMBS'ne entegrasyonu sürecinde altın ve yabancı para cinsinden işlemler sonucunda oluşan gerçekleşmiş kur kazanç ve kayıpları ortalama maliyet yöntemine göre hesaplanması ve gerçekleşmemiş kur farklarına ilişkin uygulamanın Eurosystem ile uyumlu hale gelmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. ve Sevilengül, O. (2001) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında Uygulanacak Muhasebe Standartları ve Politikaları Kitabı. Ankara.
- Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası.(2004). Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları. Ankara.
- Arslan, S. (2001). Aracı Kurumlar, Bankalar, Ticari İşletmelere Yönelik Altın ve Gümüş İşlemleri Muhasebesi.İstanbul. Türkmen Kitabevi.
- Arslanlı, H.(1960). Anonim Şirketler Umumi Hükümler. İstanbul.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (Ekim 2004). Erişim: 24 Ekim 2004, <http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/muy23ekimitibariyla.doc>
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.(Eylül 2004). Erişim: 22 Eylül 2004, http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/duzenlemeler/11_sayili_tebliğ.zip
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (Eylül 2004). Erişim: 23 Eylül 2004, http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/duzenlemeler/1_sayili_tebliğ.zip
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.(2002). Erişim: 29.Eylül 2004, Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/duzenlemeler/tek_duzen_hesap_plani.zip
- Başbuğoğlu, T. (1988). Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu 1. Ankara. Yetkin Hukuk Yayınları.
- Central Banking Publications. (2003). Accounting Standards for Central Banks. London.
- Choi, Frederick D.S., Frost, K.A. ve Meek, G.K.(1999). International Accounting. New Jersey: Prentice Hall International Inc.
- Collins, D.W., Johnson, W.B., Revsine, L.(2002). Financial Reporting & Analysis Second Edition. Prentice Hall.
- Çamoğlu, E., Poroy, R., Tekinalp, Ü. (1993). Ortalıklar ve Kooperatif Hukuku. İstanbul. Beta Basım Yayın Dağıtım.

- Çelik, O. (2002). Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi. Ankara. Turhan Kitabevi.
- Davis, C. J., Dyckman, T. R. ve Roland, E. (1998). Intermediate Accounting, Volume 1. Irwin-Mcgraw Hill.
- Deloitte Touche Tomatsu. (Ekim 2004). Erişim: 15 Ekim 2004, <http://www.iasplus.com/interps/sic030.htm>
- Deloitte Touche Tomatsu. (Ekim 2004). Erişim: 16 Ekim 2004, <http://www.iasplus.com/interps/sic011.htm>
- Deloitte Touche Tomatsu. (Ekim 2004). Erişim: 17 Ekim 2004, <http://www.iasplus.com/interps/sic019.htm>
- Deloitte Touche Tomatsu. (Ekim 2004). Erişim: 18 Ekim 2004, <http://www.iasplus.com/interps/sic007.htm>
- Deloitte Touche Tomatsu. (Ekim 2004). Erişim: 19 Ekim 2004, <http://www.iasplus.com/standard/ias39.htm>
- Deloitte Touche Tomatsu. (Ekim 2004). Erişim: 20 Ekim 2004, <http://www.iasplus.com/standard/ias32.htm>
- Ergüneş İ. (Aralık 2003). Yabancı Paraların ve Yabancı Para Cinsinden Borç ve Alacakların Değerlemesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 268
- European Central Bank. (2002). Decision on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The European Central Bank. Frankfurt.
- European Central Bank. (2002). Guideline on The Legal Framework for Accounting and Financial Reporting of The Eurosystem. European Central Bank. Frankfurt.
- European Central Bank. (Ekim 2004). Erişim: 13 Ekim 2004, <http://www.ecb.int/ecb/orga/escb/html/index.en.html>
- European Central Bank. (Ekim 2004). Erişim: 12 Ekim 2004, <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.en.html>
- European Central Bank. (Ekim 2004). Erişim: 16 Ekim 2004, <http://www.ecb.int/ecb/orga/decisions/govc/html/index.en.html>
- European Central Bank. (Ekim 2004). Erişim: 14 Ekim 2004, <http://www.ecb.int>
- European Central Bank. (2003). Annual Report of 2003. Frankfurt.

- European Central Bank. (Ekim 2004). Erişim: 17 Ekim 2004, http://www.ecb.int/press/pr/date/2000/html/pr000928_1.en.html
- European Central Bank. (Ekim 2004). Erişim: 11 Ekim 2004, <http://www.ecb.int/ecb/orga/decisions/genc/html/index.en.html>
- European Central Bank. (Ekim 2004). Erişim: 18 Ekim 2004, http://www.ecb.int/press/pr/date/1998/html/pr980708_2.en.html
- Financial Accounting Standards Board. (1981). Statement of Financial Accounting Standards No.52. Connecticut.
- Financial Accounting Standards Board. (Ekim 2004). Erişim: 14 Ekim 2004, <http://www.fasb.org/st/summary/stsum52.shtml>
- International Accounting Standards Board. (Ekim 2004). Erişim: 15 Ekim 2004, <http://www.iasb.org/about/history.asp>
- International Accounting Standards Board. (Ekim 2004). Erişim: 16 Ekim 2004, <http://www.iasb.org/about/general.asp>
- International Accounting Standards Board. (Ekim 2004). Erişim: 17 Ekim 2004, <http://www.iasb.org/about/constitution.asp>
- International Accounting Standards Committee. (1993). International Accounting Standard 21 The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates. London.
- International Accounting Standards Committee. (1997). International Accounting Standard 1 Presentation of Financial Statements. London.
- International Accounting Standards Committee Foundation. (2003). International Accounting Standard 21 The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates. London.
- International Accounting Standards Committee. (1998). International Accounting Standard 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement. London.
- Karacan, A.İ. (1985). Yabancı Paralı İşlemler Muhasebesi ve Yabancı Para Üzerinden Düzenlenmiş Mali Tabloların Dönüştürülmesi Hakkında Bir İnceleme. İstanbul. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Bankacılık Araştırmaları Dizisi No.3
- Karayalçın, Y. (1973). Ticaret Hukuku, Cilt. II. Şirketler Hukuku. Ankara.
- Maliye Bakanlığı. (Ekim 2004) Erişim: 15 Ekim 2004, Vergi Usul Kanunu Tebliğleri <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/VUK213?OpenFrameSet>

- Maliye Bakanlığı. (Kasım 2004). Erişim: 17 Kasım 2004, Vergi Usul Kanunu, 1961 <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/VUK213?OpenFrameSet>
- Nobes, C. ve Parker, R. (2000). Comparative International Accounting. Prentice Hall Inc. Great Britain.
- Özbalcı, Y.(2004). Vergi Usul Yasası Yorum ve Açıklamaları. Ankara, Oluş Yayıncılık.
- Özyer, M.A. (2003) Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması. İstanbul. Maliye Hesap Uzmanları Derneği.
- Resmi Gazete. (Ocak 2005). Erişim: 4 Ocak 2005, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>
- Sermaye Piyasası Kurulu. (1994). Sermaye Piyasası Mevzuatı. Ankara.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (1989). Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Teblig Seri: XI No 1. Ankara.
- Sevilengül, O. (2001). Banka Muhasebesi. Ankara. Gazi Kitabevi.
- Standing Interpretations Committee. (1998). Introduction of Euro. London.
- Şakar, H.(2000).Banka İşlemleri Muhasebesi. İstanbul.Strata Yayın No. 3
- Tekinalp, Ü.(1979). Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri. İstanbul. İstanbul Hukuk Fakültesi.
- The Board of Governors of The Federal Reserve System. (2003). The Financial Accounting Manual. Washington D.C.
- The Federal Reserve Board. (Ekim 2004) Erişim: 10 Ekim 2004, <http://www.federalreserve.gov/generalinfo/faq/>
- The Federal Reserve Board.(2003). Annual Report.Washington D.C.
- The Federal Reserve Bank of New York. (Ekim, 2004). Erişim: 10 Ekim 2004, <http://www.ny.frb.org/markets/fxrates/>
- TMUDESK. (Ekim 2004). Erişim: 17 Ekim 2004, <http://www.turmob.org.tr/tmudesk/f12.doc>
- TMSK. (Kasım 2004). Erişim: 18 Kasım 2004, [http:// www.tmsk.org.tr](http://www.tmsk.org.tr)
- Türkiye Bankalar Birliği. (Ekim 2004). Erişim: 23 Ekim 2004, <http://www.tbb.org.tr/turkce/thp.htm>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu (2001)

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (Ekim 2004). Erişim: 16 Ekim 2004, <http://www.tcmb.gov.tr/> TPKK Hakkında 32 Sayılı Karar
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Teftiş Kurulu Başkanlığı. (1999). Açıklamalı Merkez Bankası Muhasebe Uygulamaları. Ankara.
- TÜRMOB. (Kasım 2004). Erişim : 28 Kasım 2004, [http:// www.turmob.org.tr](http://www.turmob.org.tr)
- Uluatam, Ö.(1990). Örnekler Belgeler ve Mahkeme Kararlarıyla Türk Vergi Hukuku. Ankara. Adım Yayıncılık.
- Uzun, E. (2004). Türkiye'deki Uygulamalar, 39 Numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı ve Avrupa Merkez Bankası Uygulamaları Çerçevesinde Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolara Yansımaları. Ankara. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi
- Vural, M.G. (2003). Altın Piyasası ve Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörler. Ankara. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi
- Yılmaz, K.(2000). VUK, GVK, KVK, KDVK Açısından Değerleme . Ankara.

EKLER

AMB YÖNTEMİNE GÖRE NET YABANCI PARA GİRİŞİ DURUMUNDA USD VARLIK POZİSYONUNUN ORTALAMA MALİYETİNİN VE GERÇEKLEŞMİŞ KUR KAR ZARARININ HESAPLANMASI

İşlem Tarihi	Yabancı Para Alım/Satımı	26-Döviz Alış ve Satışları	76-Döviz Vaziyeti	Ortalama Maliyet Üzerinden Pozisyonun Yeni Türk Lirası Karşılığı	Kur	Satımların Ortalama Maliyeti	Alımların Ortalama Maliyeti	Pozisyonun Ortalama Maliyeti	Günlük Gerçekleşen Kayıp	Toplam Günlük Gerçekleşen Sonuç
02.02.2005		14.000	10.000	14.000	1,4000		1,4000	1,4000		
12.02.2005	Alım	1.435	1.000		1,4350		1,4300			
12.02.2005	Alım	710	500		1,4200		1,4300			
12.02.2005	Satım	-710	-500		1,4200	1,4200			5	
12.02.2005	Net Alım	1.435	1.000	1.430						5
12.02.2005	Pozisyon Ort. Maliyeti	15.435	11.000	15.430				1,4027		
28.02.2005	Kazanç veya Kaybın Tahakkuku	-5						1,4027		
01.03.2005	Tahakkuk Sonrası Pozisyon	15.430	11.000	15.430				1,4027		

AMB YÖNTEMİNE GÖRE NET YABANCI PARA ÇIKIŞI DURUMUNDA USD VARLIK POZİSYONUNUN ORTALAMA MALİYETİNİN VE GERÇEKLEŞMİŞ KUR KAR ZARARININ HESAPLANMASI

İşlem Tarihi	Yabancı Para Alım/Satımı	26-Döviz Alış ve Satışları	76-Döviz Vaziyeti	Ortalama Maliyet Üzerinden Pozisyonun Yeni Türk Lirası Karşılığı	Kur	Satımların Ortalama Maliyeti	Alımların Ortalama Maliyeti	Pozisyonun Ortalama Maliyeti	Günlük Gerçekleşen Kazanç veya Kayıp	Toplam Günlük Gerçekleşen Sonuç
02.02.2005		14.000	10.000	14.000	1,4000		1,4000	1,4000		
12.02.2005	Alım	1.435	1.000		1,4350		1,4300			
12.02.2005	Alım	710	500		1,4200		1,4300		15	
12.02.2005	Satım	-2.840	-2.000		1,4200	1,4200			-10	
12.02.2005	Net Satım	-695	-500	-700						5
12.02.2005	Pozisyon Ort. Maliyeti	13.305	9.500	13.300				1,4000		
28.02.2005	Kazanç veya Kaybın Tahakkuku	-5						1,4000		
01.03.2005	Tahakkuk Sonrası Pozisyon	13.300	9.500	13.300				1,4000		

AMB YÖNTEMİNE GÖRE NET YABANCI PARA GİRİŞİ DURUMUNDA USD YÜKÜMLÜLÜK POZİSYONUNUN ORTALAMA MALİYETİNİN VE GERÇEKLEŞMEMİŞ KUR KAR ZARARININ HESAPLANMASI

İşlem Tarihi	Yabancı Para Alım/Satımı	26-Döviz Alış ve Satışları	76-Döviz Vaziyeti	Ortalama Maliyet Üzerinden Pozisyonun Yeni Türk Lirası Karşılığı	Kur	Satımların Ortalama Maliyeti	Alımların Ortalama Maliyeti	Pozisyonun Ortalama Maliyeti	Günlük Gerçekleşen Kazanç veya Kayıp	Toplam Günlük Gerçekleşen Sonuç
02.02.2005		-14.000	-10.000	-14.000	1,4000		1,4000	1,4000		
12.02.2005	Alım	1.435	1.000		1,4350		1,4300			
12.02.2005	Alım	710	500		1,4200		1,4300			
12.02.2005	Satım	-710	-500		1,4200	1,4200			5	
12.02.2005	Net Alım	1.435	1.000	1.400					30	35
12.02.2005	Pozisyon Ort.Maliyeti	-12.565	-9.000	-12.600				1,4000		
28.02.2005	Kazanç veya Kaybın Tahakkuku	-35						1,4000		
01.03.2005	Tahakkuk Sonrası Pozisyon	-12.600	-9.000	-12.600				1,4000		

AMB YÖNTEMİNE GÖRE NET YABANCI PARA ÇIKIŞI DURUMUNDA USD YÜKÜMLÜLÜK POZİSYONUNUN ORTALAMA MALİYETİNİN VE GERÇEKLEŞMİŞ KUR KAR ZARARININ HESAPLANMASI

İşlem Tarihi	Yabancı Para Alım/Satımı	26-Döviz Alış ve Satışları	76-Döviz Vaziyeti	Ortalama Maliyet Üzerinden Pozisyonun Yeni Türk Lirası Karşılığı	Kur	Satımların Ortalama Maliyeti	Alımların Ortalama Maliyeti	Pozisyonun Ortalama Maliyeti	Günlük Gerçekleşen Kayıp	Toplam Günlük Gerçekleşer Sonuç
02.02.2005		-14.000	-10.000	-14.000	1,4000		1,4000	1,4000		
12.02.2005	Alım	1.435	1.000		1,4350		1,4300			
12.02.2005	Alım	710	500		1,4200		1,4300		15	
12.02.2005	Satım	-2.840	-2.000		1,4200	1,4200				
12.02.2005	Net Satım	-695	-500	-710						
12.02.2005	Pozisyon Ort. Maliyeti	-14.695	-10.500	-14.710				1,4010		
28.02.2005	Kazanç veya Kaybın Tahakkuku	-15						1,4010		
01.03.2005	Tahakkuk Sonrası Pozisyon	-14.710	-10.500	-14.710				1,4010		

TCMB'NDA USD ALIM SATIM İŞLEMLERİ SONUCU OLUŞAN GERÇEKLEŞMİŞ KUR KAR ZARARININ HESAPLANMASI

İşlem Tarihi	Yabancı Para Alım/Satımı	26-Döviz Alış ve Satışları	76-Döviz Vaziyeti	İşlem Kuru	Döviz Alış Kuru	Döviz Satış Kuru	Kambiyo Karı	Kambiyo Zararı
02.02.2005		14.000	10.000	1,4000	1,4000	1,4300	0	0
12.02.2005	Alım	1.435	1.000	1,4350	1,4200	1,4300	0	-15
12.02.2005	Alım	710	500	1,4200	1,4200	1,4300	0	0
12.02.2005	Satım	2.840	2.000	1,4200	1,4200	1,4300		-20
İşlem Tarihi	Yabancı Para Alım/Satımı	26-Döviz Alış ve Satışları	76-Döviz Vaziyeti	İşlem Kuru	Döviz Alış Kuru	Döviz Satış Kuru	Kambiyo Karı	Kambiyo Zararı
02.02.2005		14.000	10.000	1,4000	1,4000	1,4300	0	0
12.02.2005	Alım	1.435	1.000	1,4350	1,4200	1,4300	0	-15
12.02.2005	Alım	710	500	1,4200	1,4200	1,4300	0	0
12.02.2005	Satım	710	500	1,4200	1,4200	1,4300		-5